

**T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE ULUS DEVLET VE ULUSAL KİMLİK İNŞASININ
DÖNÜŞÜMÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hasan Devrim HACİYAKUPOĞLU**

**Tez Danışmanı
Doç.Dr. Ali ASKER**

**Karabük,
Temmuz 2018**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖZ	5
ABSTRACT.....	6
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	7
ARCHIVE RECORD INFORMATION	8
GİRİŞ	9
BİRİNCİ BÖLÜM	12
1.1 ULUS DEVLET KAVRAMI VE AVRUPA'DA ULUS DEVLETLER	12
1.1.1.Kavram.....	12
1.1.1 Avrupa'da Ulus Devlet'in Ortaya Çıkışı.....	15
1.2 ULUS DEVLET VE POSTMODERNİZM.....	17
1.3 ULUS DEVLETİN TEMEL UNSURLARI	19
1.3.1 Devlet	19
1.3.2 Milli Egemenlik.....	21
1.3.3 Milli Kimlik.....	23
1.4 ULUS DEVLET VE SİYASİ MEŞRUIYET	25
1.5 ULUS DEVLET VE MİLLİYETÇİLİK	28
2 TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİK, MİLLİ KİMLİK VE ULUS DEVLETİ SÜRECİNİN EVRELERİ	33
2.1 OSMANLI DÖNEMİ.....	34
2.1.1 Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemleri.....	35
2.1.2 İttihat ve Terakki'nin Milliyetçilik Algısı: Türkçülük.....	38
2.1.3 Ulus Devlet Düşünürü: Ziya Gökalp	44
2.1.4 Milliyetçiliğe Değişik Bir Bakış Açısı: Yusuf Akçura	51
2.2 CUMHURİYET DÖNEMİ.....	57
2.2.1 Kuruluş Süreci ve Tek Parti Dönemi.....	58
2.2.2 Atatürk Sonrası Dönem	63
2.2.3 1950'ler: DP ve Muhafazakâr Milliyetçiliğin Yükselişi	66
2.2.4 Milliyetçiliğin Değişen Yüzü: MHP ve Ülkücülük	70
3 2000 SONRASI TÜRKİYE'DE ULUS DEVLET ve ULUSAL KİMLİK TARTIŞMALARI.....	76
3.1 GELİŞEN DÜNYADA ULUS DEVLET VE MİLLETÇİLİK KAVRAMLARI	77

3.2 KÜRESELLEŞMENİN ULUS DEVLET VE MİLLİYETÇİLİK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	80
3.3 SİYASİ PARTİLER VE ULUSAL KİMLİK TARTIŞMALARI.....	84
3.3.1 AK Parti ve Ulusal Kimlik.....	85
3.3.2 CHP ve Ulusal Kimlik	86
3.3.3 MHP ve Ulusal Kimlik	87
3.4 YENİ ANAYASA YAPIMI SÜRECİNDE ULUSAL KİMLİK TARTIŞMALARI	88
3.5 BİR ULUS DEVLET OLARAK TÜRKİYE’NİN DEVLET MODELİ VE ULUSAL KİMLİK SÜRECİNİN İSTİKBALİ.....	91
SONUÇ	97
KAYNAKÇA.....	105
ÖZGEÇMİŞ	113

ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Hasan Devrim HACİYAKUPOĞLU'na ait "Türkiye'de ulus devlet ve ulusal kimlik inşasının dönüşümü" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Kamu Yönetimi Programı YÜKSEK LİSANS programı tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	: Doç.Dr.Ali ASKER	
Danışman Üye	: Doç.Dr.Ali ASKER	
Üye	: Dr.Öğr.Üyesi Can KAKIŞIM	
Üye	: Dr.Öğr.Üyesi Ali Samir MERDAN	

Tez Sınavı Tarihi : 17/05/2018

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans/Doktora tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yaptığımı beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Hasan Devrim HACİYAKUPOĞLU

İmza :

ÖZ

Ulus devlet, modern uluslararası ilişkilerin doğuşu açısından önemli bir role sahiptir. Zaman içerisinde ulus kavramının ulus devlet içerisinde de daha fazla ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. Bunun temel nedeni zaman içerisinde milliyetçilik olgusunun ortaya çıkması ve güçlenmesidir. Böylelikle ulus, devlete karşı daha güçlü olabilmıştır. Fransız İhtilali bunun en belirgin örneğidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında ortaya çıkan milliyetçi akımlar ve ulus devlet olgusu üzerine tartışmalar Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra da devam etmiştir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti döneminde de milliyetçilik, kimlik ve devlet tartışmaları zaman zaman yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Günümüzde, Türkiye içerisinde de bu tartışmalar gündeme gelmekte ve birçok araştırmaya konu olmaktadır. Türkiye'nin yeni anayasa yapımı sürecinde ulus devlet ve bu kavramla ilişkili birçok husus bilimsel ve siyasi tartışmaların merkezinde yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Devlet, Kimlik, Milliyetçilik, Tartışma, Ulus.

ABSTRACT

Nation state has an important role of in terms of the birth of modern international relations. In time, it was observed that the term of nation had taken over more in nations state. The basic reason of that was about rising and strengthening of the fact of nationalism in time. Thus, the nation could become more powerful against the state. The French Revolution is the most visible example of that. In particular, rising nationalist movements in the last period of Ottoman Empire and controversial fact of nation state had continued after the downfall of Ottoman Empire. At the end of similar debates, which were observes in the period new founded Turkey Republic, Turkey had lived the debates on nationalism, identity and state. Turkey is in a new period with these debates in the modern period and the state is in search for a new identity. New constitution and a new administration model locate in the center of this search.

Keywords: Debate, Identity, Nation, Nationalism, State.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Türkiye’de Ulus Devlet ve Ulusal Kimlik İnşasının Dönüşümü
Tezin Yazarı	Hasan Devrim HACİYAKUPOĞLU
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Ali ASKER
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	Haziran 2018
Tezin Alanı	Kamu Yönetimi
Tezin Yeri	Karabük
Tezin Sayfa Sayısı	110
Anahtar Kelimeler	Devlet, Kimlik, Milliyetçilik, Tartışma, Ulus.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	National State In Turkey And The Transformation Of The National Identity's
Author of the Thesis	Hasan Devrim HACIYAKUPOĞLU
Advisor of the Thesis	Doç. Dr. Ali ASKER
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	Haziran 2018
Field of the Thesis	Public Administradion
Place of the Thesis	Karabük
Total Page Number	110
Keywords	Debate, Identity, Nation, Nationalism, State.

GİRİŞ

İnsanlığın yerleşik hayata geçişi ve bu formasyonunu geliştirmesi ile birlikte ülke ve devlet gibi şekillere bürünmesi mümkün hale gelmiştir. Öncelikli olarak Yunan şehir devletleri ve Roma İmparatorluğunun tüm Avrupa ve yakın bölgelerde bıraktığı izlerin ardından dünya genelinde daha fazla devletin daha değişik format, özellik ve uygulamalarda tarih sahnesine çıktıkları görülmektedir. Gerek dini gerek kültürel gerekse de tarihsel kökenlerinde ortak öğelerini barındıran toplumlar için bir devlet kurmak nerede ise kaçınılmaz hale gelmiş ve böylelikle de ortak değerleri olduğunu düşünen her bir topluluk, devlet kurmaya çalışmıştır.

Fakat devlet formatının ortaya çıkışının sadece insanları bir araya getirerek birlikte yaşamalarına vesile olduğunu söylemek son derece zordur. Ne var ki devlet olgusuyla birlikte rekabet olgusu ortaya çıkmış, bu süreç iktidar çatışmalarını da tetiklemiştir. Bu durum sadece bugünün değil ilkel yaşamın içerisinde bulunduğu düzenin de bir gerçeğidir. Yerleşik düzene geçmeden önceki süreçte de karşılıklı olarak kabilelerin ve çeşitli toplulukların çatıştıkları gözlemlenmiştir. Ancak devlet olarak çatışmak diğerlerinden çok farklıdır; devlet olmak ordu kurmak, onu donatmak ve onun için bir finansal kaynak ayırmak anlamına gelmektedir. Bu durumda devlet, diğer topluluklardan farklı olarak daha düzenli ve organize bir yapıyı ifade etmektedir.

Tüm bunların ötesinde devlet, çatışmalar kadar müzakerenin, yönetmenin ve politika yapmanın öncelikli faktörüdür. Gerek ülke içerisinde vatandaşlara karşı gerekse de ülke dışında düşmanlara ve ortaklara karşı politika oluşturmak devletin asli görevi haline gelmiştir. Bunu, tarihin en eski, hatta milattan önceki dönemlerde ilk ciddi devlet oluşumlarında bile görebilmekteyiz.

Teorik anlamda Antik Yunan siyaset felsefesinde devletin konumu, işlevi ve önemi dile getirilmiş, onun için belirli bir rol tasarlanmıştır. Tarihsel gelişim süreci içerisinde siyasi, ekonomik ve sosyal nedenler dolayısı ile devlet biçimleri farklılık arz etse de işlev ve rolü itibari ile bir sürekliliğin yaşandığı bilinen bir gerçekliktir.

Bu işlev ve rolün devamlılığı çerçevesinde gerek teorik gerekse uygulama açısından tarihin değişik dönemlerinde devlet olgusuna farklı anlamlar yüklenmiş; toplum ve devlet arasındaki ilişkiler farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ulus devlet başlı başına bir süreç ve önemli bir olgudur. Tüm bunları dikkate aldığımızda devlet olgusunun teorik olarak çok eskiden beri ortaya çıktığını ve yönetim biçimleri farklı olsa da devletin bir ülkeyi ve toplumu (ulusu) koruyucu işlev üstlendiğini söylemek mümkündür.

Dili, dini, ırkı ve amacı her ne olursa olsun; uygulamalarındaki farklılıklar ne kadar derin olursa olsun devletin genellikle aynı hedef ve aynı çıkar beklentisi için oluşturulduğu ve varlığını sürdürdüğü bilinen bir gerçektir. Devletin mevcudiyeti ve devamını ayakta tutan en önemli faktör onun kudret ve hükmetme gücünü elde bulundurmasıdır. Modern devlet uygulamalarına bakacak olursak bugünkü durumun genel anlamda bu tasvire uyduğunu söyleyebiliriz.

1648 tarihli Westphalia Anlaşması, devlet olgusuna ve aynı zamanda uluslararası sisteme yeni bir özellik kazandırırken günümüze dek devam eden tartışmaların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu tartışmaların anahtar kavramı olan ulus devlet olgusu; kimilerine göre ülkelerin ve toplumların vazgeçilmez bir değeri olarak görülürken, birçok kesim tarafından da eleştirilerek toplumsal düzen ve barış açısından tehditkâr bir özellik arz ettiği söylenmektedir.

Devletin; ulus devlet tanımı üzerine inşa edilmesi, Avrupa da sınırların yeniden belirlenmesi, yeni devletlerin ortaya çıkması, ilerleyen tarihlerde imparatorluk ve krallık haricindeki ülkeler açısından belirleyici bir kavram haline gelmiştir.

Siyasi tarihin ulus devlet açısından belirleyici olan başka bir önemli evresi de 1789 tarihli Fransız devrimiyle başlar. Fransız devrimi Avrupa kıtası üzerinde devletleri, halkları ve ulusları yakından etkilemiş, onları yeni bir dönüşüm evresine iterken ilerleyen tarihlerde dünyanın geri kalan kısmında da uzun süre etkisini devam ettiren derin yankılar uyandırmıştır.

20. yüzyılda yaşanan dünya savaşları, imparatorlukların dağılması, sömürge sisteminin tasfiyesi, ulus devletlerinin inşa süreçlerini hızlandırmış ve ulus devlet olgusunu gerek uygulama gerek teorik açıdan önemli tartışma konusu haline getirmiştir.

Ulus devleti yakından etkileyen bir başka önemli olgu da küreselleşmedir. İki kutuplu sistemin dağılmasından sonra çok uluslu şirketlerin etki alanının genişlemesi, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hızlanması, küresel sermaye ve iş gücü alanlarında yaşanan dönüşümler neticesinde ulus devletle ilgili tartışmalar yeni bir boyut kazanmıştır.

İmparatorluk geçmişine sahip Türk toplumu açısından ulus devlet olgusu Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinden başlayarak günümüze dek siyasi ve bilimsel platformlarda tartışılan önemli bir konu olmuştur. Bu tartışmalar özellikle sosyal ve siyasi dönüşümlerin yaşandığı evrelerde daha yoğun hale gelmiş, gerek iç gerekse de dış etkenler bağlamında ulus devletle ilgili hem iyimser hem de kötümser senaryolar üretilmiştir. Bu konu aslında Türkiye ile sınırlı olmayıp dünya genelinde yaşanan önemli tartışmalardan birisidir.

2000 yılı itibari ile Türkiye'nin değişen siyasi ortamında ulus devlet, teorik ve uygulama boyutları ile tartışılan, siyasi ve anayasal düzlemde farklı tartışmalara yol açan ve değişik retoriklerin ortaya çıkmasına neden olan önemli bir konudur. Son dönemde yeni anayasa yapımı sürecinin gündeme gelmesi, azınlıklar konusu, Avrupa birliğine uyum süreci, küreselleşme ve bununla birlikte devletin güvenlik alanında yaşanan tehditler ulus devlet konusundaki tartışmaların canlı tutulmasına neden olmaktadır.

Bu tez çalışmasında, ulus devletin bir kavram olarak ortaya çıkışı, gelişim süreci, konuya ilişkin değişik tartışmalar genel olarak ele alınırken; Türkiye de ulusal devlet ve ulusal kimlik inşasının dönüşümü bir bütün olarak incelenmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde ulus devlet ve ulusal kimlik kavramları teorik çerçevede ele alınmış, ulus devlet ve milliyetçilik kavramlarının tarihsel süreç içerisinde geçirdikleri evrime ve bu kavramların bugünkü yapısına değinilmiştir.

İkinci bölümde Türkiye'de milliyetçilik, milli kimlik ve ulus devlet süreçleri; Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde bu kavramla ilgili gelişen düşünce, kuram ve uygulamalar ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ulus devleti ile ilgili 2000'li yıllardan itibaren yaşanan tartışmalar irdelenmekte olup küreselleşme, yeni anayasa yapımı ve siyasi kutuplaşmaların bu olgu üzerindeki etkileri incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUS DEVLET VE ULUSAL KİMLİK KAVRAMLARININ TEORİK ÇERÇEVESİ

Avrupa merkezli olarak dünya literatürüne dahil edilmiş kavramlardan belki de en önemlisi olan ulus devlet, ortaya çıkışından bugüne dek geçen süre zarfında kıtanın siyasal haritasını belirlemiş ve toplumsal düşünce yapısını derinden etkilemiştir. Dini ve siyasi baskı altında ciddi gelişim sorunları yaşayan, mezhepsel çatışmaların kanlı savaflara dönüştüğü Avrupa kıtasında yeni siyasi istikrar ve gelişim formüllerinin bulunmasına ilişkin arayışlar bir hayli zaman almıştır. Yaşanan çatışma ve gerilim ortamında dini olguların Avrupa siyasetinden dışlanması ulusal kimlik ve ulus devlet olgularının meydana çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Ulusal kimlik; bir ulusun dil, din, gelenek ve görenekleriyle toplumsal değer yargıları, kendine özgü düşünüş ve yaşayış biçiminden oluşan özellikler bütünü iken, ulus devlet düşüncesi ve uygulaması Avrupa siyasi tarihinin bir ürünüdür. Bu yüzden ulus devlet ile ilgili yapılan bir çalışmada bu kavramın ortaya çıkışı ile ilgili düşünsel ve tarihi altyapıyı en azından genel hatları ile ele almak bir zorunluluktur.

1.1 ULUS DEVLET KAVRAMI VE AVRUPA'DA ULUS DEVLETLER

1.1.1.Kavram

Modern dünyanın devlet yönetimi anlayışı içerisinde, demokrasi temelinde çeşitli uygulamalar fikir olarak ortaya atılsa da geçmişten bu yana tartışmaların merkezinde yer alan, konumunu ve önemini kaybetmeyen kavramlardan biri de ulus devlettir. Ulus devlet, kimileri için demokrasi, milli birlik ve beraberlik açısından

vazgeçilmez bir unsur olarak değerlendirilirken, kimileri için de merkezden yönetim esası ile baskıcı bir rejimin daha modern ve daha ılımlı halini ifade etmektedir.¹

Ulus devlet olgusu değerlendirilirken, ulus ve devlet kavramlarının ayrı ayrı ele alınarak nasıl ortaya çıktıklarına bakmamız gerekir. Ulus, bireylerin iradi bir şekilde içerisine dâhil olma isteklerinin bulunduğu, tarihsel anlamda geçmişte, belirli bir dönemde ilk oluşum emareleri gözlemlenmiş, siyasi, ekonomik ve coğrafi anlamda sayısız ortak noktası bulunan insan topluluğunu ifade etmektedir.² Modern bir fenomen olan milliyetçilik, ulus-devlet ile gelişme gösteren tarihsel bir gerçeklik olarak bilinmektedir.³

Devlet ise toplumsal düzenin, adaletin ve toplumsal refahın sağlanması adına, belirli bir toprak parçası üzerinde konuşlanmış olan bireylerin bir arada yaşamasına dayalı ve bu toprak parçası üzerinde hükümet gibi siyasi meşru bir otorite ile yönetme gücünü elinde bulunduran, sosyal oluşumdur.⁴ Kısaca devlet, ülkesel olarak tanımlanan bir halkı yönetmekte ve bunu kendi toprakları üzerinde en yüce yönetim şekli olarak sürdürmektedir.

Ulus ve devleti bu şekilde tanımladıktan sonra bir bütün olarak ulus devlet kavramını tanımlayabiliriz. Ulus devlet; yapılandırılma şekli ve sahip olduğu sistem itibari ile belirli bir ulusun beklentilerini karşılamak ve siyasi çıkarlarını korumak temeli üzerine inşa edilen devlet şeklidir.⁵

Ulus ve devlet birbirinden ayrı olarak ele alındığı sürece, ulus için önemli olan niteliklerin özellikle tarihsel faktörler üzerinde yoğunlaştığı görülürken, devlet için mutlak bir egemenlikten bahsedilmektedir. Bu egemenliğin kökeni mutlak olarak ulusun kendisidir. Ancak devlet formatının ortaya çıkışı ile birlikte yetkiler büyük ölçüde devletin kendi gücüne devredilmiş ve ulusun geçmişten bu yana sürekli ve güçlü olarak vurgu yapılan manevi rolü, bir nebze olsun, yerini devletin egemenliğinde bir siyasi yapıya bırakmıştır. Devlet, ülkesindeki her insan üzerinde belirlenen rasyonel normlar çerçevesi içerisinde otoritesini uygulamaktadır.

¹ Selahaddin Bakan ve Gökhan Tuncel, “Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi”, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2012, s. 53.

² Nevzat Güldiken, “Ulus, Ulus-Devlet, Uluslaşma Kavramlarına İlişkin Tartışmalar ve Türkiye”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2006, s. 158.

³ Emre Yıldırım, “Modernite ve Milliyetçilik: Modern Milliyetçilik Kuramları Üzerine”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 6, 2014, s. 26.

⁴ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Yayınları, Bursa, 2001, s. 16.

⁵ Ahmet Emin Dağ, *Uluslararası İlişkiler & Diplomasi Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul, 2004, s. 306.

Devletlerin egemenlik alanı olarak nitelendirilen ülke ile bu ülke içerisinde tarihsel ve kültürel bütünlük sayesinde bir arada bulunan ulus arasında, milliyetçi bir ideoloji temelinde oluşan siyasi bağı ulus devleti yaratmaktadır.⁶ Bununla birlikte ulus devlet; bireylerin, toplum olarak kendi geleceklerini milli siyasi sistemler sayesinde belirledikleri; feodal bir yönetim algısından büyük ölçüde merkezîyetçi, milliyetçi öğelerin daha fazla hissedildiği bir siyasi düzene geçişin sonunda ortaya çıkan sosyo-politik algıyı ifade etmektedir.⁷

Bu tanımlamaların her ikisinde de en dikkat çekici noktalar, devlet olgusundan ziyade tarihsel ve kültürel açıdan bir arada olan bir topluluğun devletin gücü ile kendisini ifade etmesi durumu ve milliyetçiliğin toplumsal anlamda artan önemidir. Ulus devlet konusunda toplumun sahip olduğu manevi bağlar büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda ortaya çıkışı itibari ile büyük bir dikkat çeken ve taraftar toplayan milliyetçilik de ulus devlete, bilhassa 20. yüzyıl itibari ile büyük etki yapmıştır. Özellikle bugüne yaklaşıldıkça ulus devlet içerisinde milliyetçiliğin sahip olduğu ve ulus devletin şeklini, uygulamalarını ve geleceğini belirleme noktasında konumu giderek daha önemli hale gelmiştir.

Ulus devletin ortaya çıkış sürecinde büyük bir etkisi olan Avrupa'daki politik ortamın, zaman içerisinde devlet olgusunu, hemen ardından da ulus olgusu ile birlikte milliyetçilik düşüncesini, toplum üzerinde hâkim kılması ile birlikte ulus devlet kavramı bir örgütlenme şekli olarak görülmüştür.⁸ Bu örgütlenmenin içerisinde, devletin mutlak otoritesi, halkın eskisine nazaran daha etkin olan söz sahipliği, birlik olma duygusu ve bir gelecek inşa etmek gibi büyük ölçüde manevi değerler vardır. Ulus devlet, temelinde bu manevi değerlerden fazlası ile beslenmektedir ve geçmişten gelen bir öğreti ile bu değerler, işlerliği sorgulanmadan, kimi zaman şuursuzca güçlenerek bir sonraki döneme miras bırakılmaktadır. Bu nedenle ulus devlet algısının kimi topraklarda ciddi uyum sorunları yarattığı görülmüş ve zamanla bu olgu karşısında alternatifler üretilmeye çalışılmıştır. Yapılan bütün çalışmaların ve arayışların sonucunda ulus devlete karşılık gelebilecek bir

⁶ Köksal Şahin, *Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlet*, Yeni Yüzyıl Yayınları, İstanbul, 2009, 133.

⁷ Kemal Cebeci, "Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü", *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 71, Ekim-Aralık 2008, s. 23.

⁸ Gürsoy Akça, "Postmodernite ve Ulus Devlet", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2005, s. 234.

kavram üretilmemiş ve ülkelerin yönetim temelleri ulus bazında atılmıştır. İnsanları arayışa sürükleyen mantığı anlayabilmek için, Ulus Devlet kavramının nasıl ortaya çıktığına bakılmalıdır.

1.1.1 Avrupa’da Ulus Devlet’in Ortaya Çıkışı

Ulus devlet dendiğinde ilk akla gelen coğrafya Avrupa’dır. Avrupa ulus devletin kendisine bir vücut kazandırılan, desteklenen ve hatta uğruna çetin mücadelelerin verildiği bir coğrafyadır. Özellikle Otuz Yıl Savaşları ile birlikte, her iki dünya savaşının, ulus devlet olgusunu derinden etkilediğini vurgulamak gerekir. 14.Louis, feodaliteye büyük darbe vurmuş, orduyu kullanarak Fransa genelinde monarşinin gücünü ve ulusal bütünlüğü tesis etmiş olan Kardinal Richelieu’nin başarılarını devam ettirerek, soyluların feodal özgürlüklerini ortadan kaldırmıştır. Böylelikle Fransa; Avrupa’da doğmakta olan güçlü ve mutlakiyetçi ulus devletin öncüsü olmuştur.⁹ Otuz Yıl Savaşları sürecinde ulus bilincinin sağlamaştırılmasına dair ilk adımlar atılırken, Birinci Dünya Savaşı’nda bireysel anlamda milliyetçi bir ulus bilinci, İkinci Dünya Savaşı’nda ise toplumsal olarak bilhassa Almanya ve İtalya’da gözlemlenen güçlü ulus devlet anlayışları dikkat çekmiştir. Her üç dönemde de ulus devlet kavramı tam olarak eksikleri giderilmeden ana siyasal ve ideolojik fikir olarak kabul edilmiştir. Ancak bu dönemlerin hiçbiri ulus devletin net bir kavram olarak tanımlanması konusunda etkili olmamış hatta Birinci ve İkinci Dünya Savaşı milliyetçilik tutkunluğu temelinde ulus devletin varlığına zarar vermiştir. Avrupa’da ulus devletin ortaya çıkışı konusunda ilk ciddi adım şüphesiz Westphalia Antlaşması’dır. Habsburg İmparatorluğu elçilerinin Fransa ile Münster’de ve İsveç ile de Osnabrück’te imzaladıkları antlaşmaların toplamına verilen genel ad¹⁰ olan Westphalia Antlaşması Avrupa’nın genel tarihi için büyük bir önem taşımaktadır ve bu antlaşma öncesi ile sonrasında yaşanan olaylar, bir bakıma, Avrupa’nın bugününe şekil vermiştir. Westphalia Barışı ile güç dengesine dayalı uluslararası sistemin temelleri atılmıştır. Bu antlaşma, Avrupa açısından her anlamda milat olarak kabul edilebilir; zira antlaşma sadece politik sonuçlar doğurmamış,

⁹ İlknur Şemşek, *30 Yıl Savaşları (1618-1648), Vestfalya (Westpalia) Barış Dönemi (1648) ve Günümüz Uluslararası Sistemine Etkileri*, ss. 2.

¹⁰ LEE: a.g.e., s. 124

antlaşmanın imzalanmasından önceki süreçte gelişen Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) hem politik hem sosyal hem de dini olguların gidişatına ve yönetimine önemli ölçüde yön vermiştir. Özellikle antlaşma içerisinde Vatikan'ın o dönem her yerde etkin olan gücünün ortadan kaldırılması ve antlaşma ile Protestanlığın Katolik Avrupa toprakları üzerindeki yükselişi sistemi derinden sarsmıştır.¹¹

Westphalia Antlaşması'nın ortaya çıkardığı en önemli olgu ise “Modern Devlet” düşüncesidir. Modern devletin temel özelliği, çağdaşlığıdır. Yani modern devlet, günün şartlarına ayak uyduran bir olgudur. Westphalia Antlaşması'nın yarattığı, modern devlet olgusunun siyasal ortamı içerisinde ulus, devlet ve bu uluslar ile devletlerin birbirlerinin etki alanlarına müdahale etmeden birbirlerinin sınırlarını ve haklarını tanımaları zorunlu kılınmıştır; bir başka deyişle ülkeler arasında modern bir siyasal sistem oluşturulması söz konusu olmuştur.¹² Westphalia düzeni ile birlikte bir ulus devleti tanımlamak adına “toprak” ve “otorite” kavramları ortaya çıkmış, böylelikle de ulus devletin hem fiziksel hem de zihinsel sınırları çizilmiştir.¹³ Westphalia Antlaşması, hükümdarlara sadece kendi çıkarlarını hesaplayarak icraatta bulunmak hakkını vermiştir. Bu yeni sistemle yöneticiler yönettikleri devlette tam bir yetki sahibi olmuş ve istedikleri gibi devletlerini şekillendirme imkânını elde etmişlerdir.¹⁴

Avrupa'nın ulus devlet kavramı ile bütünleşmesi adına ikinci ve en büyük adım ise Fransız İhtilali ile sağlanmıştır. Fransız İhtilali, Fransa toprakları temelinde kendisine bir yaşam alanı bulsa da Fransa'dan dışarıya ihraç edilen ulusçu zihniyet bir anda küçük çaplı başka Fransız İhtilali benzeri devrimlerin yaşanmasının yolunu açmıştır; bu devrimlerin çoğunluğu kanlı olmasına karşın, içerisinde büyük ölçüde sosyal faktörler barındırmış ve böylelikle de halkın kendi eli ile gerçekleştirdiği devrimler olmuşlardır. Monarşinin bireycilik anlayışı yıkılmış ve ulusun, toplum olarak çıkarlarının gözetildiği bir sisteme doğru adım atılmıştır.¹⁵

¹¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e* (5. Baskı), İstanbul: İmge Yayınevi, 1998, ss. 73-74.

¹² Abdulvahap Akıncı, “Modern Ulus Devletlerin Doğuşu”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 34, 2012, s. 64.

¹³ Bülent Şener, “Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet ve Egemenlik Olguları”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl: 7, Sayı: 18, 2014, s. 60.

¹⁴ Metin Şahin, *Din-Dış Politika İlişkisi: ABD Örneği*, 2007, ss 34.

¹⁵ Mehmet Ali Ağaoğulları, “Fransız Devrimi'nde Birey-Devlet İlişkisi”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3-4, 1989, s. 196.

Fransız İhtilali, güçlü etkisi ile öncelikle verdiği mesajda farklı kültürlerle mensup bireylerin ya da toplumların bir arada yaşaması yerine kendilerine ait devletler kurmaları gerektiğini göstermiştir; daha sonrasında hem Fransa’da hem de Fransa dışında güçlü monarşi ve imparatorlukların ya kendilerinin ya da otoritelerinin yıkılmasına sebebiyet vererek zincirleme bir ulusçu etki yaratmıştır.¹⁶ Fransa’daki bu ulus devlet sisteminin kurulmasına yönelik adım toplumsal bir ayaklanma olması vesilesi ile de mutlakiyet temelli yönetimlere sert ve ürkütücü bir mesaj vermiştir.

Her iki devrim niteliğindeki olayın tabanına bakıldığında halkın kültürel anlamda bir arada olduğu toplumsal bir oluşum olan ulusu görmek mümkündür. Her ne kadar Westphalia sonrasında Almanya kendi içerisinde feodal döneme benzer bir yönetim sorunu yaşasa da Avrupa’nın geri kalanında ulus olarak kendisini nitelendiren her bir topluluk için Westphalia Antlaşması yönlendirici bir etki yaratmıştır.¹⁷ Fransız İhtilali ile ulus devletinin inşa aşaması büyük ölçüde tamamlanmıştır ve öncelikli olarak Fransa’da “Fransız” olarak nitelendirilen insanların yaşadığı bir cumhuriyetin kurulmasına imkân tanımıştır.

1.2 ULUS DEVLET VE POSTMODERNİZM

Ulus devlet her ne kadar kavram olarak 17. yüzyılın ortası itibari ile literatürde kendisine daha fazla yer bulduysa da ondan önceki süreçte de ulus devlet kavramı sıklıkla kullanılmış, ancak ulus devletinin alt metni bugünkü anlamından son derece uzak konuları içermiştir. 18. yüzyıl itibari ile ulus devletinin daha anlamlı bir çerçeveye oturtulduğunu görmek mümkün olmuştur.

Modern anlamda ulus devlet, genel olarak Fransa’da ve Westphalia sonrasındaki Almanya’da yaşanan siyasal ve ideolojik yaklaşımlardan güçlü bir şekilde etkilenmiştir. Bu ülke topraklarında zaman içerisinde gelişen ulusçuluk fikri Fransa’nın kendi içerisinde bir Fransız devleti kurma çabasının olumlu sonuçlanmasına, Almanya’nın da bölünmüş prensliklerin bir araya gelmesi ve bir tek

¹⁶ M. Zeki Duman, “Fransız Devrimi’nin Politik Sonuçları ve Tocqueville’in Devrime İlişkin Görüşleri”, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 19, 2008, s. 110.

¹⁷Sander, 1998, ss. 73-74.

bir ülkenin kurulmasına imkân sağlamıştır.¹⁸ Bu iki ülkenin yaşadıkları tecrübeler, olumlu ve olumsuz anlamda dünyanın geri kalanına bir ulus devlet kimliği oluşturma konusunda fikir vermiştir. Her yerde ulus devlet uygulamaları beklendiği derecede olumlu sonuçlar doğurmasa da 20. yüzyılın ortalarına dek ulus devletin konumunda herhangi bir sarsılma söz konusu olmamıştır.

Ulus devletin -siyasal sistem içerisinde- kendisine ilk yer bulduğu dönemlerde karşılaştığı durum, ulusun güçlü bir kavram olarak ortaya çıkıp monarşi gibi yaygın olan rejimler üzerinde baskıcı ve kendi gücünü kabul ettirecek bir otorite haline gelmiş olmasıdır. Böylelikle ulus devlet vücut bulmaya çalıştığı ilk dönemlerde sesini duyurmuş ve ürkütücü bir etkiye sahip olmuştur. Bu şekilde değerlendirildiğinde, monarşileri yıkarken, ulusun, yıllardır üzerinde hissettiği baskının ters tepmesi ile monarşi üzerinde bir diktatörlük rejimi kurmaya çalıştığı gözlemlenmektedir.

Ancak zaman içerisinde ulus devlet ve onun savunucularının da sürecin getirilerinden olumsuz etkilendiği ve modernleşen siyasal algıya karşı kayıtsız kaldıkları gözlemlenmiştir. Ulus devletin gücünün Tanrı'dan gelmediğine, aksine ulusun kendisinden geldiğine modern bir bakış açısı ile inanılmasına karşılık bu yaklaşım ulus devletin değişen dünya düzeni içerisinde eskiye bağlı ve geleneksel bir anlayış olarak kalmasını engelleyememiştir.¹⁹ Bunda, ulus devlet içerisinde milliyetçiliğin baskın ve geleneklerine bağlı bir anlayış olmasının büyük bir etkisi bulunmaktadır.

Geçmişte etkin olduğu ve modern olarak kabul edilen ulus devletin, bugün ki karşılaştığı eleştiriler sonucunda ne derece modern kaldığı sorgulanmaktadır. Genel olarak, postmodernizm kavramı ile kıyaslandığında, günümüzü takip etmekte zorlandığı bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda postmodernizm; modernizmin sorgulanması ve daha ilerisinde aşılmasına yönelik oluşturulan bir düşünce olup,²⁰ göreceliğin mantıksal uzantısında olan bir okulun, sosyal bilimlerde ya da toplum konusunda yeni bakış açısını getiren bir tavrın adıdır.²¹ Postmodernizm, insan akli ve

¹⁸ Numan Durak Aksoy ve Halis Adnan Arslantaş, “Ulus, Ulusçuluk ve Ulus-Devlet”, *TÜBAR*, Sayı: 28, 2010, s. 34.

¹⁹ Aksoy ve Arslantaş, 2010, s. 37.

²⁰ Yavuz Bayram, “Postmodernizm Üzerine”, *Baykara Dergisi*, Sayı 5, Çorum, 2007, s. 37-39.

²¹ Vergin Nur, *Siyasetin Sosyolojisi Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*, Bağlam Yayıncılık, Mart 2006.

toplumsal gelişimi açısından tetikleyici bir etkiye sahiptir. Fakat aynı etkiyi ulus devlet üzerinde gerçekleştirememiştir.

Öncelikle ulus devletler, postmodernizmin sunduğu akılcı ve evrenselliğe dayalı algıyı sözde eleştirmiş olsa da uygulamada modern dünyanın siyasal değişimlerine karşı herhangi bir yenilikçi duruş sergileyememiş, uluslararası politikada sayısı giderek artan aktörlerin, sayısı giderek artan önemleri ve gelişen rolleri karşısında yetkin bir güç olma özelliklerini kaybetmeye başlamışlardır.²² Bir başka deyişle küreselleşen dünya, kendisine yeni ve alternatif otoriteler üretirken ve bununla birlikte gücün kullanımına dair rekabet artarken, ulus devletler kendilerini, içlerindeki dinamiklerini çağın gereklerine göre değerlendirmeyi reddedip aynı noktada kalmışlar ve sarsılmaz zannettikleri konumlarını kaybetmişlerdir.

Bu şartlar altında ulus devletler, mutlak bir otorite olmaktan ziyade, zaman içerisinde, giderek güçsüzleşen ve çevrelerindeki aktörlerin baskılarına ve yönlendirmelerine boyun eğen etkisiz siyasal iradeler olarak kalmışlardır.²³ Ulus devletin ilk uygulayıcısı olarak nitelendirilen Fransa'nın dahi zaman içerisinde kozmopolit bir toplum haline gelmesi, devlet içerisindeki ulusun tanımının giderek karmaşıklaşmasını ve ulus devletin kavramsal olarak kendi içerisinde yaşadığı çelişkinin artmasına neden olmuştur. Böylece ulus devlet kavramı giderek kendi kendisini güçsüzleştirmiştir.

1.3 ULUS DEVLETİN TEMEL UNSURLARI

1.3.1 Devlet

Devlet, Antik Yunan'dan bu yana varlığı, egemenliği, sınırları ve bağımsızlığı sıklıkla tartışılan bir olgu olmuş ve bu anlamda insanoğlunun varlığını ve vücut bulmuş halini uzun yıllar boyunca aradığı bir yapı olarak kalmıştır. Ancak beklenen yapının kurulması, özellikle Avrupa'da feodal ve dağınık prenslikler

²² Bülent Şen, "Küreselleşme: Anlamlar ve Söylemler", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 18, 2008, s. 155.

²³ Tuğrul İltis, "Modernizm, Postmodernizm, Postkolonyalizm: Ben-Öteki İlişkileri ve Etnosantrizm", *Küresel İletişim Dergisi*, Sayı: 1, 2006, s. 10.

şeklindeki düzenin yıkılması sonucu mümkün olabilmiştir. Devletin tanımlamasına dair daha somut fikirlerin ortaya atıldığı görülmüştür.

Genel olarak devlet, sınırları önceden belirlenmiş bir toprak parçası üzerine inşa edilmiş, bağımsız bir yönetim mekanizmasına sahip, aralarında herhangi bir ayırım yapılmaksızın bir arada yaşayan insanların mensubu olduğu, yönetme, koruma ve yönlendirme kapasitesine sahip bir oluşumdur.²⁴ Farklı bir yorumla devlet, belirli bir siyasi yapı üzerinde, hukuki, siyasi ve kamusal kararlar alma yetkisine sahip, gücünü üzerinde hükmettiği halktan alan, ancak gücünün sınırlarını kendisi belirleyen siyasal yapıdır.²⁵ Böylelikle devlet, zaman içerisinde etki ve yetki alanını genişletmiş, kendisine itaat eden halk üzerinde otoritesini uygulayacak konuma gelmiştir. Bu noktada otoritenin sınırlarının ve şeklinin belirleyicisi hem devletin hem de halkın haklarını koruyan, göreceli de olsa etkinliğine ve bağımsızlığına inanılan hukuktur. Fakat zaman içerisinde hukukun, devletin ya da halkın hangisinin yararına tam olarak çalıştığına anlaşılması giderek zorlaşmıştır.

Ulus devletin bir unsuru olması açısından ise devlet, ulusçuluk düşüncesi temelinde bu kavramı koruyan en önemli olgudur; ulusçu fikirlerin vücut bulması ve korunması ancak devlet ile mümkün olmakta ve böylelikle de devlet gücünü ulusun bakış açısından almaktadır. Ulusçuluk düşüncesinin güçlendirdiği devlet olgusunun temel dayanaklarından biri de milliyetçiliktir ki bu kavramın zaman içerisinde hem ulusun bütünlüğüne hem de devletin otoritesine olumsuz etkilerinin de olduğu gözlemlenmiştir. Milliyetçilik her ne kadar ulusun güçlenmesi ve bir arada yaşaması adına önemli bir katkı yaptığı düşüncesi ile sempatik bulunsa da zaman içerisinde neden olduğu olaylar nedeni ile hem ulusun hem de devletin bekasını zarara uğratmıştır. Özellikle Avrupa tarihi, milliyetçiliğin zararlarının olumsuz yansımaları nedeni ile uzun yıllar süren ve toplumlara büyük zararlar veren örneklerine sahne olmuştur.

²⁴ Cengiz Çuhadar, "Bazı Filozofların Düşüncesinde Devlet Anlayışı", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, 2007, s. 112.

²⁵ Andrew Heywood, *Siyaset, Liberte Yayınları*, Ankara, 2007, s. 126.

1.3.2 Milli Egemenlik

Egemenlik, sahip olan taraf ve kullanılış biçimi açısından çok uzun yıllardan beri tartışılan konuların başında gelmiştir. Özellikle egemenliğin, halkın ya da ülke yönetiminin tepesinde bulunan taraflardan veya bireylerden birine ait olması düşüncesi, konuyu çatışma boyutuna getirebilecek şekilde güçlü olmuştur. Baskıcı rejimlerin etkin bir şekilde hissedildiği ülkelerde herhangi bir halk egemenliği algısından bahsedilemeyeceği gibi gücü elinde bulunduran tarafların da mutlak, kalıcı ve sürdürülebilir bir egemenlik gücü ve yetki sahibi olduklarını söylemek son derece zordur. Afrika kıtası ve Asya'nın çeşitli bölgelerinde sıklıkla gözlemlenen bu durum sürekli olarak el değiştirmekte ve egemenlik algısına net bir tanım yapılamamaktadır. Ancak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde demokratik yönetimlerin hâkim olması sebebi ile egemenliğin büyük ölçüde halkın elinde olduğuna inanılmaktadır.

Ulus devlet dâhilinde egemenlik değerlendirildiğinde ortaya çıkan milli egemenlik kavramı, daha çok halkın değil ulusun daha doğrusu ulus ile bağlantılı olarak değerlendirilen milletin gücü ve etkinliği ile alakalıdır. Halkın egemenliği, Fransız İhtilali sonrasında, üzerinde çok tartışılan ulusun egemenliği kavramı ile zıt içeriğe sahip olmakla birlikte, halk egemenliği çoğunlukla bir toprak parçası üzerinde, bir devletin koruma ve denetimine tâbi tutulan tüm insanların sahip oldukları gücü ifade etmektedir. Ancak milli egemenlik, ulus tanımından yola çıkılarak aynı tarihi ve kültürü, hatta aynı dini paylaşan insanların sahip olduğu gücü ifade etmektedir. Bu bağlamda ulusal egemenlik; bir devletin sınırları içerisinde bulunan ulusun devlet üzerindeki egemenliğini belirtirken; milli egemenlik, bir devleti kuran ve yönetenin doğrudan millet olduğunu belirtir.

Milli egemenlik, soyut olarak nitelendirilebilecek olan ulus kavramı ile yakın geçmiş zamandan bugüne dek daha çok kabul görmüş ve kullanımı açısından özellikle siyasilere büyük fırsatlar tanımıştır. Milli egemenlik, halkın egemenliğine göre daha kolay bir değerlendirmeyi içermektedir; buna göre milli egemenlik, yeri geldiğinde ulusun siyasi otoriteye kayıtsız şartsız teslim ettiği bir güçtür. Fakat halkın egemenliği daha çok sosyalizm, hatta komünizm ile bağdaştırılmış, bu nedenle siyasi otoritenin pek de kabullenmek istemediği bir olgu haline gelmiştir. Ulus devletin elinde bulundurduğu gücün asli sahibi olması yaklaşımı, bu durumun

korunabildiği süre zarfında milli egemenliğin siyasi bir gruba devredilmesine karşı çıkmamaktadır. Bu nedenle milli egemenlik, ulus devlet kavramı içerisinde makul ve uygulanabilir olarak görülen bir durumu teşkil etmektedir.

Hali hazırda devam eden bir tartışma konusu olmak ile birlikte milli egemenlik, ulusun sahip olduğu tüm siyasi, hukuki ve askeri otoritenin, gücün, yine ulusun iradesi ve demokratik denetimi sonucunda, siyasi bir oluşuma devredildiği yapıdır.²⁶ Uygulamada ise halen ulusun egemenliğinin hâkim olup olmadığı konusunda aksaklıklar söz konusudur. Temelinde ulus algısının güçlü bir şekilde oturuyor olmasından dolayı milli egemenlik, toplumun gücünü yansıttığı gerekçesi ile kabul görerek elinde bulundurduğu hâkimiyetin başka bir otoriteye geçici olarak devredilmesini, demokrasi anlayışı temelinde mantıklı karşılamaktadır. Ancak gelişmiş ülkelerde dahi devletin millete karşı tutumundaki olumsuzluklar ve milletin çıkarlarının gözetilip gözetilmediğinin tartışma konusu edilmesi, bu geçici hâkimiyet devrinin de işlerliğini sorgulatmaktadır.

Ulusal anlamda egemenliğin milletin iradesine, daha doğrusu ulusal değerlerin öngördüğü bir otoriteye bırakılması fikri tıpkı ulus devletin ortaya çıkışı sürecinde olduğu gibi Westphalia dönemine denk gelmektedir. Yapılan antlaşma her ne kadar Avrupa toprakları üzerinde siyasi kopmalara yol açmış olsa da ülke ve devlet olguları daha kesin yerleşmesine ve dini ya da kral veya imparator gibi yüce lider kavramlarını gücünün ortadan kaldırılmasına, böylelikle de dolaylı olarak milli egemenliğin ulusun kendisine devredilmesine olanak sunmuştur.²⁷ Westphalia, modern açıdan bugünün özgür ve kendi iradesi ile karar verme yetisine sahip devletlerini yaratmıştır; böylelikle milli egemenlik kavramının net bir şekilde siyasi çevre üzerinde etkili olması ve kabul görmesi de mümkün hale getirilmiştir.

Fransız İhtilali'nin ise milli egemenlik algısını güçlendirdiğini, ama bu algıyı sabit düzlemde tutamayıp aşırı milliyetçi ve yer yer ırkçı yaklaşımları tetiklediği görülmektedir. Devrim sonucunda gelen ulus algılaması, ilerleyen zaman içerisinde beklenen etkiyi yapmaktan ziyade, belirli sınırlar içerisinde bir ulusun yaratılmasını ve siyasi otoritenin onların beklentileri doğrultusunda şekillendirilmesini

²⁶ Şahin, 2009, s. 155.

²⁷ Oktay Uygun, *Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi*, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara, 2003, s. 251.

gerektirmiştir.²⁸ Bu şekilde halk egemenliği temelinde yükselen bir devrim hareketinin zaman içerisinde bir ulus egemenliği temeli üzerine inşa edilen hâkimiyet olgusu olduğu görülmüştür. Bu nedenle milli egemenliğin, ulus devletin temel unsurlarından biri haline getirildiğini söylemek mümkündür.

Geçmişten bu yana egemenliğin kime ait olduğu ve kime ait olması gerektiği konusunda önemli düşünceler ortaya atılmış, egemenlik konusunda geniş kapsamlı bir tarif yapılmaya çalışılmıştır. İlk olarak Jean Bodin; egemenliğin sınırsız, kati, paylaştırılması söz konusu olmayan ve başka herhangi bir tarafa devredilemeyen bir olgu olduğunu dile getirmiştir.²⁹ Tarihin en önemli toplum bilimcilerinin başında gelen Jean-Jacques Rousseau da egemenlik konusunu toplum açısından detaylı bir şekilde incelemiştir. Rousseau için egemenlik, genelin sahip olduğu gücü tanımlamaktadır; ancak bu genel irade toplumu, halkı ya da insanları kapsamamakta, onların daha üstünde bir iradeyi ifade etmektedir.³⁰ Rousseau'nun bakış açısında da egemenlik kavramı toplumun sahip olduğu etkin güce değil, onların yöneten az sayıdaki bireyin oluşturduğu bir zümreye atfedilmiştir.

1.3.3 Milli Kimlik

20. yüzyıl ile birlikte toprakları üzerinde birbirinden farklı ırkların ve kültürlerin hayatını sürdürdüğü ülkeler için gerçek bir yurt olabilmek giderek zorlu hale gelmiştir. ABD, Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkeler toprakları içerisinde bulunan bireyler farklı dinlere inanmaları, farklı kültürlerden gelmeleri ve bu yüzden yaklaşımlarının farklı olmaları nedeni ile tam olarak bir ulus ya da ulus devlet olmayı başaramamışlardır. Ancak bu konuya dair başarı-başarısızlık tartışmaları 1990'ların ortasında kendisini göstermiş ve böylelikle literatürde kendisine daha fazla yer bulan üst kimlik ve alt kimlik kavramlarını ortaya çıkarmıştır.

Ulus devlet ile kendisine uygun bir yaşam alanı bulan milliyetçilik, dilini ve yer yer de olsa dinini milli kimlik olgusunun temel faktörleri olarak belirlemektedir. Bu durumda milliyetçi kesim için ulusun bir devletin sahibi olabilmesi ve ulus olarak

²⁸ Aydın İpek, "Ulus Egemenliği ve Halk Egemenliği Karşılaştırması ve Yeni Anayasa İçin Halk Egemenliği Önerisi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 20, 2008, s. 218.

²⁹ Mehmet Turhan, "Değişen Egemenlik Anlayışının Hak ve Özgürlüklerin Korunmasına Etkileri ve Türk Anayasa Mahkemesi", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 20, 2003, s. 216.

³⁰ İpek, 2008, s. 214.

nitelendirilebilmesi adına ortaya konan milliyetçi bakış açısının üst kimliğini baskın ve hâkim olarak kabul etmektedir.³¹ Bu yaklaşımların ilerleyen süre zarfında aşırı milliyetçi akımları desteklediği ve toplumsal çatışmaları körüklediği göz önünde bulundurulduğunda üst kimlik hâkimiyetinin ciddi sorunlara yol açtığı da anlaşılmaktadır. ABD hariç karmaşık toplum yapısına sahip olan ülkelerin neredeyse tamamında, mevcut süreçte alt kimlik-üst kimlik tartışması geçmiş yıllardan daha güçlü bir şekilde yaşanmaya başlamıştır. Devlet yönetimi konusunda yaşanan sosyal uygulamalardaki eksikliklerin de bu durumun ortaya çıkışında büyük etkisi bulunmaktadır.

Milli kimliğin oluşmasında önemli etkisi bulunduğu inanılan dilin, ulus devlet açısından önemi büyüktür; hâkim dil ile birlikte bir ülkenin her yerinde belirli bir ortak tarihi kültürün toplum üzerinde kabul ettirilmesi daha kolay hale getirilmektedir. Zaman içerisinde bu durum bir baskı unsuru haline de gelebilmekte ve toplumun bazı çevrelerinde rahatsızlık yaratabilmektedir.³² Ülke içerisindeki kimlik algısını tek bir yapı içerisinde birleştirmek isteyen ulus devlet, zamanla ve kademeli olarak alt kimliklere dair kültürel ve dil temelli olguları ortadan kaldırma yoluna gitmiştir. İlerleyen süre zarfında ulus devletin temelini oluşturan faktörler açısından ortaya çıkabilecek sorunların temeli güçsüzleştirilmiş ve her bir bireyin var olan üst kimliğin uygulamalarını kabul etmesine çalışılmıştır.³³

21. yüzyıl itibari ile dünya üzerinde bu uygulamaların eskisi gibi kabul görmediği ve bu uygulamalara karşı çıkan azınlık kesimlerinin olduğu görülmektedir. Azınlık kesiminin itirazlarına karşılık, hâkim kültürün savunucularının, ulus devletin gücünün kalıcılığı ve sürdürülebilirliği için kültürel mirasa dair çalışmalarını çeşitlendirdiklerini ve yoğun bir tempoda milli kültürün kökenlerinin tanımlarının yapıldığı görülmektedir. Özellikle din ve dil konularında milliyetçi propagandalar eşliğinde çalışmalar yürütülmektedir.³⁴ Böylelikle hâkim kültürün ve üst kimliğin yükselen ve güçlenen alt kimlik karşısındaki hakimiyetini kaybetmemesine çalışılmaktadır.

³¹ Nevzat Kösoğlu, “Milli Kimlik, Etnik Grup ve Mozaik Kültür”, *Türkiye ve Siyaset Dergisi*, Sayı: 3, 2001, s. 43.

³² Şahin, 2009, s. 157.

³³ Benedict Anderson, *Milliyetçiliği Anlamaya Giriş, Tartışılan Sınırlar Değişen Milliyetçilik*, (Armağan, Mustafa (ed.)), Şehir Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 17-18.

³⁴ Şahin, 2009, s. 158.

1.4 ULUS DEVLET VE SİYASİ MEŞRUIYET

Siyasi anlamda meşruiyetin kaynağı ve kullanımı konusu, bölgesel ve ideolojik olarak dünya üzerinde tarih boyu farklılık göstermiştir. Bunda, bölgesel olarak dün toplumunun birbirinden farklı olarak yönetim tarzlarına maruz bırakılması ve böylelikle de zaman içerisinde meşruiyetin her bir toplum için farklı bir algı yaratması etkili olmuştur. Böylelikle 21. yüzyıla dek meşruiyetin kaynağı ve kullanım şekli de sürekli bir şekilde değişim içerisinde olmuştur. Bu hali ile siyasi meşruiyet belirli bir kanun ve kural çerçevesinde değerlendirilememekte, genellikle güç ile ilintili olarak tanımlanmakta ve böylelikle de zaman içerisinde meşruiyetin sadece güçlü olan tarafların sahip olabilecekleri bir hak olarak değerlendirilmesine sebebiyet verilmiştir. Ancak demokrasi anlayışı içerisinde meşruiyet, mutlak olarak kanunlara bağlı olmak zorundadır ve kaynağı da toplumdan başka hiçbir zümreden gelmemelidir.

Meşruiyet olgusunun varlığı için iki farklı dönemden bahsetmek mümkündür; meşruiyetin Tanrı'dan geldiğine ve halktan geldiğine inanılan dönemler. Her iki dönem için de ortak olarak görülebilecek olan özellik meşruiyetin mutlak olarak güçlü ve sarsılmaz bir otoriteye adanmış olmasının gerekliliğidir. Meşruiyetin halka ait olduğunu düşünen algı için dahi meşruiyet halktan ziyade onun otoritesini devrettiği zümreye aittir.³⁵

Meşruiyetin Tanrı'dan geldiğine inanılan dönemde meşruiyet, kralların ya da diğer lider bireyin ellerinde bulundukları önemli bir güçtür. Gerek çok Tanrılı gerekse de tek Tanrılı dönem için bu durum geçerli olmuştur. Orta Çağ'da da bu durum devam etmiş, aynı zamanda Katolik Kilisesi'nin de sürece dâhil olması meşruiyetin tamamını Tanrı ile ilintili olarak değerlendirilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Bu dönem, ulus devlet algısının mevcut olmadığı gibi meşruiyet açısından halkın ya da herhangi bir siyaset ile ilintili topluluğun yönetim erkin elinde bulundurma şansını elde etmediği bir dönemdir. Kral ya da imparatora yetki veren tek varlık Tanrı olmak ile birlikte, din adamları da sürecin önemli aktörlerindedir.

³⁵ Halil İbrahim Aydın ve Veysel Ayhan, "Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınırlandırılması Tartışması", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, 2004, s. 71.

Westphalia Antlaşması bu algının bozulması ve meşruiyetin sahibi olan asli tarafın belirlenmesi adına en önemli adımdır. Ulus devletin ortaya çıkışı konusunda son derece önemli bir unsur olmak ile birlikte Westphalia, meşruiyet konusunda Tanrı'nın, dinin ve dini otoritelerin siyasal süreçten büyük ölçüde dışlanması konusunda da en dikkat çekici adımın atıldığı olaydır. Westphalia Antlaşması'nın metninin altına Katolik Kilisesi'nin hiçbir temsilcisinin imza atmamış olması, göreceli laik bir düzenin ve meşruiyetin yavaş yavaş ulusun ve devletin eline geçtiğinin en belirgin göstergesidir.³⁶ Bunun yanında Westphalia siyasal sürecin tamamı ile siyasetin içerisinde olan bireyler tarafından yönetilmesi gerektiğine dair önemli de bir başlangıçtır; bu süreç sonunda her ne kadar kral ya da imparator sıfatları kullanılsa da monarşi düzeni eskisi kadar güçlü olamamış ve toplum liderini sorgulamayı öğrenmiştir. Bu da meşruiyetin lider ile halkı arasında paylaşılmaya başlandığının en belirgin örneğidir.³⁷

Bu ayrımın ortaya çıkmaya başladığı dönemler ve ilerleyen yıllar için meşruiyet konusunda değerlendirme yapan araştırmacılardan Thomas Hobbes meşruiyet konusunda devletten ya da liderden yana tavır almaktadır. Hobbes, devletin elindeki gücün çeşitli faktörleri olduğunu ve eğer bunları kullanabilirse kendisinin ve halkının ayakta kalabilmesi adına bir iradesinin olabileceğini dile getirmektedir.³⁸ Hobbes'un bu yaklaşımında, devletin otoriter tutumunun çözümü getireceğine dair bir durum tespiti söz konusudur. Hobbes, devleti tek meşru yönetim erki olması yönünde değerlendirirken, halkın ona vereceği desteğin hem halk için hem de devlet için kalıcı ve sürdürülebilir bir bekanın ortaya çıkmasına yardımcı olacağını belirtmektedir. Böylelikle Hobbes, meşruiyetin devlet elinde olması konusunda, halkın ve devletin çıkarları için, devletin önceliği olması kaydı ile mütekabiliyet esasına göre bir değerlendirmede bulunmaktadır.

Bu görüşlerin ötesinde, devletin gücünü daha ileride gören ve meşruiyetini mutlak olarak ona adayın Niccolo Machiavelli devletin bekasının önemine vurgu yaparak, gerektiğinde halkın bile göz ardı edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Machiavelli, ancak devletin varlığının meşruiyeti sahiplenebileceğini, halkın

³⁶ Uygun, 2003, s. 254.

³⁷ Uygun, 2003, s. 254.

³⁸ Halis Çetin, "Egemenlik ve Hukuk İlişkisi Üzerine", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 2002, ss. 1-16.

meşruiyeti elinde bulundurmasının ise büyük ölçüde bir kaosa neden olacağını dile getirmiştir.³⁹ Bu yaklaşımı, meşruiyet konusunda devlet kurumunu büyük ölçüde tekleştirse de aslında Machiavelli devletin uzun yıllardır monarşi otoritesi ve dini baskılardan kurtularak daha başarılı bir yönetim sergileyeceğine dair inancını ortaya koymaktadır. Machiavelli ne halkı ne de devleti dışarıdan yönlendirmeye çalışan başka bir grup ya da bireye güvenmemektedir; O'nun için devlet, tek başına meşruiyet hakkını elinde tutmak adına yeterli güce ve donanıma sahiptir.⁴⁰

Meşruiyeti sadece devlet yönetimi temelinde ele alan araştırmacıların aksinde John Locke, felsefi yaklaşımlarında insanın özgürlüğüne dair yaptığı atıfların bir benzerini egemenliğin kime ait olduğu ve meşruiyet konularında yine insanlara, dolayısı ile ulusa yapmıştır. Locke, ulusun idari konuda karar verme yetkisine sahip olan tek taraf olduğunu, sahip oldukları doğal özgür iradenin de meşruiyet konusunda hak etmek adına onlara cesaret verdiğini belirtmiştir.⁴¹ Bu tanımlaması ile Locke insanı, bir başka deyişle ulusu egemenlik konusunda devletin önüne yerleştirmiştir. Bir bakıma devlet, ulusa rağmen hareket etme şansına sahip değildir ve ulusa karşı atacağı her adım tepki ile hatta çatışma ile karşılık bulacaktır.

Ulus devlet ile ilgili her noktada gözlemlendiği gibi siyasi meşruiyet konusunda da Fransız İhtilali'nin var olan etkisinden bahsedilmesi gerekmektedir. Fransa'daki bu devrimsel hareket, güçlü ve etkin bir biçimde siyasi meşruiyetin ekseninin din ve monarşiden tamamı ile ulusun egemenliğine geçişini temsil etmektedir. Fransız İhtilali, toplumun kendisini devlet ve devleti yönetenler karşısında meşru bir siyasi aktör olarak göstermesine imkân tanımış, böylelikle de halkın yönetim erki hususundaki söz sahipliğinin derecesi artmıştır.⁴² İhtilal sonraki süreçte, tüm Avrupa genelinde siyasi meşruiyet konusunda ulusal anlamda daha aktif olarak hareket eden toplumsal kurumların ortaya çıktıkları ve bunların devlet politikalarını etkilemeye başladıkları gözlemlenmiştir.

Modern zamana gelindikçe ise ulus devletin meşruiyetin kaynağı konusunda daha fazla toplum temelinde kabul gören bir kavram olarak değerlendirildiği göze

³⁹ Aydınlı ve Ayhan, 2004, s.73.

⁴⁰ Aydınlı ve Ayhan, 2004, s.73.

⁴¹ Ayferi Göze, *Siyasi Düşünceler ve Yönetimler* (9. Baskı), Beta Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 154-155.

⁴² Selim Uçak, "Milli Devletler, Küreselleşme ve Avrupa Birliği", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı: 6, 2006, s. 60.

çarpmaktadır. Buna göre Batı da 20. yüzyıl sonrasında devletin, yönetim konusunda ulusun yetkisi dışında hareket etmesi mümkün olmamaktadır. Bunun temel nedeni demokratik yönetimlerin dünya üzerinde giderek yaygınlaşması ve demokratik yönetimlerin kanunlarla güçlü bir şekilde koruma altına alınmasıdır.⁴³ Demokrasi rejiminin temelinde yer alan halkın egemenliğinin kayıtsız şartsız olarak tanınması zorunluluğu siyasi meşruiyetin daha güçlü bir şekilde halkın elinde kalmasını sağlamaktadır. Her ne kadar zaman içerisinde demokrasi ulus için bir yetki anlamı taşısa da siyasi meşruiyet açısından yine belirleyici tarafın toplum olması bu kavramı bir nebze olsun karmaşıklaştırmaktadır.⁴⁴

Özellikle ulus kavramından halk kavramına geçişin hızlandığı ve ulus kavramının eleştirilere maruz kaldığı son dönemde siyasi meşruiyetin halkın elinden kayıp devleti yöneten siyasi erkin eline geçmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Bu sessiz değişim toplumsal anlamda farkındalığın kaybolduğu ve ulus-halk gibi kavram çatışmalarının olduğu dönemlerde daha büyük sorunları beraberinde getirmektedir. Toplum her ne kadar kendisini yegâne iktidar sahibi ve iktidarı yöneten erkin belirleyicisi olarak görse de ulus olmak ile halk olmak arasında kararsızlık yaşayan toplum için elindeki gücü kullanmak zorlaşmakta ve ortaya bir güç paradoksu çıkmaktadır.⁴⁵

1.5 ULUS DEVLET VE MİLLİYETÇİLİK

Düşünce itibari ile bir ulusun bağdaştırıcı ve güçlendirici öğelerinden biri olarak görülen milliyetçilik, bu yaklaşımın ortaya çıkışından belli bir süre sonrasında ırkçılığa kadar varan bir sorun silsilesini beraberinde getirmiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı öncesindeki siyasal ve sosyal ortamın bu süreçte belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Ülkesine sonuna kadar bağlı olan taraflar için temel bir ideolojik yaklaşım olan milliyetçilik, modern dönemde artık şüphe ile yaklaşılan bir kavram haline gelmiştir.

⁴³ Sevgi Çilingir, “Avrupa Kimliği ve Ulus Devlet Modeli”, *Akademik Fener Dergisi*, Sayı: 7, 2007, ss. 44-47.

⁴⁴ Sevgi Çilingir, “Avrupa Kimliği ve Ulus Devlet Modeli”, *Akademik Fener Dergisi*, Sayı: 7, 2007, ss. 44-47.

⁴⁵ Ali Balcı, “Dış Politika: Yeni Bir Kavramsallaştırma Bağlamında Egemenlik Mitinin Analizi”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 7, Sayı: 28, 2011, ss. 3-29.

19. yüzyıla damgasını vuran ve bu dönem sonrasında dalga dalga tüm toplumları etkisi altına almış olan milliyetçilik, kendisine en uygun gelişim alanını, Avrupa kıtasında bulmuştur. Siyasetçilerden askeri liderlere, sanatçılardan bilim adamlarına dek geniş bir yelpazede bireylerin kendi uluslarına dair önem atfettikleri ve en önemli konu olarak gördükleri milliyetçi bakış açısı bu tarihlerde güçlenmekle kalmamış, yavaş yavaş toplumsal çatışmaları da tetiklemiştir.⁴⁶ Böylelikle bir kavram olarak, ilk ortaya çıktığı 18. yüzyılın ikinci yarısında oluşan, milliyetçilik ilk kez çatışmaya sebebiyet veren, toplumları kamplaştıran ve ulusları cepheye yönlendiren bir kavram haline gelmiştir.

Ulus devlet olgusunun kendisine güçleneceği bir ortam aradığı dönemler olan 18. yüzyılın sonlarında ise milliyetçilik, ulusun asli kimliğini ortaya koyması adına ideolojik bir kavram haline dönüşmüştür. Bir diğer deyişle ulus devlet mantığı içerisinde milliyetçi bir vatandaş, vatanının bekası için gereken tüm etkinliklerin içerisinde olmak durumundadır; bu etkinlikler sözlü ya da fiziki olarak gerçekleşebilmektedir.⁴⁷ Bunun en somut örneğini Fransız İhtilali ve onun gibi birçok halk hareketinde görmek mümkündür. Bu başkaldırı örnekleri milliyetçiliğin toplumu nasıl bir araya getirdiğini ve güçlendirdiğini göstermektedir. Bu süreçte milliyetçiliğin en fazla savunduğu ve üzerinde durduğu fikir, kral, imparator ya da tek başına güç sahibi olana değil, halkın iradesine itaat etmektir.⁴⁸ Bu irade beyanının içerisinde, çok güvenilen bir liderin etrafında toplanmak ve milliyetçi duyguları harekete geçirmek mümkün olabileceği gibi, sadece ulusun gücüne ve milliyetçiliğe olan bağlılığına dayalı bir sistemin savunması da yer alabilmektedir.

Bu yapı harcı benzeri özelliği ile milliyetçilik, ulusun bir arada hareket etmesine yardımcı olmaktadır. Ancak bu özellik sadece sosyal ve kültürel bir birliktelik yaratmamış, aynı zamanda, toplumun şiddet eğilimleri konusunda teşvik edici bir özellik de taşımıştır.

Milliyetçilik, toplumsal anlamda olumlu bir çerçevede değerlendirilmesine karşın ortaya çıkardığı sorunlarla birlikte çeşitli ikilemlere de neden olmuştur. Ulus

⁴⁶ Senem Sönmez Selçuk, “Dünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünyada Yükselen Sesler”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 3, 2012, s. 119.

⁴⁷ Celalettin Yanık, “Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi”, *Kaygı Dergisi*, Sayı: 20, 2013, s. 233.

⁴⁸ Hakan Özdemir, “Ulus Devlet ve Ulusçuluğun Küreselleşme ile Etkileşimi: Vazgeçilemeyen Ulus Devlet, Yükselen Ulusçuluk”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 1, 2012, s. 46.

devlet kimliği içerisinde milliyetçilik toplumsal dayanışma ile birlikte sanayileşmeyi, kalkınmayı ve tüm bunlar dâhilinde modernleşmeyi sağlayan bir faktör olarak görülmüştür.⁴⁹ Ancak devrimsel hareketler, dünya savaşları ve çatışmanın savaş cephelerinden teknolojik alana kayması ile birlikte milliyetçiliğin ulus devlet içerisindeki rolü de sorgulanmaya başlanmıştır. Burada milliyetçiliğin yaratmış olduğu ikilem, bir yanda toplumsal kalkınmaya hizmet ettiği düşünülürken aslında toplum içerisinde ve dolayısı ile siyasi ortamda çatışmayı tetiklemiştir.⁵⁰

Milliyetçiliğin modernite ile olan ilişkisi uzun yıllar boyunca tartışılmış ve detayları ile analiz edilmeye çalışılmıştır. Milliyetçiliğin yapay bir unsur mu yoksa değişen dünya düzeninin bir gereği mi olduğu yönünde, Avrupa merkezli bir tartışma uzun yıllar boyunca varlığını sürdürmüştür. Tartışmalar sonucunda milliyetçiliğin değişen dünya düzeninin bir parçası olarak ulusun tanımlanması ve devletin kendisini güçlü kılacak bir dayanak bulması açısından önemli bir kavram olduğuna inanılmıştır.⁵¹ İşte bu koşulları, Avrupa'nın ekonomik bünyesinin doğurduğu ve Avrupa milliyetçiliğinin kuvvetle desteklediği bir olgu yarattı: Emperyalizm.⁵² Emperyalist yaklaşımlarla birlikte değerlendirildiğinde milliyetçilik, modernite olarak daha güçlü bir şekilde dile getirilmiştir. Ancak üçüncü dünya ülkelerinde yavaş yavaş yayılan milliyetçilik akımları ile oturan ulus bilinci ve bunun beraberinde ortaya çıkan isyana yönelik davranışlar, tekrardan milliyetçiliğin kendi içerisindeki ikileminin sorgulanmasına neden olmuştur.

Bu ikilemin ötesinde, ihtiva ettiği anlam açısından milliyetçilik, siyasal alanda ve toplumsal anlamda da farklılıklar sergileyebilmektedir ki bu farklılıklar milliyetçilik içerisindeki ayrımın keskinleşmesi ya da anlamsızlaşması adına olumsuz bir yönlendirme gücüne sahiptir. Buna göre siyasal ve kültürel anlamda ayrım gösteren milliyetçilik, her iki alanda da aynı amaca hizmet ediyormuş gibi görülse de bireysel ve toplu çıkarlar temelinde farklılıklar gösterebilmektedir. Siyasal milliyetçilik, görüntü itibari ile “millet devleti” olmayı savunan ve kişisel ya da siyasal çıkarlar temelinde esneklik gösterebilen bir düşüncedir. Kültürel milliyetçilik

⁴⁹ Yasemin Sayar, “Türkiye’de Modernleşme ve Milliyetçilik: Milli Kimlik Sorunu ve Mimari İfadesi”, *Mimarlık Dergisi*, Sayı: 291, 2000, ss. 48-49.

⁵⁰ Yasemin Sayar, “Türkiye’de Modernleşme ve Milliyetçilik: Milli Kimlik Sorunu ve Mimari İfadesi”, *Mimarlık Dergisi*, Sayı: 291, 2000, ss. 48-49.

⁵¹ Ruhtan Yalçın, “Etnisite ve Milliyetçilik: Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 69, No: 1, 2014, s. 197.

⁵² Baskın Oran, *Az gelişmiş Ülke Milliyetçiliği Kara Afrika Modeli*, ss. 11

ise daha çok milletin kendi kültürüne bağlı olarak, kişisel hesap ve çıkarlardan uzak bir şekilde hareket etmesine dayalıdır.⁵³ Bu, milliyetçiliği anlamlandırma kargaşası da zaman geçtikçe siyasiler ile toplum arasındaki uçurumun derinleşmesine sebebiyet vermiş ve siyasilerin bakış açısını milliyetçilikten şovenizme çevirirken, toplumun milliyetçilik algısını şiddet ile ilintili hale getirmiştir.

Bu siyasetçi-toplum çatışması ulus devlet yapısı içerisinde, milliyetçiliğin güçlü olarak hissedildiği ortamlarda yerini aynı şekilde düşünmeye bırakmaktadır. Ulusun, devlet olarak bir arada hareket etmesi gereken konularda, milliyetçiliğin güçlü şekilde hissedildiği topraklarda, milliyetçilik toplumu bir araya getirmektedir. Siyasilerin, toplumun her bir üyesinin kendi ulusundan olanı kayırması, diğerini ötekileştirmesi ve bu şekilde kendi etnik topluluğunun devam ettirilmesi adına irade ortaya koyması söz konusu olmaktadır.⁵⁴ Bu ayrılıkçı düşünce tarzı, siyasiler ve toplum arasında yapay bir bağ oluştururken, ötekileştirme ve ırkçılık gibi modern dönemde yeniden gün yüzüne çıkmış olan sorunları körüklemektedir. Bu nedenle milliyetçiliğin ulus devlet yapısı içerisinde farklılıkların yönetimini zorlaştırdığı görülmektedir.

Bugünün ulus devletlerine bakıldığında milliyetçiliğin içerisinde bulunduğu durumun geçmiş yıllara nazaran daha kötü olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni, küreselleşme sonucu sadece malların ve paranın dolaşımının da kolaylaşması ve ülkelerin giderek bir önceki yüzyıla göre daha fazla etnik yapıya sahip olması ve bu nedenle de heterojen bir yapıya kavuşmalarındır.⁵⁵ Bu çok kültürlü yapı her ne kadar birer zenginlik olarak adlandırılrsa da dünya üzerinde çok kısıtlı sayıda ülke, etnik kültürüne mensup bireylerin salt çoğunluğa sahip olduğu topraklara hükmetmektedir; bunların dışında kalan ülkelerin bu çok kültürlü yapı ile ilgili sorunları giderek çeşitlenmekte ve içerisinden çıkılması daha zor bir hale gelmektedir. Uzun yıllar bir “eritme potası” olarak değerlendirilen ve bu konuda da son derece başarılı olduğu düşünülen ABD, ayrıca Avrupa’nın dışarıdan en fazla göç alan, böylelikle de en fazla etnik çeşitliliğe sahip ülkelerinden Almanya, toprakları

⁵³ Ömer Asım Livanelioğlu, “Millet ve Milliyetçilik Kavramları Üzerine”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 3, 1998, s. 52.

⁵⁴ Şener Aktürk, “Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnili, Çok-Etnili ve Gayri-Etnik Rejimler”, *Doğu-Batı Dergisi*, Sayı: 38, 2006, s. 24.

⁵⁵ Emre Gökalp, “Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2007, ss. 288-289.

üzerinde güçlenen milliyetçi ve dolaylı olarak ırkçı akımların tehdidi altındadır. Bu durum, ulus devletin bekasını korumaktan ziyade, ulus devletin yapı olarak çöküşüne işaret etmektedir. Çünkü güçlenen aşırı milliyetçi akımlar, çok kültürlülüğe izin vermediği gibi ülkenin bütünlüğüne de hizmet etmemektedirler.⁵⁶

Milliyetçiliğin bu başarısızlığı, istikrarsızlığı ve huzursuzluğu tetikleyen görüntüsünün altında onun güçsüz, etkisiz ve tamamı ile doğallıktan uzak yapısının olduğunu savunan, milliyetçilik konusundaki en kapsamlı çalışmaları yürüten Benedict Anderson (1986), milliyetçiliğin yapay bir kavram olduğunu dile getirerek onu şiddetli bir şekilde eleştirmiştir. Anderson için millet, milliyet ve milliyetçilik gibi kavramlar, zaman içerisinde güçlerini kaybettikleri düşünülen ve toplumu bir şekilde bir arada tutma yetisinden uzaklaşan kral, krallık ve otorite gibi kavramların yerine yaratılmış soyut olgulardır; bu nedenle de zaman içerisinde yozlaşmaları ve yerlerine bir başkalarının gelmesi mümkündür.⁵⁷ Böylelikle Anderson'un yaklaşımları dâhilinde, ulus devletin de geçici bir süreç için varlığını sürdürmesi ve daha sonrasında yerini bir başka olguya bırakması söz konusudur. Hali hazırda, modern dönemde ulus devlet giderek önemini yitirirken, yerine daha farklı yapılanmaların konması söz konusudur. Bunun haricinde milliyetçiliğin de giderek önemini kaybettiği, hayatta kalan milliyetçi formasyonların da toplum tarafından giderek daha fazla dışlandığı ve zararlı olarak nitelendirildiği görülmektedir.⁵⁸ Kısaca zamanın ilerlemesi mevsim değişikliğine yani ulus devlet kavramının yetkinliğini yitirip yerini yeni ve daha etkin bir kavrama ve duruma bırakmasına neden olur.

⁵⁶ Haldun Çancı, “Değişmeyen Boyutları Bağlamında Milliyetçiliğe Teorik ve Kavramsal Bir Bakış”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 2, 2008, ss. 111-112.

⁵⁷ İrfan Haşlak, “Milliyetçilik ve Modernleşme: XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Örneği”, *Bilgi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 2000, s. 51.

⁵⁸ İrfan Haşlak, “Milliyetçilik ve Modernleşme: XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Örneği”, *Bilgi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 2000, s. 51.

2 TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİK, MİLLİ KİMLİK VE ULUS DEVLETİ SÜRECİNİN EVRELERİ

Türk toplumu adına millet ve milliyetçilik bilinci uzun yıllar boyunca Anadolu toprakları üzerindeki otoriter devlet yapısı içerisinde tam olarak tartışılmamıştır. Önceleri Türk devletlerinin içerisinde yer alan ve neredeyse tamamına yakını Türk olan nüfusun zaman içerisinde diğer kültürler ve ırklar ile kaynaşması sonucu “Türk” olma ve diğer farklı topluluklara mensup olma ikilemelerinin yaşanması ile birlikte giderek karmaşıklaşmış, en nihayetinde de Türkiye’deki ulus devlet konusundaki tartışmalarla bugüne ulaşmıştır.

Tüm dünyanın, modern dünyada yaşamış olduğu çok kültürlü yapıya sahip olma durumu Türkiye için de geçerlidir. Türkiye’nin tek farkı, geçmiş yıllarda İngiltere, Almanya, Fransa, ABD, İspanya ve Portekiz gibi ülkeler, sömürgecilik sisteminin de vermiş olduğu etki ile çok kültürlü yapıya dair konuları 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın hemen başında tartışmaya açmış olmasıdır. Bu ülkeler ulus devlet konusunu tartışırken, Osmanlı İmparatorluğu’nun yüzyıllar boyunca karma bir toplumu yönetmesine karşılık, bu tip tartışmaların Türk toprakları üzerinde son derece geç olarak tartışmaya açılmasıdır. Bu gecikme, Osmanlı’nın yeni Türkiye Cumhuriyeti üzerinde giderek büyüyen bir sorun miras bırakmasına sebebiyet vermiş, zaman ilerledikçe de konu giderek içerisinden çıkılması karmaşık bir evreye gelmiştir. Öte yandan Türkiye’nin üniter bir ulus devlet olmayı başarıp başaramadığı ve ulus devlet olgusunun Türkiye’deki geleceği de halen tartışma konusu olmasına karşılık, bu tartışmanın olumlu bir seyrinin olduğunu söylemek zordur.

Milliyetçilik konusu ise 1970’li yılların iç çatışma dönemlerinde asıl zeminine erişmiş, ancak ortaya çıkarmış olduğu düşünce akımı ve yönlendirdiği kitlenin tutumu açısından, yer yer destek görse de endişe ile karşılanmıştır. Türkiye’nin birbirinden farklı kültürlere mensup geniş nüfusu düşünüldüğünde, bu durumun giderek daha büyük bir sorun haline gelmesi beklenirken Türkiye’deki milliyetçi akım herhangi bir şekilde aşırılığa ve ırkçılığa yönelmemiş, bu nedenle de toplumsal ve bölgesel anlamda bir infialin yaşanmasına izin verilmemiştir. Yine de

Türkiye'nin mevcut milliyetçilik anlayışı, muhafazakarlık temelinde yükselmesi nedeni ile Osmanlı'nın son yıllarındaki düşünce akımları ve yaklaşımlarla benzerlik göstermektedir. Bu nedenle de Türkiye'deki milliyetçilik konusu ve tartışmalarının halen aynı noktada kaldığını söylemek mümkündür.

2.1 OSMANLI DÖNEMİ

Dünyadaki birçok topluluktan çok daha derin bir geçmişe sahip olan Türk toplumu açısından millet, milliyet ve milliyetçilik gibi kavramlar zaman içerisinde önem kazanmaya başlamış ve bu kavramların zaman içerisinde kazanmış olduğu anlam dahilinde Türk ulusuna bir kimlik kazandırmıştır.

Çoğunlukla, tarih boyunca otoriter bir kimlik ile yönetilmiş ve monarşiye benzer bir siyasal kimliğe sahip olmasına karşılık, Türk liderlerin özgürlüklerine düşkünlükleri, milletlerinin bekasına hizmet etme isteği ve tarihsel kökenlerine olan bağlılıkları neticesinde ulus devlet yapısına daha yakın Türk devletleri kurulmuştur.⁵⁹ Ancak modern döneme yaklaşıldıkça bu bağlılığın ve milliyetçilik kavramı algısının değişimi, en önemlisi özellikle Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki çok kültürlü yapısı, Türk toplumunun konu üzerindeki bakış açısında çeşitli farklılaşmalara ve derin düşünce ayrımlarına sebebiyet vermiştir.

Her ne kadar Türkler için milli duyguların çok büyük bir önemi söz konusu olsa da bu duyguların ideolojik bir zemin üzerine yerleştirilmesi ve bilimsel bir çerçeveye oturtulabilmesi adına Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerini sancılı bir şekilde yaşadığı 19. yüzyılın sonlarına dek beklemek gerekmiştir. Bu dönemde konunun ciddi bir şekilde ele alınmasının temel nedeni, Osmanlı'nın eski görkemli günlerine dönmesi adına çözümün milli duyguların canlandırılmasında olduğu düşüncesidir. Bu sebeple Osmanlı, ilk olarak, millet sistemini kurmuştur. Türk-İslam yönetim geleneği, yönetici ile yönetilen arasında mutlak bir egemenliği değil, sorumluluk temelinde ilişkilerin geliştirilmesini benimsemiştir.⁶⁰ Bu bağlamda, "... imparatorluğun yönetsel olarak ikincil ve hukuki olarak birincil yapısı "millet

⁵⁹ Ela Özkan Canpolat, Aydın Beraha, Emine Çeliksoy ve Yücel Türker, "Türk Liderlik Profili: Türk Siyasi Liderleri Üzerine Niteliksel Bir Çalışma", *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, 2010, s. 38.

⁶⁰ Gürsoy Akça, "Osmanlı Millet Sisteminin Dönüşümü", *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 2007, s. 68.

sistemi tarafından şekillendirilmiş, devlet tarafından tanınan her milletin ekonomik, hukuksal, dinsel, dilsel ve kültürel gelişimleri desteklenerek özgün kimlikleri korunmuştur. Bu sistemin çıkış tarihi ile ilgili farklı görüşler vardır.⁶¹ Kabul edilen görüşlerden birisi millet sisteminin, Tanzimat döneminde çıktığıdır. Dönemin sosyologları ve birçok edebiyatçısı açısından bu yaklaşım, Osmanlı'nın siyasal ve sosyal anlamda toparlanması adına önemli bir faktör olarak değerlendirilmiştir.

Her ne kadar 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın hemen başında uygulanmaya çalışılan bu milliyetçi ideolojiye dayalı düşünceler geniş kitlelerden destek bulsalar da kalıcı bir başarı elde edememiş, Osmanlı İmparatorluğu'nun doğuda ve batıda çözümlenmesine engel olamamıştır. I. Dünya Savaşı'nın sonu itibari ile de Anadolu topraklarında başlayan Millî Mücadele süreci ile birlikte Türk milliyetçiliği farklı bir zemine taşınmış ve dönemin şartları dahilinde yeniden şekillendirilmeye çalışılmıştır.

2.1.1 Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemleri

Osmanlı İmparatorluğu açısından 19. yüzyılın ilk yarısı, kendisine yeni bir çehre kazandırmak ve kendisi karşısında giderek güçlenen Avrupalı devletlerin nazarındaki güçlü itibarını kaybetmemek adına verilen bir mücadele ile geçmiştir. Bu mücadele, görünüm itibari ile modernleşme anlamında Osmanlı'nın önemli atılımlarını içerir gibi gözükse de aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun içerisinde bulunduğu çözümsüz durumu kurtarmak adına, kimilerince “nafile” verilen çabalara işaret etmiştir.

Bu yüzyılın ilk yarısının ve ikinci yarısının sonlarına doğru atılan bu iki adım ve bu adımlar ile birlikte ticari anlamda gösterilen yabancı ülkeler ile ilişkileri geliştirme çabaları Osmanlı'nın kurtuluşunun arandığı hamleler olmuştur. 1839 yılında yayınlanan “Tanzimat Fermanı” ve 1876 yılında yayınlanan, Osmanlı tarihinin ilk ve tek anayasası olan ‘Kanun-i Esasi’nin temelini oluşturduğu I. Meşrutiyet dönemi, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde değişim ve dönüşüme dair ilk

⁶¹ Nuri Adıyke, *Osmanlı Millet Sistemine Dair Tartışmalar ve Siyasal Bir Uzlaşma Modeli Olarak Osmanlı Millet Sistemi*.

ciddi adımlardır.⁶² Bu değişime dair atılan adımların çok net görülmeyen, ancak asıl nedeni olan faktör ise Osmanlı'nın, kendi toprakları içerisinde sayıları giderek artan, farklı kültüre sahip bireylerin nüfusunun kontrolünde zorlanması ve onlardan gelen siyasal baskılara boyun eğmek zorunda kalmasıdır. Bu boyun eğme durumu her ne kadar dönemin gerçeklerinden biri olmuşsa da bilhassa II. Abdülhamit'in tahta geçmesi ile birlikte, İslam dini temalı bir milliyetçilik fikri ortaya konmaya çalışılmıştır.⁶³

Bu değişim hareketleri ve karşılarında duruş sergileyen tarafların bakış açıları Osmanlı'nın o dönemlerdeki karmaşık ve çözümsüz gibi gözüken sosyo-politik ortamının kısa bir özetine benzemektedir. Ülkenin milletine ve geçmişine bağlı yapısı bozulmamak istenirken, 20. yüzyıla hazır bir Osmanlı, bununla ilintili olarak yeni bir Osmanlı kimliği, Osmanlı taraftarlığı yaratılmaya çalışılmıştır.⁶⁴ Dönemin şartları ve Osmanlı İmparatorluğu'nun içerisinde bulunduğu zorlu idari süreç bu atılımları zorunlu kılmıştır. Ancak sonuç olarak, beklentilerin karşılandığı konusunda ise ciddi soru işaretleri halen mevcuttur.

Asıl olarak Osmanlı İmparatorluğu içerisinde değişim ve dönüşüm konusundaki arayışlar 17. yüzyılın ortalarına denk gelmektedir. Bu tarih itibari ile Osmanlı kendine yeni bir yol çizmeye ve yeni bir düzen oluşturmaya çalışmıştır. Çoğunluğu siyasal anlamda olan bu değişimler, Osmanlı İmparatorluğu'nun sahip olduğu baskın gücü korumak adınadır.⁶⁵ O yıllarda Osmanlı için ülke içerisindeki farklılıkların yönetimi ve muhtemel başkaldırıların önlenmesi adına herhangi bir adım atılması söz konusu olmamıştır. Bu dönemde, çok uzun yıllardır Türk devletlerinde hâkim olan egemen devlet gücünün korunması ve pekiştirilmesi adına çaba sarf edilmiştir.

Osmanlı'nın yönetim gücünü pekiştirme ve ulus olma bilincinin temel dayanağı olarak görülen İslam ümmeti olma düşüncesi, zaman içerisinde giderek İslam ümmetinin dışındaki toplumların da kendi seslerini duyurmaları ve Avrupa'dan siyasal destek bulmaları ile geri plana itilmiştir. Bu sebepten ötürü de

⁶² a.g.e., s. 54.

⁶³ Ali Rıza Saklı, "Osmanlı Döneminde Türk Milliyetçiliği", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 33, 2012, s. 3.

⁶⁴ Turgay Uzun, "Osmanlı Döneminde Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Kaynakları", *Dumlupınar Üniversitesi SBE Dergisi*, Sayı: 28, 2010, s. 254.

⁶⁵ Aytekin Ersal, *Türkiye'de Ulus Devlet*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2012, s. 101.

1876 yılındaki I. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında Osmanlı'nın kendi kimliğini ve milliyetçi, hatta İslamcı tutumlarını sorgulayan iç dinamikler ortaya (çıkıştır) çıkmışlardır. Bu kesim İslam'ın bir parçası olan Osmanlı toplumunun, bu tanımlamadan çıkarılarak, bütün farklılıkları ile "bir" olarak değerlendirilmesi konusuna karşı çıkmışlardır.⁶⁶ Balkanlar'da ve Arap vilayetlerinde ortaya çıkan isyanlar sonucunda da bu fikri savunanların elleri güçlenmiş ve milliyetçi bakış açısına geri dönülmesi gerektiği konusunda padişaha baskı yapılmaya başlanmıştır.

Avrupalı devletlerin Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki bu durumdan haberdar olmaları ile birlikte Avrupa'dan Osmanlı aydınlarının bir kısmına kabul ettirilmeye çalışılan ideolojiler, kapitülasyonların çerçevesinin genişletilmesi ve Osmanlı azınlıklarının şartlarının iyileştirilmesine yönelik baskılar, Osmanlı toprakları üzerinde siyasal ve kültürel bir ayrımı ve çatışmayı tetiklemiştir.⁶⁷ Böylelikle Avrupa'nın çok uzun zamandır uygulama konusunda ciddi çaba gösterdiği Osmanlı'nın kendi içerisinde, kendi iç dinamikleri ile bölünmesi düşüncesi pratiğe uygulanmıştır.

Bu aşama sonrasında Osmanlı'nın kendi benliğini sürdürmesi mümkün gözükmemiştir. Buna inanan ve aydın kesime mensup birçok kişi değişimi telkin ederken, İslami öğretiler temelinde Osmanlı'nın dünya hakimiyeti günlerine özlem duyanların savunduğu düşünceler Osmanlı yönetiminin çelişkide kalmasına neden olmuştur. Her an patlak verebilecek Avrupalı devletlerin savaş tehditleri, bu devletlerin iç çatışmaları tetiklemek adına harekete geçirecekleri azınlık grupları ve ülkenin özüne ihanet edilmemesini telkin eden toplumsal hareketlere bakıldığında Osmanlı İmparatorluğunun son yüzyılını bu denli çelişkili ve kendi kimliğini sürekli sorgulayan bir ruh hali içerisinde geçirdiğini görmekteyiz.⁶⁸

Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine gelindiğinde, otorite boşluğunun da etkisi ile birlikte ciddi anlamda ideolojik bir çözülmenin ve birinin diğerine ideolojik anlamda üstünlük kurma çabalarının var olduğunu görmek mümkündür. Osmanlı, son yüzyılını kontrol dışı geçirmiştir; özellikle kimlik inşası konusunda Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılının dışa bağımlılık ile kendi

⁶⁶ Emre Yıldırım, "Türkiye'de Milliyetçiliğin Arka Planı: Osmanlı'da Modernlik ve Milliyetçilik", *History Studies*, Cilt: 6, Sayı: 6, 2014, s. 235.

⁶⁷ Ramazan Hurç, "Osmanlılarda Son Devir Fikir Hareketleri", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, 1997, ss. 263-264.

⁶⁸ Hüner Tuncer, *Doğu Sorunu ve Büyük Güçler (1853-1878)*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 134.

özüne bağlılık konusunda çelişki ve çatışma yaşadığını görmek mümkündür. Bunda etkili olan unsurlardan biri Osmanlı'nın Batılı moderniteyi algılama konusunda yetersiz kalması, diğeri ise Osmanlı'nın çözümü sürekli olarak dışarıda aramasıdır.⁶⁹ Oysa Osmanlı'nın üç kıta üzerine yayılmış topraklarının üzerinden kurabileceği otorite ile birlikte toplumsal uzlaşmayı sağlamak adına atacağı her adım, mutlak bir çözüm için zemin oluşturma şansına sahiptir.⁷⁰ Fakat Osmanlı için eski şanlı günlerini aramak adına, yas tutmak yerine daha aktif ve modern politikalar izlemek varken hem siyasal hem de toplumsal anlamda sorumluluktan kaçınılması Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması adına meşru bir temel atmıştır ve bu temel yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin inşası sürecinde de geçmiş sorunların benzerlerini ortaya çıkarmıştır.

2.1.2 İttihat ve Terakki'nin Milliyetçilik Algısı: Türkçülük

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarındaki yönetim boşluğunun yarattığı siyasal çekişme ortamında birçok ideoloji kendisini kabul ettirmek adına mücadele vermiştir. Ancak bu tip ideolojilerin savunucuları dağınık bir şekilde hareket ettiklerinden siyasal erkin ele geçirilmesi konusunda başarı elde edememişlerdir. Diğer akımlara nazaran daha derli toplu ve daha fazla destekçi ile olan ve Osmanlı'nın siyasi yönetimini yönlendirmek adına kendisine, tüm Türk toplumlarının özgürlüğünü ve bir araya getirilmesi fikrini savunan kültürel, ilmî, felsefî ve siyasî ideoloji olan “Türkçülük” akımını ilke edinen “İttihat ve Terakki Fırkası” ya da sıkça bilinen ismi ile “İttihat ve Terakki” diğer gruplardan daha büyük destek ve geniş çaplı bir oluşumla sivrilmiştir.⁷¹

İttihat ve Terakki, o dönemin genç subaylarından oluşan bir grup tarafından, gizli bir örgüt olarak 1889 yılında kurulmuştur. Osmanlı'nın son yıllarında ortaya çıkan ve ülkenin bağımsızlığı için başlatılan Millî Mücadele hareketine katılmıştır. İttihat ve Terakki Osmanlı yıkılana kadar devlet politikalarını doğrudan ve dolaylı

⁶⁹ Arda Odabaşı, *Osmanlı'da Sosyalizm, Türkçülük ve İttihatçılık: Rasim Haşmet Bey*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, s. 239.

⁷⁰ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Timaş Yayınları, 16. Baskı, İstanbul, 2017, s. 178-262.

⁷¹ Orhan Koloğlu, *Üç İttihatçı; Arap, Kürt, Arnavut Milliyetçilikleri ve İttihat-Terakki*, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 13.

olarak etkilemeyi başaran, ancak 1918’de sona eren ve I. Dünya Savaşı’nın ardından ülkenin mağlup olarak savaşı sonuçlandırması ile ülke yönetiminden tasfiye edilen örgüt, etkin olduğu yıllar içerisinde, kısa olsa da Türk siyasi hayatında derin izler bırakmayı başarmıştır.⁷²

İttihat ve Terakki’nin yükselişte olduğu ve üyelerinin halk gözünde birer kahraman olarak değerlendirildiği yıllarda, Sadrazam olan Talat Paşa; Bahriye Nazırı ya da “Kaptan-ı Derya” olan Cemal Paşa ve Harbiye Nazırı olan Enver Paşa öne çıkan isimler olmuşlardır.⁷³ Bu üç isim, Meşrutiyet dönemlerinde üstlendikleri roller ve “Jön Türk” tabanından gelmeleri vesilesi ile Türkçü ve devrimci akımların birer parçası olarak ülke siyasetinde yükselmiş ve sonunda da İttihat ve Terakki’yi hâkim güç şekline getirmişlerdir.

İttihat ve Terakki ulus devlet konusundaki yaklaşımı kati olmak ile birlikte partinin bu ulus devlet bünyesindeki milliyetçilik algısını tespit etmek son derece güç olmuştur. Asli olarak İttihat ve Terakki, milliyetçiliği, saf ve Avrupa’daki hali ile değerlendirildiğinde önemli bir tehdit olarak görülmüştür. Zira Batı’daki milliyetçilik olgusu küçük bir kıvılcım gibi gözükse ancak her an büyük bir yangına dönüşmeye hazır bir ateştir. Bu nedenle de İttihat ve Terakki’nin milliyetçilik algısında, kendi yönetim anlayışının dışındaki bir milliyetçilik düşüncesinin yeri bulunmamaktadır.⁷⁴

Avrupa, 20. yüzyılın hemen başında 1910 itibari ile İttihat ve Terakki’nin bahsettiği bu ateşin içerisinde uzun süre yanmış ve bedellerini ağır şekilde ödemiştir. Osmanlı’nın yanı başındaki Balkanlar bölgesi de İttihat ve Terakki, özellikle de Enver Paşa için aşırı milliyetçiliğin nasıl bir tehdit olduğuna ciddi bir örnek teşkil etmiştir. İttihat ve Terakki’nin düşünce tarzı ise aşırı milliyetçiliğe uyumlu olmamıştır.⁷⁵ Bu nedenle aşırı milliyetçilik her ne kadar o yıllarda çok fazla taraftar topluyorsa da bu düşüncenin hâkim olduğu bir akımın herhangi bir şekilde İttihat ve Terakki içinde destek bulması söz konusu olmamıştır.

Osmanlı’nın yıkım dönemlerinin birebir tanığı olan İttihat ve Terakki üyeleri için ulus devlet görüşüne bağlı kalarak, Osmanlı İmparatorluğu’nun bekasının

⁷² Semih Koray, *İttihat Terakki ve Jöntürkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s. 24.

⁷³ a.g.e., s. 29.

⁷⁴ Türkmen Törel, *İttihat Terakki’nin Gizli Propaganda Faaliyetleri ve Abdülhamid*, Kripto Basım Yayın, İstanbul, 2012, s. 71.

⁷⁵ Bünyamin Kocaoğlu, “Balkan Savaşlarının İttihat ve Terakki Politikalarına Etkisi”, *Uluslararası Tarih Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, 2013, s. 257.

korunması dahilinde, içerisindeki çok kültürlü yapının bozulmaması, ancak hâkim gücün Türk toplumu olması gerektiği yaklaşımı ortaya konmuştur. Enver Paşa, bu konuya dair bakış açısı içerisinde Türkçülüğe ve onun temelindeki bir milliyetçiliğe önem vermiş, ancak Arap toplumunun, bu vesile ile de Müslüman toplumunun Osmanlı içerisindeki yerinin korunmasına dayalı “İslamcılık” politikasını da benimsemiştir.⁷⁶ Özellikle Arap vilayetlerinde, Osmanlı ile Araplar arasındaki en önemli ortak nokta olan dini konuları temel alan bu ideolojinin yayılması adına çalışmalar yürütülmüştür. Bu arada da Anadolu’da İttihat ve Terakki’nin temel felsefesi olan Türkçülük fikri güçlü bir biçimde aşılınmaya devam edilmiş, böylelikle de İttihat ve Terakki’nin en çok arzuladığı “Türk-Arap İmparatorluğu” fikrinin gerçeğe dönüştürülebilmesi adına atılımlarda bulunulmuştur.⁷⁷

Aslında İttihat ve Terakki öncesinde, Anadolu’da ve Arap topraklarında uzun yıllar boyunca sürdürdüğü Türkçülük esasına dayanan politikalar uygulanmaya ve topluma kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu politikalar, bilhassa Balkanlar’daki konjonktürel değişim sonrasında Osmanlı’nın zayıflığının artık aşikâr hale gelmesi ile birlikte 19. Yüzyılın sonlarına doğru rahatsızlık yaratırken, 20. yüzyıl itibarı ile güçlenen Batılı ve Arap milliyetçi akımları ile birlikte bir düşmanlık ve kin nedeni haline almıştır. Balkan Savaşları sonrasındaki yeni ideoloji de uzun yıllar yaşanan ve “baskı” olarak değerlendirilen sürecin İttihat ve Terakki adına tehdit olarak algılanmasına sebebiyet vermiştir.⁷⁸ Bu tehdit, partinin ideolojik çalışmaları adına sürekli olarak önüne büyük bir engel olarak çıkmış, böylelikle de geleceğe dair politikaların uygulanması aşamasında sıkıntılar baş göstermiştir; bunun bir sonucu olarak da partinin siyasal ve askeri örgütlenmesi sürecinde çatlaklar ortaya çıkmıştır.

İttihat ve Terakki’nin Türkçülük temelindeki milliyetçilik yaklaşımı iki dönemde ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilkinde İttihat ve Terakki asıl niyeti olan Türklerin Osmanlı toprakları içerisinde güçlü kılınması ve azınlıkların sadece kendilerine verilecek haklar neticesinde hayatlarının garanti altına alınması durumu göz önüne alınmıştır; bu dönemde İttihat ve Terakki’nin kendi içerisinde de kısmen yer alan güçlü milliyetçi fikirlerin dile getirilmesi engellenmeye çalışılmıştır; çünkü

⁷⁶ Yaşar Semiz, “İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 35, 2014, s. 221.

⁷⁷ Koloğlu, 2000, s. 44.

⁷⁸ Hacı Bayram Soy, “Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918’e Kadar”, *Kırıkkale Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi. Dergisi*, Cilt: 47, Sayı: 30, 2004, ss. 183-184.

İttihat ve Terakki II. Abdülhamit yönetimine karşı baş kaldırırken azınlık kesiminden destek görmüş ve kendi Türkçü ve aşırı milliyetçi yaklaşımları ile bu destekten mahrum kalmak istememiştir.⁷⁹ Bu hesaplar genel olarak İttihat ve Terakki'nin bir adım sonrasına dair politikaları ile ilgili tutumları hakkında ipuçları vermek ile birlikte İttihat ve Terakki'nin kendi içerisindeki karmaşık düşünce yapısını da göstermektedir.

İkinci dönem ise 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet ile başlamıştır. Bu dönemin hem Osmanlı hem Türk toplumu hem de İttihat ve Terakki'nin çıkarlarının korunması adına şiddet politikalarını da içerdiğini görmek mümkündür. Yeni süreçte parti, sadece Anadolu toprakları üzerinde değil, Arap vilayetleri ve Balkanlar'da, Osmanlı tebaası olarak nitelendirilen halkın yaşadığı yerlerde merkezdeki yönetime, yani İstanbul yönetimine bağlı olarak bir sistemin kurulmasını öngörmüş, buna direnen kesimlerin cezalandırılmasını ve isyan çıkarmalarını engellemek adına da gerekirse ortadan kaldırılmalarını kararlaştırmıştır.⁸⁰

Bu görüntüde İttihat ve Terakki'nin ulus devlet anlayışı konusunda, Osmanlı'nın tek referans noktası olarak görülmesi gerektiğini topluma şart koştuğu söylenebilir. Bir başka deyişle İttihat ve Terakki, Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki temel faktörün devlet olduğunu, ulusun ise Osmanlı yönetiminin, daha doğrusu İttihat ve Terakki'nin belirlediği öncül halk kesimleri nezdinde onu temsil edeceğini, ancak tüm Osmanlı tebaasının merkez yönetime hizmet etmesi gerektiğini halka kabul ettirmeye çalışmıştır.⁸¹ Bunun yanı sıra, İttihat ve Terakki'nin milliyetçilik anlayışının şekillendiği ve pratiğe uygulandığı ikinci dönemde kendisini daha çok hissettiren İslamcılık politikası dahilinde, Anadolu toprakları içinde ve dışında bulunan tüm Müslüman kesimlerin kayıtsız şartsız desteği alınarak, modern siyasi ve askeri yöntemler dahilinde politikalar benimsemek yerine, cihat ve şehit olma gibi dini anlamda üst mertebe sayılabilecek kavramların yaratacağı manevi güç ile hareket edilmesi düşünülmüştür.⁸² Bu yaklaşım, dönemin şartlarına son derece uygun olmak ile birlikte Osmanlı'nın kurtuluşu adına herhangi bir somut çözümü ortaya koymamış, beklenen desteği de beklenen seviyede görmemiştir.

⁷⁹ Semiz, 2014, ss. 222-223.

⁸⁰ Semiz, 2014, ss. 229-230.

⁸¹ Faik Bulut, *İttihat ve Terakki'de Milliyetçilik, Din ve Kadın Tartışmaları (1. Cilt)*, Su Yayınları, Ankara, 2011, s. 51.

⁸² Yıldırım, 2014, s. 245.

İttihat ve Terakki'nin ulus devlet mantığının temelinde, merkez yönetimin elinde şekillendirilen, ona bağlı olarak yükselen bir milliyetçilik anlayışı bulunmasına ve partinin zirveye yürüyüşü sırasında kendisine destek veren birçok azınlık topluluğu olmasına karşın, partinin ideolojisini ve gelecek planlarını neredeyse günlük olarak değiştirmesi, zaman içerisinde kendilerine destek olunmayacağını düşünen Ermeni ve Rum milliyetçilerini harekete geçirmiştir.⁸³ Bu noktada şu tespiti yapmak mümkündür; İttihat ve Terakki, güçlendiği dönemde verdiği sözlerin arkasında durma gücünü ilerleyen süre zarfında Osmanlı coğrafyasının etrafında değişen şartları doğru şekilde analiz edemediği için gösterememiştir. Böylelikle kendi milliyetçi fikirlerini, kendisini destekleyen ve kendisinin büyük destek beklediği kesimlere kabul ettirememiştir. Öte yandan İttihat ve Terakki'nin bu başarısız siyasi anlayışı Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği adına ortaya konan projelerin uygulanmasına ve ulus devletin İstanbul merkezli yönetimi düşüncesinin pratiğe dönüştürülmesine engel teşkil etmiştir. II. Abdülhamit'in devrilmesi gibi kısa vadeli bir plan dahilinde ortaklıklarına başvurulmuş Ermeni ve Rum milliyetçi toplulukları, İttihat ve Terakki'nin geleceği olmayan hedeflerinin gerçekleştirilmesine büyük destek sağlamış, fakat zaman içerisinde tarafların çıkarlarının farklılığı belirginleştikçe bir yol ayrımı söz konusu olmuştur.⁸⁴

İttihat ve Terakki'nin politikalarındaki milliyetçilik odaklı yaklaşımların başarısız yansımalar yaptığı topluluklardan bir diğeri de Araplardır. Yine Ermeni ve Rumlar için geçerli olduğu gibi İttihat ve Terakki, yükseliş döneminde Araplara çeşitli payeler vererek onlarla iyi ilişkiler içerisinde olacağına dair sinyaller vermiş, ancak ilerleyen süre zarfı içerisinde Arap politikalarındaki başarısızlık, hatta Araplarla ilişkilerin çatışma boyutuna erişmesi sonucunda Arap milliyetçiliğinin doğuşu hızlanmış ve hatta Arap milliyetçiliğini savunan kesimlere olan destek giderek artmıştır.⁸⁵ İttihat ve Terakki'nin Anadolu ve Rumeli toprakları üzerinde halk nazarındaki değeri son dere yüksek iken bu bölgeler dışında aldığı destek son

⁸³ Yıldırım Koç, "II. Abdülhamit, İttihat ve Terakki ve Osmanlı İşçi Sınıfı", *Bilim ve Ütopya Dergisi*, Sayı: 233, 2013, s. 2.

⁸⁴ Halil Şimşek, "İttihat ve Terakki Yönetimi ve Gayrimüslim Cemaatler", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Yıl: 12, Sayı: 16, 2014, ss. 188-189.

⁸⁵ Yaşar Demir ve Kenan Şen, "Doğuş Dönemi İtibariyle Türk-Arap Milliyetçiliği: İşbirliğinden Çatışmaya", *Akademik Orta Doğu*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2011, ss. 111-112.

derece düşük, hatta neredeyse hiç hissedilmemiştir; bunun temel nedeni, partinin ulusal ve uluslararası politik konularda yeterliliğinin tartışmalı olduğudur. Bunun da ötesinde, milliyetçilik konusu temelinde, İttihat ve Terakki sürekli olarak Türk milliyetçiliğine vurgu yapmaya çalışırken başka milliyetçilik akımlarının söz konusu olabileceğini ve onların Osmanlı'dan beklentilerini görmezden gelmiştir. Bu umursamaz tavrın bedeli, I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun acil ve güçlü destek beklediği noktalarda, Araplar başta olmak üzere birçok tebaanın yeterli tepkiyi görememiş olmasıdır. Çanakkale Deniz Muharebeleri döneminde Arap vilayetlerinden birçok Müslüman'ın Osmanlı ordusuna desteğe gelmiş olmasına karşın, savaşın ilerleyen safhalarında, kendi sorunları ile boğuşan ve Arap milliyetçiliği temelinde kendi çıkarları üzerinde odaklanan birçok topluluk İttihat ve Terakki'den, dolayısı ile de Osmanlı'dan ayrı bir yol haritası benimsemiştir.

İttihat ve Terakki, Osmanlı devlet yönetiminde ani bir şekilde gücü eline geçirdikten sonra bunu olumlu ya da olumsuz kullandığına dair çeşitli eleştirilere maruz kalmış, ideolojik bir akımın parçası olduğu kadar bir siyasal parti olarak da Türk tarih sahnesinde yerini almıştır. Ancak bugüne gelindiğinde tarihçilerin çok büyük bir kısmı, İttihat ve Terakki'nin Türk tarihinde önemli bir etki bıraktığını düşünmemekle birlikte partinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde belki de çöküşünü daha da hızlandırdığını düşünmektedirler. Partinin faaliyetleri Türk tarihi açısından milliyetçili, ulus devlet ve birçok diğer ideolojik kavram dahilinde değerlendirildiğinde de yine İttihat ve Terakki'nin faaliyetlerinin olumlu yansımaları ile karşılaşmak mümkün değildir.

Genç ve idealist bireylerin oluşturduğu bu siyasal topluluk, büyük bir karmaşa ortamında milliyetçi ve İslam temelli fikirleri ile dikkat çekip Osmanlı'nın devlet yönetiminde üst kademelere erişmeler de uygulama anlamında büyük başarısızlıkların altına imza atmışlardır. Özellikle Türkçülük ve İslamcılık gibi ideolojilerin altının tam olarak güçlendirilmemesi, İttihat ve Terakki'nin, Osmanlı'nın siyasal ve toplumsal olarak içerisinde bulunduğu durumu tam olarak sorgulamayan, uluslararası konjonktürü anlayamayan ve bu nedenle de çözüm önerisi ya da başka bir olumlu tavır ortaya koyamayan bir partisi haline gelmesine sebebiyet vermiştir. Öyle ki İttihat ve Terakki'nin bizzat kendisi, Osmanlı siyasi kültürünün merkezden yönetim anlayışını ulus devlet mantığı temelinde devam

ettirme arzusu içerisinde olmuş, fakat ülkenin yönetimi açısından ülkenin siyasal ve sosyal faktörlerini kavrayamamıştır. Diğer taraftan İttihat ve Terakki, kendi milliyetçilik anlayışını tüm Osmanlı tebaasına kabul ettirmeye çalışırken bir anda birbirinden farklı milliyetçilik anlayışını savunan farklı siyasal ve askeri grupların tehdidine maruz kalmıştır.

Bu görünüm itibari ile İttihat ve Terakki, bir türlü detaylarını belirleyemediği ve sürekli olarak kendi içerisinde ciddi sorunlara ve yol ayrımına sebebiyet veren Türkçülük ideolojisinin açıklamasını ve savunusu gerçekleştirememiştir. Partinin ilk kurulduğunda ve Osmanlı siyasal hayatının zirvesinde olduğunda, önceleri gizli, daha sonra ise açık olarak ifade edilen bu milliyetçilik yaklaşımı, içerdiği faktörler, fikri anlamda uygulanış biçimi ve Osmanlı'nın tüm parçaları ile bir arada tutulması adına sağlayacağı yararlar açısından kendi üyelerini bile tam olarak tatmin edememiştir. Bir dönem, üzerinde büyük baskı kurarak İslamcılık ideolojisini kabul ettirme düşüncesinde olduğu ve emekleme döneminde ortak hareket ettiği gayrimüslim kesimi dahi kendi milliyetçi tutumlarını uygulamaya koymak adına daha aktif ve daha etkili bir mücadele örneği sergileyen, İttihat ve Terakki bu konuda çok eksik kalmış, kendisinden beklenen birleştirici ve bütünleştirici hamlelerin hiçbirini gerçekleştirememiştir. Bir başka deyişle İttihat ve Terakki'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun milliyetçi söylemlerle dağılmasının engellenmesi düşüncesi pratikte tam uygulanamadığı gibi sözlü ifadesi sürecinde de beklenen etkiyi yaratamamıştır.

2.1.3 Ulus Devlet Düşünürü: Ziya Gökalp

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, yeni bir ideoloji ve yaklaşımla İmparatorluğu ayakta tutma çabalarının söz konusu olduğunda birçok isim, birçok farklı fikri ortaya atmışlardır. Bunların içerisinde öze dönüş, Batılılaşma ve Doğu'ya açıklık gibi birbirinden farklı fikirler söz konusudur. Ancak bunların hiçbiri dönemin şartlarının iyileştirilmesi ve Osmanlı'nın mutlak kurtuluşu için yeterli olamamıştır. Bunların arasında belki de en kıymetli olan ve en geniş kitlelere hitap eden, hatta kendisinden sonraki dönemde de önemle atfedilen yaklaşımlar Türk toplumbilimcisi ve siyasetçisi Ziya Gökalp'tır.

Gökalp, çalışmaları süre zarfında süreklilik arz edecek şekilde Avrupa'daki ulus devlet yapısını incelemiş ve elde ettiği bulgular üzerinden Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki ulus devlet yapısına ve milliyetçiliğe dair İmparatorluğun sorularına yanıt aramıştır. Ziya Gökalp'in bu araştırmaları sonucunda yaptığı tespitlerin başında, Türk toplumu için devletin, ulus devlet yapısı içerisinde öncül faktör olduğu ve ulusu yaratmaya ve bir arada tutmaya muktedir olduğu gelmektedir.⁸⁶ Bununla birlikte devleti yaratan temel değer kültürdür ve bu kültürün içerisine çeşitli toplumsal çevrelerden de destek gelebilmektedir. Bu kültürün temeli mutlak olarak Türk kültürüdür. Gökalp, bu kültürel yapıyı ve onun kökenini tanımlarken de Türk toplumunun “Türk ulusuna, İslam mezhebine ve Batı medeniyetine” bağlı olduğunu dile getirmiştir.⁸⁷ Burada Gökalp'in her ne kadar Türklerin köklerine göndermede bulunuyorsa da onun Batılı kimliğini de ön plana çıkardığı görülmektedir.

Öte yandan Gökalp, Türk toplumu ve kültürü konusunda uzun yıllar boyunca yapmış olduğu araştırmalar neticesinde “Türkçülük” ideolojisini benimsemiş, milliyetçilik algısını bu fikir üzerine yerleştirmiştir. Gökalp için Türkçülük, uğruna mücadele edilmesi gereken ve sonunda Turancılık ile noktalanacak olan bir ülküdür.⁸⁸ Bu geçiş sürecinde Türklerin toplumsal olarak köklerine bağlı kalmak konusunda göstereceği azim ve kararlılık sayesinde gerçek bir ulus, gerçek bir devlet olmaları mümkündür ki modern devlet ulusunun katmanlarının ve boyutunun farkında olmalı, ona göre hareket etmelidir. Böylelikle büyük emellerine ulaşmak onun için çok daha kolay olacaktır.

Her ne kadar Ziya Gökalp için devlet, milliyetçilik ve ulus devlet hususlarında önceliğe sahip olsa da Türk ulusunun da ulus olma konusunda önem atfetmesi gereken bazı konular bulunmaktadır. Bunların en başında gelen, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde tartışmaya açılan ve Osmanlı'nın Arap coğrafyası ile birleşmesi adına önemli bir yaklaşım olan İslamcılık ideolojisinin Türk toplumunun İslami kökenlerine, ümmet olma bilincine göndermede bulunmasıdır. Ulus olmanın temelinde ümmet olarak var olma düşüncesinin büyük bir etkinliği söz

⁸⁶ Ceylan Tokluoğlu, “Ziya Gökalp ve Türkçülük”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 68”, Sayı: 3, 2013, s. 116.

⁸⁷ Şahin Gürsoy ve İhsan Çapcıoğlu, “Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı”, *AÜİFD*, Cilt: 47, Sayı: 2, 2006, s. 96.

⁸⁸ a.g.e., s. 98.

konusudur ve bir millet olabilmek adına ümmetin bir arada hareket etmesi şartı vardır.⁸⁹ Genel olarak Gökâlîp Türk toplumunun uyanışı açısından İslamiyet olgusuna bu denli büyük bir anlam yüklemiş olmasına karşılık, Osmanlı tebaası içerisindeki azınlıkları da bütünün bir parçası olarak görmüştür.

Ziya Gökâlîp, ulus devlet yapısı içerisinde Türk devletinin büyümesinin ve kalkınmasının da yine İslam inancı ile bütünleşmesinde olduğunu dile getirmiştir. Eğer ki Türk toplumu, İslami değerlerini koruyabilir, ümmet bilincini nesilden nesile doğru şekilde aktarabilirse ve bu iki eylemi Batılı ülkelerin çağdaşlaşma hamlelerine ayak uydurabilecek şekilde gerçekleştirebilirse kendisinden beklenen ve Osmanlı'nın gerilemesi ile ortadan kalkan atılımları gerçekleştirebilecektir.⁹⁰

Böylelikle Gökâlîp'in İslamcılık ideolojisi ile Türkçülük ideolojisini bir araya getirmesi söz konusudur. Ziya Gökâlîp için Türkçülük bir bakıma İslamcılıktır ve Türk toplumu, İslam ülküsünün korunması, yayılması ve ulus devletin bir parçası olarak görülmesi açısından büyük sorumluluğa sahiptir.⁹¹ Bu sorumluluk Gökâlîp açısından Türkçülüğün sadece Türk toplumu için değil, ulus devlet yapısı içerisinde yer alan tüm toplumların bir arada tutulması adına önemli bir yol gösterici fikir akımı olduğu anlamını taşımaktadır. Bu yaklaşımı ile Ziya Gökâlîp, Osmanlı'nın çöküş sürecinde birçok farklı çevrenin desteğini ayrı ayrı kazanmış, böylelikle de Osmanlı toplumunun ayrışmasına giden yolda fikirleri ile bir engel teşkil etmiştir.

Ziya Gökâlîp'in fikirlerini şekillendirmesi sürecinde, üzerinde büyük etkisi olan kültür olgusu, O'nun bu olguya yaptığı atıflar ve bu düşüncesini geliştirirken Batı medeniyetinden, yani Avrupa'nın kültüründen etkilenmiş olduğu görülmekle birlikte, bu nokta da iyi bir analiz yaptığını söylemek mümkündür. Yaptığı analizler sonucunda Gökâlîp, Osmanlı'nın ya da Türk ülkesinin, başarılı bir medeniyetler sentezi olması gerektiğini ve bunu başarabildiği ölçüde ayakta kalabileceğini belirtmiştir. İslamcılık ve Türkçülük gibi fikirler ile birlikte milliyetçiliği ön plana çıkaran Gökâlîp, Osmanlı İmparatorluğu'nun yüzyıllardır bir gerçeği olan karma toplum faktörünü göz ardı etmemekte ve bunun yönetilebilir hale getirilmesi

⁸⁹Ersal, 2012, s. 267.

⁹⁰ Orhan Türkdoğan, *Ulus-Devlet Düşünürü Ziya Gökâlîp*, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, ss. 111-112.

⁹¹ Cevat Özyurt, "Gökâlîp Ulusçuluğunda Kurucu Unsur Olarak Din", *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl: 1, Sayı: 1, 2004, s. 221.

gerektiğini belirtmektedir.⁹² Aslında bu, Türklerin yöneticilik kabiliyetine dair de bir sınavı teşkil etmektedir; zira modern dünyada karma toplum olgusu gerçek ve aşikarken onunla yüzleşmek, Osmanlı gibi bir medeniyetin en büyük sorumluluğu, görevi ve en nihayetinde sınavıdır. Bilhassa 20. yüzyılın hemen başı ile I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar geçen süre zarfı Osmanlı için milli kimliğini koruma, Türk toplumu için değişen düzene ayak uydurarak kendisine yeni bir kimlik oluşturma ve yanı başında yaşayan ve kendisi ile aynı kültüre sahip olmasa dahi neredeyse aynı tarihi yaşayan toplumların varlığını kabullenme konusunda bir zorlu süreç olmuştur.⁹³

Gökalp aslında bu konunun sorunsuz bir şekilde atlatılabileceğini, ancak Tanzimat döneminden bu yana çağdaşlaşmanın yeterince anlaşamadığını dile getirmiştir. Gökalp, Doğu ve Batı medeniyetlerinin bir araya getirilip kaynaştırılabildiği süre zarfında sorunlar çözülebilecek, Türkler ulus devlet yapısı içerisinde kendi kültürünü ve milliyetçi duruşunu koruyabileceği gibi kendi içerisinde farklı oluşumlara da yaşam alanı sağlayabilecektir.⁹⁴ Bu durum uzun yıllar Osmanlı toplumunu ve Türk ırkını korkutmuş, fakat Ziya Gökalp bunun ne korkulacak bir durum olduğunu ne de milliyetçi bir duruştan vazgeçmek anlamına geleceğini dile getirmiştir. Aksine bu ılımlı yaklaşım, kontrol edilebildiği ve değişen dünya düzenine uygun hale getirilebildiği süre zarfında Türk toplumunun ve Türk milliyetçiliğinin tabanını güçlendirecektir.

Aslında Gökalp'in değerlendirmesi içerisinde bu durum Osmanlı'nın millet olma ve milliyetçilik fikrini belirleme aşamasında eleştirilmesini gerektirmiştir. Çünkü Osmanlı, var olduğu yüzlerce yıl boyunca bir türlü millet seviyesine erişememiş, sürekli olarak ümmet olmayı kendisine rol olarak benimsemiştir.⁹⁵ Fakat bu rol, Osmanlı'nın içerisinde bulunduğu durumun bir bakıma inkârı olmak ile birlikte Osmanlı'nın bir adım sonrasında ne yapması ve değişen dünya düzenine karşı nasıl bir sosyal politika izlemesi gerektiği konusunda belirsiz bir durumun ortaya çıkışına neden olmuştur.

⁹²Tokluoğlu, 2013, ss. 122-123.

⁹³Celaleddin Çelik, "Gökalp'in Bir Değişim Dinamiği Olarak Kültür-Medeniyet Teorisi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 21, 2006, s. 47.

⁹⁴Mustafa Keskin, "Ziya Gökalp'in Din Anlayışı", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 8, 2003, ss. 111.

⁹⁵Orhan Türkdoğan, *Ziya Gökalp Sosyolojisinin Temel İlkeleri* (2. Baskı), MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 253.

Osmanlı'nın son döneminin milliyetçilik anlayışına bakıldığında, Ziya Gökalp'in sahip olduğu milliyetçilik görüşü ile birbirine yakın bir sınıflandırma ortaya çıkmaktadır. O yıllarda, İttihat ve Terakki gibi güçlü siyasal oluşumların da benimsediği üzere bürokratik ve toplumsal anlamda iki farklı milliyetçilik türü kabul görmüştür. Bürokratik milliyetçilik, devlet yönetiminin milliyetçi politikalara dair algısını ifade ederken; toplumsal milliyetçilik, farklılıkların Osmanlı ve Türklerin çıkarları doğrultusunda, ancak diğer azınlık topluluklarını da göz ardı etmeden nasıl yönetileceğini dile getirmektedir.⁹⁶ Burada Ziya Gökalp'in eşlik ettiği görüş, devletin de ulusun da milliyetçilik konusunda kendi üzerine düşen görevi yerine getirmesi ve milliyetçiliğin belirli bir şablon üzerinden tartışılmasıdır. Gökalp'in Osmanlı'daki milliyetçilik anlayışına olan eleştirisi, toplumsal olarak milliyetçiliğin algılanmasında, değerlendirilmesinde ve lehinde ya da aleyhinde karar verilmesi aşamasında tepkisiz kalınmasıdır.⁹⁷ Bu tepkisiz ya da tarafsız tutum, Osmanlı İmparatorluğu'nun en zorlu döneminde birlik ve beraberlik duygusu içerisinde hareket edilmesini engellemiş, bunun da ötesinde ülke içerisinde birbirinden farklı kamplaşmaların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. İmparatorluk yıkıldığında ise herhangi bir şekilde üretilen çözüm yolları beklenen etkiyi uyandırmamıştır.

Gökalp, milliyetçilik konusunda toplumsal uyanışı sağlamak adına ciddi bir mücadele vermiş ise de kendisinin ve düşüncelerinin anlaşılması için 1923 yılında "Türkçülüğün Esasları" adını verdiği kitabının yayınlanmasını beklemesi gerekmiştir. Ziya Gökalp'in bu kitabı, o dönem için ve o dönem sonrasındaki birçok siyasetçi ve fikir insanının özellikle toplumsal ve ideolojik yaklaşımlarını derinden etkilemiştir. Türkçülüğün Esasları bir bakıma Türkçülük fikrinin tarihsel ve mevcut süreç için en derinlemesine incelemesidir.⁹⁸ Bir toplum bilimcisi olarak Ziya Gökalp, Türkçülük fikrini savunurken ve geliştirirken toplumun gerçeklerinden uzaklaşmadan, tarihsel gerçekler ile mevcut dönemin şartlarını doğru şekilde ele alarak bir çalışma yapmak istemiştir. Büyük ölçüde başarılı olduğunu da eserin yayınlanışından kısa bir süre sonra aldığı olumlu tepkilerden görmek mümkündür.

⁹⁶ Fahri Yetim, "II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülüğe Geçişte Kapsayıcı Formül: "Millet-i Hâkime"Düşüncesi ve Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 18, Aralık 2008, s. 83.

⁹⁷ Vehbi Vakkasoğlu, *Tarih Aynasında Ziya Gökalp*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2012, s. 81.

⁹⁸ Taner Timur, *Osmanlı Kimliği*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s. 56.

Türkçülüğün esasları için dikkati çeken en önemli nokta, eserin detaylı bir toplumsal analiz yapmış olmasıdır. Bu analiz dahilinde Gökalp, bir milliyetçilik fikri ortaya koyabilmek adına gerçek anlamda güçlü ve etkin bir zemin yaratmıştır. Bu zemin öylesine sağlamdır ki eseri eleştirme noktasında dahi ayrımcı, aşırılıkçı ve sert bir tutum izlenebilmesi mümkün olmamıştır. Eser, içerisindeki farklı denemeler dahilinde, Türkçülük ve Türk milliyetçiliği adına kendisinden yıllar sonrası için bile geçerli olabilecek bir çerçeve oluşturmuştur. Bunun temel etkeni eserin bilimsellik ile harmanlanmış olmasıdır.⁹⁹ Osmanlı'nın son dönemleri ve yıkılış sürecinde milliyetçi yaklaşım ortaya koymaya çalışan bireylerin çok büyük bir bölümünün son derece yüksek sesle ve ateşli bir şekilde fikirlerini dile getirmiş olmalarına karşın bu fikirlerinin temelini bilimsel ve tarihsel anlamda eksik oluşu Ziya Gökalp'i ve Türkçülüğün Esaslarını daha kıymetli hale getirmiştir. Gökalp bu eseri ile birlikte milliyetçilik, ulus ve etnik kimlik gibi konulara dair de önemli bir adım atmıştır. O'nun Türkçülüğün Esasları ile ortaya koymuş olduğu en dikkat çekici şey tüm bu konulara dair ilk kez zamanın şartları dahilinde modern bir bakış açısı getirmiş olmasıdır.¹⁰⁰ Her ne kadar aşırı muhafazakâr ve Osmanlı dönemi destekçisi kesimlerin büyük tepkisini çekmiş olsa da Gökalp yeni Türk devletinin toplumsal bakış açısı konusunda önemli bir yönlendirici olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu tarihinin en çalkantılı ve en sancılı dönemlerinde fikirlerini topluma ve siyasi çevrelere açıklamaya çalışan Ziya Gökalp, dönemin aşırı uçlarda hareket eden birçok ismine ve birçok grubuna karşın, daha ılımlı ve uzlaşmacı bir tutum sergilemiştir. Bilhassa Osmanlı toprakları içerisindeki birçok vilayetin ve topluluğun imparatorluk bünyesinden ayrılmak adına mücadele verdiği bir süreçte Gökalp, bireysel anlamda önemli bir sorumluluk üstlenmiş ve toplum bilimci kimliğinin yanına eklediği siyasetçi rolü ile de çözüm arayışları içerisine girmiştir.

Ziya Gökalp'in genel olarak milliyetçilik, ulus devlet, Türkçülük ve İslamcılık gibi görüşlerine bakıldığında mutlak olarak göze çarpan nokta, döneminin düşünürleri ve siyasi oluşumları arasında analizden yoksun ve aşırılık boyutuna erişen milliyetçiliği yerine, Türk halkının temelinde Osmanlı'nın tüm tebaasını

⁹⁹ Süleyman Seyfi Öğün, *Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000, s. 78.

¹⁰⁰ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 44.

kucaklayan bir yaklaşım göze çarpmaktadır. Bu tip bir yaklaşım Gökalp'i diğerlerinden ayıran temel faktördür. Bunun yanında Gökalp, Türkçülük ve İslamcılık gibi temeli ve genel argümanları açıklanamamış olan ideolojileri körü körüne benimsememiş, aksine onların dikkatli ve doğru bir şekilde açıklanmasına çalışmıştır. Her ne kadar Ziya Gökalp de Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki birçok milliyetçi gibi ülke topraklarının bütünlüğünün korunması adına fikirlerini dile getirse de, Osmanlı'nın dağılma ihtimalini de göz önünde bulundurmuş ve düşüncelerini kısa vadeli olarak değil gelecek adına da ifade etmiştir.

Genel olarak yaklaşımlarına bakıldığında Ziya Gökalp'in Türkçülüğü ve Osmanlıcılığı kabul ettiği kadar bu iki kavramın üzerinde, daha fazla toplumsal faktörü kapsayan bir siyasi oluşumu kabul ettiği görülmektedir. O'nun ulus devlet anlayışı da bu karma yaklaşımından gelmektedir. Gökalp'in kültürel olgulara olan vurgularının sürekliliği de buradan gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun yıllardan bu yana farklı kültürleri bünyesinde barındırması yıkım sürecinde bir yük ve fazlalık olarak görülürken Gökalp açısından bu durum bir zenginlik ve belki de Osmanlı'nın kurtuluşu olarak değerlendirilmiştir. Bu kültür algısı, Gökalp'in din faktörüne atfettiği önemde de ortaya çıkmaktadır. Buna göre Osmanlı'nın farklılıkları yönetebilme kapasitesi, öncelikle, kendi bünyesinde yıllardır barındırdığı, farklı bir kültüre, ancak aynı dine mensup olan Arapları Osmanlı ile tekrardan bir araya getirecektir. Bu birliktelik Türk toplumunun kültürel başarısı için son derece önemlidir. Bu şekilde İslamcılık politikası doğru şekilde benimsenir ve benimsetilirken, Türkçülük ideolojisi tartışma konusu olmayacak, Osmanlıcılık ise bir üst kimlik anlayışı olarak değerlendirilecek ve kabul görecektir.

Ziya Gökalp'in bu dönemin Osmanlı siyasal ve toplumsal düşüncesine nazaran son derece modern olan bakış açısı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yeterli şekilde algılanamamış, bu nedenle uygulamaya konamamış, fakat Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı süreci ve sonrasında Gökalp'in yaklaşımları önemli birer yol gösterici olmuştur.

2.1.4 Milliyetçiliğe Değişik Bir Bakış Açısı: Yusuf Akçura

Yusuf Akçura, kendi dönemi içerisinde aydınlık, hümanist ve birleştirici motifleri çalışmalarında kullanmış olan birçok isim gibi Osmanlı İmparatorluğu halkı içerisindeki farklı toplumların, Osmanlı'nın sosyal bir değişim, belki de sosyal bir travma yaşadığı dönemde varlıklarının doğru şekilde algılanabilmesi ve bütünü parçalarından biri olduklarının hissettirilmesi adına çaba sarf edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun için de ABD örneğini ortaya koyan Akçura, İngiliz kolonisi olarak uzun yıllar hayatını sürdüren bir ülkenin zamanla içerisindeki farklılıkları yönetebilecek noktaya gelmesinin son derece kıymetli bir örnek olduğunu ve böylelikle de Osmanlı'nın kendi karma tebaasını yaratmasının uygun olacağını dile getirmiştir.¹⁰¹

Akçura'nın Osmanlı adına toplumsal kurtuluş çabalarının ilk dönemlerine denk gelen bu fikirleri, zaman içerisinde ciddi bir değişime uğramak zorunda kalmıştır. Kendisi gibi ilk başlardaki görüşlerden dönüş yaşayan düşünürlerden daha gerçekçi bir tablo ortaya koyan Akçura, bir Osmanlılık ya da Osmanlılık fikrinin uygulanmasının mümkün olmadığını görmüştür. Bundan hareketle de bu yaklaşımların toplumun hiçbir kademesinden destek göremeyeceğini, bu nedenle de farklılıkları bir yapmak yerine herkesin çıkarlarına azami ölçüde uygun bir yöntemin bulunmasına imkan sağlamıştır.¹⁰² Bu durum beraberinde düşüncelerinin ciddi şekilde eleştirilmesini gerektirdi ise Akçura kendisine ait fikirleri detaylı bir şekilde açıklamaya çalışmış, böylelikle de satır aralarında kalan ve İttihat ve Terakki'nin başında olduğu Osmanlı siyasal yönetiminin farkındalık düzeyini arttırmaya çalışmıştır.

Akçura açısından Osmanlılık düşüncesinin gerçeğe dönüşmesinin önünde bazı temel ve gözle görülür engeller bulunmaktadır. Bunların başında, Osmanlı tebaası içerisinde bazı kesimlerin uyanışı ve başkaldırısı gelmektedir. Bu toplumlar öze dönüş ile birlikte kendi milliyetçilik düşüncelerini gerçeğe dönüştürmeye çalışmaktadırlar.¹⁰³ Bilhassa Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılı, bu azınlık toplumlarının isyanları, Osmanlı askeri birliklerine karşı başlattıkları çatışmalar ve

¹⁰¹ Ahmet Kanlıdere, "Yusuf Akçura ve Kuzey Türkleri", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 18, 2009, ss. 251-252.

¹⁰² Kemal Şenoğlu, *Yusuf Akçura: Kemalizmin İdeoloğu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s. 41.

¹⁰³ Kanlıdere, 2009, s. 254.

Batılı müttefikler edinerek kendilerini tehlikeli birer siyasi aktör haline getirmeleri ile geçmiştir. Bu sorunlu yapının içerisinde Akçura, farklılıkların bir yapılmasını, Türkler ile azınlık kesimlerinin bir araya getirilmesini ve karma bir Osmanlı toplumunun anayasal güvence ile oluşturulmasını gerçekçi birer politik ideal olarak değerlendirmemiştir.

Osmanlılık adına engellerden bir diğeri de kültürel anlamda Osmanlı'nın içerisinde hâkim olan İslam kültürü ve Müslüman nüfusun karşısında, gayrimüslim toplumun Rusya, Fransa ve İngiltere'den yıllar içerisinde görmüş olduğu destek sonucunda kendi dini inanışlarının kabul görmesi ve Müslümanlar ile aynı muameleye tabii olmalarına dair istekleridir.¹⁰⁴ Akçura'nın yaklaşımına göre yüzyıllar boyunca üç kıtada hâkim olan Osmanlı egemenliği içerisinde hiçbir kültür ya da hiçbir halk kesimi dini inancı konusunda herhangi bir baskı ya da tepkiye maruz kalmamıştır. Fakat zaman geçtikçe ve İttihat ve Terakki gibi İslam'ın öğretisini gizliden gizliye tüm Osmanlı topraklarında kabul görececek bir doktrin haline getirmeye çalışan kesimlerinin baskısı arttıkça bu duruma tepki olarak bir dini milliyetçilik ortaya çıkmıştır. Osmanlı'nın mevcut ve geleceğe dair olan milliyetçilik anlayışı içerisinde İslam'a önemli bir atıfta bulunulurken, gayrimüslimlerin beklentilerinin geçiştirilmesi rahatsızlık uyandırmıştır.

Son olarak Osmanlılık ideolojisinin karşılaştığı engel, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında Fransız İhtilali benzeri bir etki yarattığı düşünülen Balkanlar'daki ülkelerin bağımsızlık mücadeleleriydi. Osmanlı, siyasal açıdan bu bölgede büyük darbe yediği gibi bu topraklarda aşılama çalıştığı milliyetçilik ve Osmanlılık fikirleri İstanbul'daki merkez yönetime olumlu bir geri dönüş sağlamamıştır.¹⁰⁵ Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun bir ABD olması konusunda mevzu bahis olabilecekleri asıl fırsatı ortadan kaldırmıştır.

Yusuf Akçura'nın bu olumsuz, ancak gerçekçi bakış açısının temelinde, kendisinin Osmanlı hanedanına yönelik eleştirisi yer almaktadır. Bu eleştiriye göre Osmanlı İmparatorluğu, neredeyse son 200 yıllık süreci içerisinde değişen demografik yapısını anlamakta zorlanmıştır ve farklı kültürleri nasıl idare

¹⁰⁴ Fuat Uçar, *Üç Tarz-ı Siyaset, Türkçülüğün Manifestosu Osmanlılık- İslamcılık-Türkçülük*, Fark Yayınları, İstanbul, 2008, s. 114.

¹⁰⁵ a.g.e., s. 116.

edebileceği konusunda gereken hassasiyeti göstermemiştir.¹⁰⁶ Her ne kadar üç kıtaya yayılmış bir imparatorluk üzerinde birbirinden farklı yüzlerce halk yaşıyor olsa da bu durum Osmanlı yönetim anlayışının başarılı bir şekilde sürdürüldüğünü göstermemektedir; aksine, asıl bu tip bir karmaşık yönetim süreci içerisinde Osmanlı'nın yönetim anlayışının sorgulanması gerekmektedir. Fakat Akçura ve kendisi gibi sorgulayıcı ve analiz eden kişilerin geçmiş yıllardaki yokluğu bu sorunların çözümü adına atılacak adımları mümkün kılmamıştır.

Bu tip aydın kişilerin ortaya çıkışı sürecinde, Osmanlı siyasetinin etrafında çok farklı yaklaşımlar ortaya atılmak istenmiş, fakat bunların sadece birkaç tanesi beklenen etkiyi yaratmıştır. Bu akımlardan biri olarak, güçlenen Batı'nın karşısında tüm Müslüman toplumları bir araya getirerek güçlü ve etkin bir İslam birliği oluşturmaya dayalı İslamcılık, önce bir dini konu iken kısa zaman içerisinde politik bir hal almış ve Yusuf Akçura'nın da müdahil olduğu ciddi bir siyasi konuya dönüşmüştür.¹⁰⁷

Akçura konuyu ilk ele aldığı süre zarfında İslamcılık düşüncesinin, başarısız sonuçlanacağı anlaşılan Osmanlıcılık fikrine bir alternatif olarak ortaya konduğunu belirtmiştir. O'nun için İslamcılık olumlu ve olumsuz olarak, iki farklı şekilde değerlendirilebilir. Olumlu anlamda İslamcılık, Batı'nın dini anlamda birleştirmeye ve güçlendirmeye çalıştığı Osmanlı içerisindeki gayrimüslimlere, dolayısı ile Batı'ya güçlü bir mesaj anlamını taşımaktadır. Olumsuz anlamda İslamcılık, Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki milliyetçiliği dini düzlemde siyasi düzleme taşıması sonucu tepki çekerek Osmanlı topraklarındaki toplumsal çatışmayı hızlandırmaya muktedirdir.¹⁰⁸ Aslında Akçura, İslam'ın birleştirici özellikleri olduğunu ve bunun kullanılması gerektiğini çalışmalarında ve söylemlerinde öne sürmüştür. O'nun adına İslam'ın ya da İslamcılık düşüncesinin tehlikeli olduğu nokta bu konunun önce milliyetçilik, daha sonrasında da aşırı milliyetçilik ekseninde değerlendirilmesidir. İslam mutlak olarak Osmanlı içerisinde özellikle Türk toplumunun milliyetçilik anlayışında önemli bir yer tutmalıdır; fakat bu konuda en önemli faktör, siyasi anlamdaki milliyetçilik ile dini anlamdaki milliyetçiliğin birbirine karıştırılmaması

¹⁰⁶ Mete Tunçay (ed.), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 15.

¹⁰⁷ Nevzat Kösoğlu, *Türk Milliyetçiliği ve Osmanlı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2013, s. 34.

¹⁰⁸ İsmail Kara, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 64-66.

ve aşırılığa kaçmamasıdır.¹⁰⁹ 20 yüzyılın hemen başında Osmanlı bu çatışmacı ve karmaşık durumu yaşamış, hangi ideolojinin kendisi için uygun ve gelecek vadeder şekilde olduğuna karar verememiştir. Böylelikle de ideoloji konusunda neredeyse herkes kendisine uygun bir yaklaşım ortaya koymuş, Osmanlı'nın düşünsel anlamda bir kaosun içerisine sürüklenmesine sebebiyet verilmiştir.

Akçura'nın milliyetçilik anlayışı birçok kişinin anlayışının tersine, sadece Anadolu toprakları ile sınırlı kalmayan, Kafkas topraklarındaki Türkleri de içerisine alan ve böylelikle Osmanlı coğrafyası içerisinde uzun süre bir arada yaşamış olan farklı toprakların Türklerinin birlikte daha güçlü hareket etmesini öngören bir yaklaşımı ifade etmektedir. Bu geniş alana yayılan ideal, Akçura için Osmanlılık kimliği ve İslamcılık ideolojisi gibi pratiğe uygulanması zor yaklaşımlara göre daha gerçekçi gelmiştir.¹¹⁰ Türkçülük, Osmanlı'nın da ondan önceki Türk devletlerinin de özüdür ve Osmanlı yaşamına son verilse ve yerine başka bir Türk devleti kurulsa da bu gerçek değişmeyecektir.

Fakat bu noktada yine Akçura'nın gerçekçi yaklaşımlarından bir örnek görmek mümkündür. O'nun bu Türkçülük yaklaşımı temelindeki milliyetçilik düşüncesi doğuracağı sonuçlar açısından son derece yararlı olarak değerlendirilse de görünürde ciddi bir engel bulunmaktadır. Akçura bu engeli Rusya'nın ta kendisi olarak görmektedir. Bilhassa Osmanlı İmparatorluğu ile girişilen ve "93 Harbi" olarak adlandırılan tarihi savaş Rusya'nın psikolojik olarak tüm Kafkaslarda ve bu bölgedeki Türkler üzerinde mutlak bir hakimiyet kurmasına imkan tanımıştır ve bu durumun ortadan kaldırılması adına mücadele edilmelidir.¹¹¹ Türkçülük yaklaşımının bu aşamasında Akçura Osmanlı yönetimine ve halka Türkçülük ideolojisinin doğru şekilde uygulanabilmesi adına nereden başlanması gerektiğini göstermektedir. Bu yol haritası erişilecek nokta açısından büyük başarılar vadetse de ne yazık ki bir türlü somut adımlar atılamamış, I. Dünya Savaşı buna en büyük engeli teşkil etmiştir.

Her ne kadar Türkçülüğü başka bir platformda değerlendirmiş olsa da Akçura, bu algısını asla İslam medeniyetinin temasından uzaklaştırmamıştır. Osmanlılığı daha zorlu bir deneme ve gerçekleşmesi mümkün olmayan bir hayal olarak gören Akçura, bu nedenle kendi Türkçülük fikrinin içerisine İslamiyet

¹⁰⁹Kösoğlu, 2013, s. 38.

¹¹⁰a.g.e., s. 39.

¹¹¹Tunçay, 2010, s. 17.

faktörünü de eklemiştir. Çünkü Türkler çok uzun yıllardan bu yana İslamiyet ile iç içe yaşamışlar ve Yavuz Sultan Selim'in Kutsal Emanetleri İstanbul'a taşınması ile birlikte İslamiyet'in liderliğini üstlenmişlerdir. Bu liderlik Osmanlı'ya Arap coğrafyasını da kontrol etme şansını vermiştir. Bu nedenle Türkçülük ideolojisi ile Kafkaslar denetim altına tutulurken İslamcılık ile birlikte tüm bir İslam coğrafyasının kontrolü mümkün olabilecektir.¹¹² Akçura'nın bu gerçeğe son derece uygun görüşleri Osmanlı'nın ideolojik karmaşasının yaşandığı bir döneme denk gelmiş olmaları nedeni ile siyasal anlamda ne gereken desteği bulabilmiş ne de zaman içerisinde tam olarak algılanabilmiştir. Osmanlılık, Türkçülük ve İslamcılık faktörleri her bir birey için ayrı şeyler ifade eder hale gelmiş böylelikle herhangi bir ideoloji için belirli ve güçlü bir destekçi kitlesinin yaratılması ihtimali ortadan kalkmıştır; bu durum, Osmanlı içerisindeki ruhsal çözülme de hızlandırmıştır.

Akçura'nın tüm fikirlerinin ve milliyetçilik konusundaki yaklaşımlarının tüm hatları ile ortaya konduğu çalışması, 1904 yılında kaleme aldığı ve 33 ayrı makaleden oluşan "Üç Tarz-ı Siyaset"tir. Araştırmacı yazar bu çalışmada Osmanlılık, Pan-İslamizm ve Türkçülük gibi ideolojileri karşılaştırarak kendisinin Türkçülük konusundaki bakış açısını net bir şekilde ortaya koymaya çalışmıştır. Ayrıca Üç Tarz-ı Siyaset döneminin eserlerinin birçoğunun aksine, mevcut ideolojileri tam anlamıyla karşılaştıran belki de tek eserdir.¹¹³ Diğer eserlerde genellikle bir yazarın kendi ideolojisini övme, kamuoyuna bu ideolojiyi sevdirmeye ve siyasal kesimlere seslenme gibi çabaları Akçura'nın çalışmasında söz konusu olmamıştır. O daha çok bir değerlendirme yapmış ve en sonunda da kendisine ait yaklaşımı ortaya koymuştur.

Üç Tarz-ı Siyaset görüntü itibarı ile bir yazarın görüşlerini içeren çalışma olarak değerlendirilse de yazılıp yayımlandıktan sonra büyük ses getirmiş ve kendi çapında hatırı sayılır bir destekçi kitlesi oluşturmuştur. Genel kanı, Üç Tarz-ı Siyaset' in "Türkçülüğün manifestosu" olduğu yönündedir.¹¹⁴ Bu kanının oluşmasını sağlayan şey, Akçura'nın eserinde neredeyse tüm ideolojik yaklaşımları genel hatları ile ele alması ve en nihayetinde de Türkçülük konusunda derin bir inceleme ile

¹¹² Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 191.

¹¹³ F. Uçar, 2008, s. 41.

¹¹⁴ Murat Duran, "Türk Milliyetçiliğinin Manifesto Yazarı: Yusuf Akçura", *21. Yüzyıl*, Sayı: 36, 2011, s. 99.

fikirler ve öneriler sunmasıdır. Bu yaklaşımların sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleri için daha gerçekçi ve daha somut bir fikir akımı yaratılmıştır.

Yusuf Akçura Üç Tarz-ı Siyaset içerisinde önemli birçok tespitte bulunduğu gibi en önemli tespitleri Türkçülük kadar Osmanlıcılık üzerinedir. Akçura için Osmanlıcılık birçok açıdan ele alınmakla birlikte bu fikir akımı üzerine getirdiği en önemli eleştiri Osmanlı İmparatorluğu'nun giderek zayıfladığı, içerisinde, neredeyse her bir toprak parçasının üzerinde isyan olduğu ve kendi halkının dahi giderek inancının zayıfladığı bir dönemde Osmanlı'nın bağlı ve bağımlı bir ideoloji ile asla kurtarılamayacağıdır.¹¹⁵ Osmanlı'nın bir arada tutulabilmesi adına öncelikli olarak Türklerin ön plana çıkarılabileceği bir sistem inşa edilmeli, daha sonrasında ise İslam'ın etkinliği ile Osmanlı'nın sahip olduğu tarihsel etkinlik kullanılmalıdır. Bunların haricindeki düşünceler uygulanabilirlikten uzaktır.

Yusuf Akçura, Osmanlı İmparatorluğu'nun ruhani arayış içerisinde olduğu dönemlerde kendi yaklaşımları dahilinde bu arayışa yön vermeye çalışmış isimlerden biridir. Fakat bu arayışın içerisinde Akçura diğer isimlerden daha farklı bir çizgiye sahip olmak sureti ile fikirlerini çalışmalarında dile getirmiştir. O'nu diğerlerinden farklı kılan realist yaklaşımı ile birlikte Osmanlı'nın son yıllarını, kurtuluşunu ve üzerindeki tehditleri daha somut nedenler ile ele almış olmasıdır. Bu durum, kendi zamanında çok sık rastlanan bir bakış açısını yansıtmamıştır ve bu yüzden Akçura çeşitli eleştirilere de maruz kalmıştır. Ancak zaman O'nu haklı çıkarmıştır.

Araştırmaları içerisinde Yusuf Akçura toplumsal değişimleri ve yurtdışı örneklerini iyi bir şekilde analiz etmeyi başarmıştır. Bu başarısı sonucunda Osmanlıcılık ve İslamcılık gibi ideolojilerin neden başarısız olmaya muktedir olduğunu dile getirme şansını elde etmiş, böylelikle de son derece hayalperest olan son dönem Osmanlı düşünürlerinin kendilerini gözden geçirmelerini telkin etmiştir. Akçura için Osmanlılık işlemeyen bir sistemi ifade etmiş, İslam'a yönelmeye dayalı ideolojiler ise aşırı milliyetçiliği körükleyebileceği endişesi taşımıştır. Osmanlı ve İslam, bir coğrafyada yüzlerce yıl son derece başarılı olan bir sistemin iki önemli faktörü olsa da Osmanlı'nın son yüzyılının başarısızlıklarının diğer herkes gibi çok

¹¹⁵a.g.e., s. 100.

iyi farkında olan Akçura adına her iki kavramın da artık tam olarak düşünölen şeyleri ifade etmemesi O'nun bu iki ideolojiden uzaklaşmasına sebebiyet vermiştir.

Yusuf Akçura'nın fikri ayrımının önemli nedenlerinden biri ise Osmanlı içerisindeki milliyetçiliğın son derece yanlış yönlendirilmesi sonucu azınlıkların güçlenen milliyetçi akımlarının giderek büyük tehditler haline gelmesidir; Akçura bu tehdidi büyötmekten değil, bertaraf edip uzaklaştırmaktan yana olmuş, bu aşırılığa giden milliyetçi düşüncelerin ehlileştirilemeyeceğini belirtmiştir. Bunlara karşılık, Osmanlı'nın özü olan Türklük özelinde hareket etmek Yusuf Akçura'nın ilk başlarda takdir toplamayan, fakat ilerleyen yıllarda geniş kitleleri etkileyen yaklaşımı olmuştur. Yusuf Akçura, Türkçölük düşüncesinin alt metnine yerleştirmiş olduğu İslam dini motifleri ile kendi yaklaşımını güçlendirmiştir. Zamanının belki de en önemli gözlemcilerinden biri olan Yusuf Akçura, tüm düşüncelerini değışen dönemsel şartlar ışığında şekillendirmeye çalışmış ve sona geldiğinde de gelecekte bile kabul görmesi mümkün olan bir düşünsel akım yaratmıştır. Her ne kadar Türkçölük akımı Akçura ile başlamamışsa da O'nun Türkçölük açısından yaklaşımları devrimsel olarak nitelendirilebilmektedir. Herkes için Türkçölük belirli bir coğrafya, Anadolu toprakları ile sınırlı iken o bu alanı genişletmiş ve Kafkas coğrafyasına yaymıştır. Karmaşık bir hayal gibi gözükse de Osmanlı için Akçura'nın çizdiği yol özellikle I. Dünya Savaşı sonrasındaki ülkenin içerisinde bulunduğu durum için en uygun ideolojik yaklaşımı ifade etmektedir.

2.2 CUMHURİYET DÖNEMİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığının fiili olarak son bulmasının ardından dünya siyasi sahnesine çıkan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı'nın son dönemlerinden alınan dersler ve kalan iyi-kötü tüm miras yükü ile kendisine yeni bir ideolojik yol haritası çizmeye çalışmıştır. Zorlu bir Millî Mücadele döneminin ardından vücut bulan cumhuriyet idaresi, geniş kitleler tarafından destek bulmak ile birlikte, genel bir kitleden de tepki çekmiştir. Bu tepkinin ortaya çıkışında, 600 yılı aşkın bir süre boyunca kıtalara ve yüz milyonlara hitap etmiş bir imparatorluğun yıkılmasının yarattığı ruhsal çöküntü yatmaktadır. Sağlanan destek ise Osmanlı'nın sahip olduğu

görkemini, onun sömürgeleştirilecek şekilde aşağılanması durumundan kurtararak yeni bir Türk devleti ile korunmasına devam edileceğine dair beslenen umuttur.

Şüphesiz Türkiye Cumhuriyeti'nin ortaya çıkışı ile birlikte ideoloji ve ülkü gibi Osmanlı'nın son dönemine damga vuran kavramlar da yeniden tartışmaya açılmıştır. Özellikle de yeni Türk devletinin milliyetçi politikalarının hangi temellere dayanacağı merakla beklenmiş ve tartışılmıştır. Öte yandan Osmanlı hanedanı ve hilafet gibi kavramlardan kendini sıyıran, bunun yanında çok kültürlü yapısını da büyük ölçüde kaybeden Türkiye Cumhuriyeti için kalıplaşmış ve güçlü bir milliyetçilik bilinci oluşturmak Osmanlı dönemindekine nazaran daha kolay olmuştur. Yeni Türk devleti sıfırdan başlamış ve kendisine yeni bir yol çizmeyi tercih etmiştir. Bu yol, Batılılaşma temelinde Türk tarihine ve kültürüne bağlılığı içermiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye Cumhuriyeti'nin milliyetçilik algısının yanında ulus devlet algısı açısından Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim anlayışına yakın bir duruş sergilediğini de söylemek mümkündür. Yeni Türk devleti de merkezden yönetimi tercih etmiş ve I. Dünya Savaşı öncesi Osmanlı yönetiminde tartışılan federal ve özerklik içeren bir yönetim yapısı kabul görmemiştir. Ancak devlet yönetimi konusunda fikirler kalıplaşmış olmasına karşılık ulus olma konusunda ilk dönemde ciddi sancılar yaşanmıştır. Kürt halkı ve Güneydoğu Anadolu'da statüsü belirlenmemiş halk kesiminin sevk ve idaresi Türkiye Cumhuriyeti'nin daha ilk yıllarında ulus devlet konusu açısından sorun yaratmıştır. Yine de cumhuriyet yönetimi kendi ulus devlet ve milliyetçilik anlayışını inşa etme konusunda geri adım atmamıştır.

2.2.1 Kuruluş Süreci ve Tek Parti Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu'nun son derece sancılı bir sürecin ardından yıkılışı ile birlikte O'nun yerini alan Türkiye Cumhuriyeti her anlamda yeniden yapılandırmanın bir örneğini sergileyerek devlet yönetimi ve ideolojik anlamda kendisine yeni bir çerçeve oturtmaya çalışmıştır. Bu çerçeve dahilinde göze çarpan “yeni Türkiye”, “yeni Türkçülük” ve “yeni milliyetçilik” gibi kavramlar Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından toplumun benimsemesi açısından kamuoyu

ile yazılı basın sayesinde dolaşıma açılmış ve toplumdan bu doğrultuda kendilerini yenilemeleri beklenmiştir.

Kuruluş süreci içerisinde Türkiye Cumhuriyeti'nin milliyetçilik algısının inşasında, ülkenin kurucu liderlerinin başında gelen Mustafa Kemal Atatürk'ün belirlediği şablon büyük ölçüde destek görmüştür. Bu şablona göre, Fransız tarzı bir milliyetçilik, tam anlamı ile olmasa da belirlenmiştir. Bu milliyetçilik türünde dil, din ve ırk birliğinden ziyade devletin vatandaşı olmak ve içerisinde yaşanan ülkeye dair bir milliyetçilik anlayışı benimsemek öngörülmüştür.¹¹⁶ Burada Türkiye Cumhuriyeti'nin farklılık arz eden tek noktası, ülkenin kuruluş aşamasında görev almış önemli bireylerinin halen Osmanlıcılık ve İslamcılık konusunda görüşlere sahip olmasıdır. Bu durum, yeni Türk milliyetçiliğini Fransız milliyetçiliğinden ayırmaktadır.

Cumhuriyetin ilanı ile ortaya çıkan bu milliyetçi bakış açısının bir bakıma devlet ile inşa edildiği ve devletin kendi dizaynı olan bir milliyetçilik şeklinde topluma tanıtıldığı gözlemlenmektedir.¹¹⁷ Yeni devlet yönetimi, özellikle de Atatürk, içerisinde halen sosyo-politik ve sosyo-kültürel çatışmalar yaşanan bir ülkenin kendi siyasal ve toplumsal bağlılığını ortaya koyabilmesi adına kendi irade beyanını beklememiş ve onu yönlendirme yolunu tercih etmiştir. Zira yönlendirme konusunda devletin eksikliği bir başka Millî Mücadele döneminin yaşanmasını mümkün kılacak şekilde algılanmıştır.

Tüm sorunların ve çatışmaların bir kenara bırakılabilmesi ve yeni bir milliyetçilik anlayışının inşa edilebilmesi adına Atatürk, geçmişte tartışılan aksine daha subjektif bir milliyetçilik anlayışını benimsemiş ve çevresine de bu tip bir milliyetçiliği benimsemelerini telkin etmiştir. Buna göre yeni Türk milliyetçiliğinin, tarihi anlamda ortak değerlere sahip olan, başarıyı ve başarısızlığı, mutluluğu ve hüznü birlikte yaşamış ve gelecekte de bir arada hayatlarını sürdürme konusunda ortak irade beyanında bulunan bir topluluğu “millet” olarak değerlendirmesi gerekiyordu.¹¹⁸ Buradan hareketle Mustafa Kemal Atatürk'ün ortaya koyduğu bu

¹¹⁶ Murat Gültekingil (ed.) ve Tanıl Bora (ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik* Cilt IV, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 287.

¹¹⁷ Murat Kılıç, “Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 16, 2007, s. 118.

¹¹⁸ Kemal Gözler, “Devletin Bir Unsuru Olarak Millet Kavramı”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 64, 2001, s. 114.

milliyetçilik anlayışında ırk, dil ve din gibi faktörlerin ayrıştırıcı ya da sıkı sıkıya birleştirici faktör olma durumları ortadan kaldırılmaktadır. Böylelikle ortaya daha fazla farklılığı bir araya getirmeye çalışan bir milliyetçilik anlayışı ve ulus bilinci ortaya çıkmaktadır.

Atatürk genel olarak kendisinden önceki süreçte milliyetçilik ve ulus konusundaki tartışmalar içerisinde kendisine özgü ve geniş kitleleri yönlendirici etkiye sahip olan düşünürlerin fikirlerinden etkilenmiş ve böylelikle kendi düşünceleri içerisinde Türkçülük fikrine sıklıkla yer vermiştir. Fakat dönemin değişen şartlarının yeni Türk devletine dayatması, mutlak olarak birbirinden farklı olan kesimlerin bir araya getirilerek aralarındaki çekişme ve çatışmasının giderilmesi gerekiyordu. Bu nedenle Atatürk yeni dönem için Türkçü bir ideolojiden ziyade Türkiye Cumhuriyeti devletini savunan bir milliyetçilik yaklaşımını öngörmüştür.¹¹⁹ Yine Atatürk'ün geçmiş yılların milliyetçilik anlayışından sıyrılmak ve yeni bir düşünce biçimi yaratmak adına ortaya koyduğu mücadelenin temelinde, İslamcılık düşüncesinin zararları da göz ardı edilmemiştir. O'nun açısından İslamcılık, Türklerin dini olması sebebi ile kabul görse de ne Arapları ne de Osmanlı toplumu içerisindeki hiçbir Müslüman topluluğu kalıcı ve uzun süreli olarak birleştirememiştir; böylelikle de Müslüman camia, hiçbir zaman gerektiği kadar birbirine destek olamamıştır. Bu durum Atatürk için milliyetçilik anlayışı içerisinde dini öğelerin çıkarılması adına yeterli bir nedeni teşkil etmiştir.¹²⁰ Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte toplumun dine bakış açısında bir olumsuzluk sezilenmemek ile birlikte ülkenin birlik ve bütünlüğü açısından vazgeçilmez bir faktör olduğuna dair inanç etkisini kaybetmiştir.

Kuruluş dönemi sonrası tek parti iktidarının otoritesini güçlendirdiği dönemlerde, Ankara'daki merkez yönetim giderek daha fazla güçlendikçe Türkiye'nin yeni ulus devlet anlayışı da oturmaya başlamıştır. Bu kalıplaşan ve itirazlara pek maruz kalmayan sistem içerisinde Atatürk "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir!" sözü ile kapsayıcı ve İslami öğeleri dışarıda bırakmasına karşın O'na karşı destek veren kesimleri dışlamayacak şekilde

¹¹⁹ Kılıç, 2007, s. 119.

¹²⁰ Ahmet Taner Kışlalı, *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi*, İmge Yayınları, Ankara, 2007, s. 47.

milliyetçilik anlayışına son şeklini vermiştir.¹²¹ Bu dokunuş ne tam anlamı ile ve sınırsızca bir toplumsal kucaklaşma ne de birbirinden tamamı ile bir kopuşu ifade etmektedir; Atatürk'ün bu tarihi sözü ülkenin o dönem var olan gerçeğine bir atıf ve ülkenin yeni dönemine dair son ve net bir tespittir. Zaman içerisinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na bu söz dahilinde eklemeler yapılması ile Atatürk'ün bireysel yaklaşımlarının devletin temel politikası haline geldiği gözlemlenmiştir.

Atatürk'ün devlet açısından da resmi gördüğü milliyetçilik bakış açısı CHP ile de halka tam olarak yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde CHP, Türk toplumunun ideolojik açıdan yönlendirilmesi adına sadece bir siyasi parti olarak kalmamış, bunun yanında Atatürk'ün milliyetçilik konusundaki görüş, söylem ve uygulamalarını halka tanıtarak sevdirmek ve kabul ettirmek görevini üstlenmiştir. Bunu bir ilke olarak kabul eden CHP parti tüzüğünde de konuya yer vermekle kanuni olarak partinin ideolojisini büyük ölçüde belirlemiştir.¹²²

CHP'nin desteği ile Atatürk'ün yeni milliyetçilik anlayışı bir bakıma ideolojik bir garanti altına da alınmıştır. İslami öğeleri benimseyecek şekilde bir milliyetçilik anlayışının kabulünü isteyen Türk toplumunun anlamakta ve desteklemekte büyük sıkıntı çektiği bu milliyetçilik anlayışı zamanla kabul görmeye başlasa da kendi içerisinde bir muhalefeti de doğurmuş ve 1920'lerin sonu itibari ile dini ve ırkı temel alan milliyetçilik anlayışlarının yeniden doğuşuna tanıklık edilmiştir. Bu durum, Osmanlı'nın son döneminde ortaya çıkan birbirinden çok farklı ve birbirine fazlası ile ters görüşlerin cumhuriyet döneminde de birer birer ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde ortaya konan milliyetçi düşünce tarzının görüntü itibari ile son derece baskıcı, hatta yer yer diktatörlük benzeri bir tutum ile dizayn edildiği düşünülebilir; ancak belki de Atatürkçü milliyetçilik anlayışı, Osmanlı'nın Tanzimat Fermanı'ndan bu yana uygulamak adına çaba sarf ettiği bir ideolojinin ilk ciddi denemesidir. Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki toplumsal sorunların çözümü adına Tanzimat Fermanı ile birlikte bir adım atarken bu adım tüm kültürel anlamda farklı olan tebaanın bir araya getirilmesini öngörmüştür.

¹²¹ Hamit Emrah Beriş, *Tek Parti Döneminde Devletçilik; Türkiye'de Otoritarizmin Siyasal ve Ekonomik Temelleri*, Liberte Yayınları, Ankara, 2009, s. 92.

¹²² Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları Cilt III*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 201.

Fakat uygulamadaki başarısızlıklar neticesinde bu konu bir daha açılmamak üzere kapanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptığı ise belki de bu konuyu tekrardan açmaya çalışmaktır.

Bu dönemin milliyetçilik anlayışında dikkati çeken ve belki de en fazla rahatsızlık doğuran konu Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı içerisinde İslam'a herhangi bir şekilde atıfta bulunmamasıdır. Bu konu, ilerleyen uzun yıllarda Atatürk döneminin, tek partili rejimin ve o yılların çok sert bir şekilde eleştirilmesine neden olmuştur. Bu eleştirilerin merkezinde yer alan milliyetçilik olgusunun içerisine Türk milletinin en değerli kültürel ögesi olarak görülen Müslümanlığın katılmamış olması birbirinden aşırı ve koyu milliyetçi akımların zaman içerisinde doğuşuna da bir zemin oluşturmuştur.

Atatürk'ün çerçevesini belirlediği milliyetçilik Türk toplumunun beklentilerini tam olarak karşılamadığı gerekçesiyle de eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin merkezindeki dikkati çeken konulardan biri olan Türkçülüğe çok detaylı atıfta bulunulmamış olması aslında konunun üstünün kapatılması adına yürütülmüş bir politika değildir. Her ne kadar Atatürk, Türkçü akımların faşizmin Avrupa'da güçlendiği bir dönemde Türkiye'yi de olumsuz yönde etkileyebileceği görüşüne sahip olsa da Türkçülük ideolojisi için toplumsal farklılıkları bütünleştiremeyeceği düşüncesine de inanıyordu.

Aslına bakılacak olursa Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında zaten var olan sorunların daha da körüklenmemesi adına aşırılıkçı ideolojilerin milliyetçi birer görüş olarak yansıtılmasının engellenmesi, muhtemel bir iç savaş tehdidini de ortadan kaldırmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren geçen ilk 10 yıllık süre zarfında sürekli isyanlar ve başkaldırıyla uğraşan Türkiye için bir de ideolojik bir çatışmanın yaşanması ihtimali birleştirici bir milliyetçi anlayışın benimsenmesini, geçici bir süreliğine de olsa hayati bir şekilde zorunlu kılmıştır. Her ne kadar mevcut milliyetçi görüşün dayatma eseri olarak ortaya çıktığı düşünülse de Atatürk'ün hayatta olduğu süre zarfında da çeşitli farklı görüşlere sahip kesimler reddetmiş oldukları milliyetçilik düşüncesinin karşısında bir alternatif milliyetçi bakış açısı getirmişlerdir. Bu durumun göz önünde bulundurulduğu süre zarfında dönemin aşırı baskıcı olduğunu söylemek zorlaşmaktadır. Bunun aksine, cumhuriyetin ilk

dönemlerindeki bu milliyetçilik tartışmaları konunun daha zengin bir içerik ile tartışılmasına zemin yaratmıştır.

2.2.2 Atatürk Sonrası Dönem

Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938 tarihinde ölümünden sonra, kendisinin Türkiye Cumhuriyeti'ne miras olarak bıraktığı milliyetçilik düşüncesi kısık sesle eleştirildiği bir noktadan, yüksek sesle ve geniş kitlelerce eleştirildiği bir noktaya ulaşmıştır. Atatürk milliyetçiliğinin son derece aristokrat tarzına yakın, modern gibi gözüküp aslında Türk toplumunun ve topraklarının gerçeklerini algılayamayan bir yapıda olduğuna dair ciddi eleştiriler söz konusu olmuştur. Türk toprakları üzerinde uzun yıllardır var olan azınlıkların ve özellikle de gayrimüslimlerin ülke içerisindeki yerleri uzun zaman sonra yeniden yok sayılarak bir milliyetçilik tanımlaması üzerinde çalışılmıştır.¹²³

Bu yeni dönemde ön plana çıkan düşüncelerin başında, Atatürk döneminde sıklıkla eleştirilen İslam'ın bireyin hayatına sert müdahaleleri, laik devlet yapısının inşası ile bir nebze olsun ortadan kaldırılmak istenirken artık bu görüşün değiştirilmesi ve İslam ağırlıklı siyasal ve sosyal felsefenin kabulü gelmektedir. Atatürk döneminde İslam dinine aşırı derecede bağlılık bir gericilik ve gerilik belirtisi olarak değerlendirilmiş ve ne devlet işlerinde ne sosyal atılımlarda ne de milliyetçilik fikri içerisinde İslam'ın öğelerine yer verilmemiştir.¹²⁴ Ancak Atatürk sonrasında bu durum neredeyse tamamı ile değişmiş, bir dine dönüş hamlesi ile birlikte Türkçülük akımlarının da canlanması söz konusu olmuştur. Türk Ocakları'nın kurulması, yeni nesil dini kesime seslenen ve Türk ırkının üstünlüğüne vurgu yapan çalışmalar ortaya koyan isimlerin de desteği ile birlikte, o dönemim hâkim algısı ile bir "öze dönüş" hamlesi başlatılmıştır.¹²⁵ Her ne kadar o dönem için son derece güçlü bir milli uyanışa yardımcı olduğu düşünülse de bu yeni dönem yeni çatışmaların ve öze dönmeye çalışırken giderek özden uzaklaşmanın emarelerini vermiştir. Osmanlı İmparatorluğu son dönemlerinde tam da bu farklı görüşlerin

¹²³ Ahmet Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 202-203.

¹²⁴ Hasan Celal Güzel (ed.), Kemal Çiçek (ed.) ve Salim Koca (ed.), *Türkler*Cilt 5, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 746.

¹²⁵ Çetin Özek, *Devlet ve Din*, Ada Yayınları, İstanbul, 1982, s. 584.

arasında sıkışıp kalan ideolojiler nedeni ile kendi yolunu çizmekte zorlanmışken, aynı durumla daha emekleme döneminde Türkiye Cumhuriyeti de karşılaşmıştır.

1940'lar itibari ile Türkiye'nin toplumsal ideolojik bakış açısında en önemli yerini Anadolu halkının gönlüne girmek, onların desteğini kazanmak ve böylelikle de Müslüman ve Türk olan bir toplumun milliyetçi duygularının desteğini kazanmak elde etmiştir. Bir deyişle "Anadoluculuk" olarak adlandırılan bu görüş 1917 yılında ilk olarak literatüre girmiş, ancak en parlak dönemlerini Atatürk sonrasında yaşamıştır. Bir bakıma memleketçi bir bakış açısı olan Anadoluculuk ile aynı memlekettten olan bireylerin milliyetçi duygularının ön plan çıkarılmasına çalışılmıştır.¹²⁶ Her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde ortaya konan milliyetçilik anlayışı Türkiye gerçeğinden uzak olmak ile suçlansa da bu memleketçi anlayışın da gerçek ile pek ilgisinin olduğunu söylemek mümkün değildir.

Bu memleket odaklı bakış açısı ile birlikte muhafazakâr kesimin giderek daha fazla güçlenmesi ve kendisini siyasal alanın içerisinde konumlandırması da mümkün hale gelmiştir. En güçlü dönemlerini 1950'ler itibari ile yaşayacak olsalar da 1940'ların içerisinde de muhafazakâr görüşler kendilerine ait milliyetçilik yaklaşımları ile Türkiye'nin ulus odaklı tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmışlardır.

Bu tartışmaların içerisinde uzun zamandır yer alan Hamdullah Suphi Tanrıöver, CHP'yi ve laik yönetim sistemini eleştirerek bu sistemin yaratmış olduğu milliyetçilik anlayışını kabul etmediğini dile getirmiştir. Türk Ocakları'nın açılması konusunda adımlar atan Tanrıöver Türkiye'nin kendisini bulmak adına yeniliklere ya da yeni uygulamalara ihtiyacı olmadığını, Türkiye için asıl gücün özünde, yani İslam'da olduğunu dile getirmiştir.¹²⁷ Tanrıöver'in bu çıkışı Türkiye'de o dönem kendisine yavaş yavaş gelişim şansı bulan komünist akımların ve aşırı laik destekçisi kesimin güçlenerek Türkiye üzerinde baskı yarattığına ya da yaratabileceğine olan inancıdır. Bu inanç dahilinde Tanrıöver söylemlerini giderek sertleştirmiş ve ülke topraklarının ihtiyacı olan milliyetçilik anlayışının din temelli olarak inşa edilmesinin daha önemli olduğunu öne sürmüştür.

Tanrıöver gibi dini öğeler üzerinden milliyetçilik konusunda fikirler öne süren ve fikirlerini yazın dünyasında paylaştıktan sonra çevresinde çok ciddi boyutta

¹²⁶ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 2001, s. 480.

¹²⁷ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 212-213.

bir destek bulan Necip Fazıl Kısakürek, muhafazakâr kimliği ile Türkçülük temeline dayanan bakış açısı, mevcut düzeni ve mevcut milliyetçilik algısını sürekli olarak eleştirmiştir. O'nun yarattığı akım “muhafazakâr milliyetçilik” olarak adlandırılırken zamanla bu akım güçlü bir de ideoloji şeklini almıştır. Zaman içerisinde Kısakürek, kendi görüşlerinin içerisine dil ve kültür gibi temaları da ekleyerek bir bakıma bu muhafazakâr milliyetçi bakış açısının çerçevesini genişletmiştir.¹²⁸ Bu genişleme ile birlikte Kısakürek ilerleyen süre zarfında birçok muhafazakâr kesimin sürekli olarak kendisine ilke edineceği bir ideolojinin de temellerini atmıştır. Laik ve komünist kesimi tutucu bir milliyetçilik anlayışına sahip olması ile eleştirdiği Kısakürek, sadece gazete ve dergi ortamında değil, aynı zamanda yazdığı şiirlerde de muhafazakâr milliyetçi anlayışa atıfta bulunmuştur. Böylelikle milliyetçilik tartışmaları iyiden iyiye edebiyat dünyasının içerisine dahil olmuştur.

Tanrıöver ve Kısakürek gibi isimlerin ön plana çıktığı dönemlerin sürekli olarak adı anılan, ancak fikirlerini gizliden gizliye yaymak zorunda kalan isimlerden Hüseyin Nihal Atsız, Türkçülük fikrini diğer birçok milliyetçi yaklaşımın üzerinde tutarak bir ideoloji geliştirmeyi uygun bulmuştur. Atsız'ın milliyetçilik anlayışında Türklerin bir araya gelmesi ve bir arada hareket etmesi en büyük idealdir. Bunun sağlanabilmesi için de öncelikli olarak hangi topraklarda yaşadıklarına bakılmaksızın tüm Türk topluluklarının bir bayrak altında toplanması gerekmektedir. Zaten, hali hazırda Türklerin büyük bir çoğunluğunun Müslüman olması ile birlikte de dini açıdan bir bütünlük sağlanmış olacak, herhangi bir ayrışmanın da önüne geçilmiş olacaktır.¹²⁹ Fakat Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ile birlikte Türkleri bir araya getirmeye dayalı ideolojilerin büyük eleştiri konusu olması ve neredeyse yasaklanma noktasına gelmiş olmaları Atsız'ın gizli olarak düşüncelerini yaymasına ve geniş kitlelere hitap edebilmesi için uzun yıllar beklemesine sebebiyet vermiştir. Atsız'ın tenkit ettiği Osmanlı'nın son dönemi ve cumhuriyetin ilk yıllarındaki tüm toplumları kucaklamaya çalışan milliyetçilik anlayışı zamanla Atsız ve O'nun gibi birçok farklı Türkçü ve İslamcı anlayışı sistemin dışına itmiştir. Bu durum da Atsız gibi birçok farklı düşünen bireyi ve kitleleri kendiliğinden ortaya çıkarmış ve kendi milliyetçilik şekillerini dizayn etmelerini sağlamıştır.

¹²⁸ Kılıç, 2012, s. 130.

¹²⁹ a.g.e., s. 131.

2.2.3 1950'ler: DP ve Muhafazakâr Milliyetçiliğin Yükselişi

Türkiye için belki de her alanda değişim yaşandığı dönem kuşkusuz 1950 yılındaki genel seçimler sonucunda ülkenin hâkim siyasal partisi olan CHP'nin seçimleri kaybederek, tek parti iktidarını, kendi içerisinde çıkan ekibin oluşturduğu DP'ye kaptırması olmuştur. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde oyların %53'ünü elde eden DP, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk çok partili sisteminin kuruluşuna giden yolda önemli bir adım atmıştır.¹³⁰ DP'nin iktidardaki konumu aslında Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluş temelindeki yaklaşıma birçok açıdan farklı olarak gözükmektedir. Zira DP, seçim propagandalarının temelinde muhafazakâr görüşlerini yerleştirmiş, böylelikle de çevresinde, özellikle Anadolu'dan birçok kişiyi toplamıştır.

DP'nin 1950 yılındaki yükselişi ile birlikte Türkiye'de literatüre daha güçlü bir şekilde giren “muhafazakâr milliyetçilik” tanımlaması yine Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde öne sürülen milliyetçilik anlayışına farklı bir bakış açısı getirmiştir. Asıl olarak DP'nin yapmak istediği, partinin lideri ve dönemin Başbakan'ı Adnan Menderes'in bakış açısı dahilinde, laik sistemin getirilerini göz ardı etmeden, muhafazakâr ve İslam öğretilerine bağlı bir ülke, bunun dahilinde de bir milliyetçilik anlayışı yaratmaktır.¹³¹ Bu görüş ilk başlarda sık bir biçimde dile getirilmemiş, aksine sessiz ve sakin bir şekilde bürokrasi dünyasının içerisinde dile getirilmiş ve 1950 seçimleri öncesindeki muhafazakâr söylemlerin önüne geçmemesi umudu ile belirli bir süreliğine rafa kaldırılmıştır; DP, dini öğeler üzerinden değerlendirmeler yapmayı daha geçerli bir politika olarak görmüştür.

Her ne kadar CHP, DP'nin bu politikalarını son derece sert bir dille eleştirse de DP'nin halktan aldığı desteğin büyük bir orana sahip olması CHP'nin direnişini kırmıştır. Atatürk milliyetçiliğinin devamlılığını savunan CHP için en önemli engel, DP ile birlikte yükselen muhafazakâr kesim, muhafazakâr söylemler ve muhafazakâr milliyetçiler olmuştur.¹³² Bu konu CHP'nin kendi ulus devlet politikalarının savunucusu olacak bir kesimin varlığını da engellemiş, böylelikle Türkiye

¹³⁰ Yaşar Baytal, “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 40, 2007, ss. 550.

¹³¹ Tanel Demirel, “Türkiye'nin Uzun On Yılı: Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi”, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2011, s. 111.

¹³² Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2014, s. 117.

Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemlerinden miras kalan milliyetçilik ve ulus devlet anlayışına dair birçok faktör görünmez olmuştur.

DP'nin yürüttüğü milliyetçilik politikası, 1950'ler öncesinde kendisini gösteren ve isim olarak muhafazakâr ve İslamcı kesimin büyük önem verdiği edebiyatçılar ve araştırmacılar nezdinde de destek bulmuştur. Bilhassa 1950'lerin ikinci yarısından sonra CHP'nin ülke içerisinde giderek gücünü kaybetmesi ve kendisine ait milliyetçilik ve ulus devlet görüşlerinin taraflarının saf değiştirmesi ile DP daha da güçlenmiştir. DP'nin muhafazakâr milliyetçi bakış açısının temelinde yer alan Müslüman toplumun Türkiye toprakları üzerindeki kesin hakimiyeti ve Araplara önderlik yapacağına dair inanış, partinin geniş kitlelerce kayıtsız, şartsız desteklenmesini mümkün kılmıştır.¹³³ Bir başka açıdan DP'nin yükselen gücüne bakıldığında, ülkedeki ekonomik durumun göreceli olarak Türkiye'de olumlu yönde değişimler yaşamış olması da DP'nin ideolojisinin ister istemez kabul görmesine imkân tanımıştır. Türkiye Cumhuriyeti, laik görüş üzerine inşa ettiği sistemini yavaş yavaş dini bir tabana kaydırmaya başlamıştır. CHP içerisinde de destekçilerin ortaya çıkışı DP'nin finansal anlamdaki atılımlarının ideolojik sahaya yansımaları olmuştur.¹³⁴

DP'nin yürüttüğü bu sistem içerisinde Necip Fazıl Kısakürek gibi 1950'ler öncesi ortaya çıkan ve kendi çevrelerinde destek bulan isimler de kendilerini gösterme ve daha fazla kitleye hitap etme şansı elde etmişlerdir. Kısakürek bu sürecin baş aktörlerinden biri olarak görülmektedir; çünkü Kısakürek hapiste olduğu dönemde DP iktidarı tarafından çıkarılan af ile serbest kalmış ve daha sonrasında dini temelli milliyetçilik içeren çalışmalarına devam etmiştir. Bu dönüşüm, DP'nin bir bakıma kendi milliyetçi politikalarını daha iyi anlatabilmek adına aydın kesimin desteğini almak için gerçekleştirilen çalışmaları ifade etmektedir.¹³⁵

Bu muhafazakâr milliyetçi dönemde dikkat çeken bir başka konu ise muhafazakâr bakış açısına sahip olan, ancak görüşlerinin temelinde Türkçülüğü alan Hüseyin Nihal Atsız gibi isimlerin, kendilerini İslamcı görüşten koparmadan kendi yaklaşımlarını dile getirmeleri adına fırsat yakalamış olmalarıdır. Bu isimlerin

¹³³ H. Bayram Kaçmazoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, Doğu Kitapevi, Ankara, 2012, s. 157.

¹³⁴ Eroğul, 2014, s. 155.

¹³⁵ Demirel, 2011, s. 128.

doğrudan DP ile bir ilgisi söz konusu olmamasına karşılık, dönemin şartları onların çalışmalarını daha geniş kitlelere iletebilmelerini bir fırsat olarak sunmuştur.¹³⁶ Ancak fikri temellerinin birbirlerinden büyük ölçüde farklı olması ile birlikte aralarındaki ayrışmanın her an ortaya çıkabileceğine dair bir görüntü de DP iktidarının son yıllarına doğru netleşmeye başlamıştır.

DP'nin yükselişi ile birlikte kendisi de bir yükseliş yaşayan muhafazakâr düşünce, 1950-1960 yılları arasındaki dönemde belki de altın yıllarını yaşamış ve geleceğin muhafazakâr düşünce yapısına önemli bir miras bırakmıştır. Ancak DP hükümeti döneminin sonlarına doğru, partinin ideolojisine destek veren muhafazakâr kesimler ile parti arasında giderek derinleşen bir düşünce ayrılığı süreci yaşanmıştır. Necip Fazıl Kısakürek, Hüseyin Nihal Atsız ve diğer dönemin aydın siyasal düşünürleri zamanla DP'nin yürüttüğü politikalara ciddi şekilde muhalefet etmeye başlamışlar ve bununla birlikte kendi ideolojileri ile DP'nin milliyetçilik ve diğer tüm siyasal bakış açılarının tamamı ile birbirinden farklı olduğunu görmüşlerdir.¹³⁷ Bu görüntüyü DP iktidarının son yıllarında kimi dergi, gazete ve yazarlar üzerinde giderek artan baskı ve sansür daha açık şekilde ortaya çıkarmaktadır. Baskı ve sansür ortamında kendisine yakın olsa bile fikri anlamdaki en ufak farklılık bile DP çevreleri tarafından kabul görmemiş, böylelikle de farklılıkların eleştirilmesi ve dışlanması durumu ortaya çıkmıştır. Belki de DP'nin hem ideolojik hem de ruhani anlamda halktan ve aydın kesimden kopuşunun temelinde de bu durum yatmaktadır. Bu süreç içerisinde kimileri tarafından DP, kendi siyasal yaklaşımlarını halka kabul ettirmeye çalışırken, sıklıkla dile getirmiş olduğu Atatürkçü çizgisinden uzaklaştığı gibi iktidar olmadan önce ve iktidarının ilk dönemlerinde dile getirdiği kendi görüşlerinden de uzak bir duruş sergilemiştir.¹³⁸ Bu farklılaşma partinin ve dolayısı ile fikirlerinin içerisinde çözülme yaratmıştır.

1960 yılında Türkiye'de gerçekleşen askeri darbe, sadece DP iktidarının değil, 1950 itibari ile çıkışa geçen muhafazakâr bakış açısının da sonunu getirmiştir. Darbe sonucunda DP tamamı ile tasfiye edilmiş, milletvekilleri ve destekçileri ciddi cezalar almış ve dönemin Başbakanı Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilmiştir. Bu görüntü ülke siyaseti

¹³⁶Kaçmazoğlu, 2012, s. 159.

¹³⁷Demirel, 2011, s. 129.

¹³⁸Eroğul, 2014, s. 159.

için son derece üzücü olmak ile birlikte bir bakıma muhafazakâr siyasetin daha uzun yıllar bu denli güçlenmemesi adına da bir zemin oluşturma çalışmalarına benzemektedir.¹³⁹ DP çizgisindeki kesimler için 1960 yılı itibari ile yeni ideoloji arayışları da söz konusu olmuştur ki bir askeri darbe sonrası belirli bir siyasi çizgi tutturmanın zorlukları o dönemde hissedilmeye başlanmıştır.

DP iktidarı, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk çok partili rejim dönemi olması vesilesi ile tarihte önemli bir yere sahiptir. Genel olarak Türk demokrasisi adına önemli bir adım olarak görülen 1950 yılındaki çok partili seçimler sonucu iktidar erkini elde eden DP'den beklentiler de büyük olmuştur. Bu beklentilerin başında ülkenin uzun zamandır duraklayan ve İkinci Dünya Savaşı nedeni ile yatırımların miktarlarının düşürüldüğü Türk ekonomisinin güçlendirilmesi gelmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'de laik sistem nedeni ile dışlandıklarını düşünen muhafazakâr kesimin tekrardan toplumun önemli bireyleri olarak değerlendirilmesi DP hükümetinden beklentilerin şeklini de değiştirmiştir. Son olarak ülkenin yeni bir ulus devlet ve dolayısı ile milliyetçilik anlayışına ihtiyacı düşünen kesim için DP'nin iktidarı önemli bir fırsat olarak görülmüştür.

Fakat DP'nin yarattığı değişim havası görüntü itibari ile uzun sürmemiştir. 1950'lerin ortası itibaren DP ile halk ve aydın kesim arasındaki kopma ne ulus devlet olgusunun güçlenmesine ne de Türkiye'nin milliyetçilik anlayışında daha kalıcı ve daha düzenli bir ideolojinin savunulmasına imkân tanımamıştır. DP'nin kamuoyu nazarındaki ruhsal düşüşü Türkiye'nin siyasal ajandasındaki önceliklerin değişmesine de neden olmuştur. Muhafazakarlığın 1950'lerin ilk yıllarındaki yükselişi CHP başta olmak üzere geniş bir kesimi DP'ye karşı birleştirmiş ve etkili bir muhalefetin oluşmasına sebebiyet vermiştir. On yıllık DP iktidarının sonuna doğru askeriyenin de sürece dahil olmasıyla Türkiye'nin bu ilk ciddi çok partili rejim denemesi büyük bir başarısızlık ile sonuçlanmıştır.

DP döneminde Türkiye'nin siyasal anlamda beklentileri son derece yüksekken, belirli bir kesimin DP'nin yükselişinden çıkar elde edebilmesi, ülkenin siyasal, finansal ve sosyal anlamda tek partili döneme nazaran göreceli olarak daha hızlı gerilemesi ve nihayetinde milliyetçilik olgusunun muhafazakâr kesimin elinde tutulduğuna dair bir itibar yaratılması ve sonuç olarak ordunun siyaset arenasında söz

¹³⁹ Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes- İpin Gölgesindeki Günler*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 144.

sahibi olmasını bir bakıma meşru kılmıştır. Bu meşruiyetin aslında hiçbir şekilde mantıklı olarak değerlendirilmemesine karşılık dönemin şartları Türkiye'nin siyasal anlamda kendisine yeni bir sayfa açmasını ve ideolojik yol haritasını yeniden belirlemesini zorunlu kılmıştır.

2.2.4 Milliyetçiliğin Değişen Yüzü: MHP ve Ülkücülük

Geçmişte Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde yer almış olan Alparslan Türkeş tarafından 1969 yılında, kurulan MHP, kendisinden önceki süreçte milliyetçi görüşleri ile bilinen CMKP'nin güçlü ve ses getirecek şekilde katılımını sağlamış, milliyetçi söylemler ile birlikte Türkçü yaklaşımları kendisine birer öğreti olarak görmekle Türk siyasetine giriş yapmıştır.¹⁴⁰ MHP'nin ortaya çıkış sürecinde 1960 darbesi öncesi ve sonrası süreçte sürekli olarak dile getirilen “anti-komünist” söylemden beslendiği ve kapitalist bir ülkede yer almanın verdiği gerçeklik ile kendisini konumlandığını görmek mümkündür. Bu konumlandırma, mutlak olarak komünist akımların ortaya koyacağı yaklaşımların reddi ve hatta gerekirse ortadan kaldırılmasına yönelik adımların atılmasıdır.¹⁴¹ MHP ilk kurulduğu yıllardan bugüne dek geçen süre zarfı içerisinde komünizm karşısındaki söylemlerini giderek ılımlı hale getirse de genel olarak partinin tabanı bu ideolojinin karşısında olmaya devam etmektedir. Yine de 1970'li yıllardaki şiddete olan eğilimde ciddi bir azalma söz konusudur.

1960'lı yıllar MHP için kendi ideolojik yapısını ve kadrolarını inşa etmek ve gerektiği zaman siyasal, gerektiği zaman da Türkiye'nin karmaşık toplumsal yapısı içerisinde kendisini kabul ettirmek ile geçmiştir. Bilhassa 1960 askeri darbesi sonrası CHP her ne kadar hakimiyeti ele geçirmişse de CMKP'den MHP'ye kalan miras kendisinin uzun süre ayakta kalabilmesi adına önemli bir destek sağlamıştır. Her ne kadar beklenen iktidar ya da meclise giriş adına destek yeterli seviyede sağlanamasa da MHP 1960'ların sonuna doğru kendisini ispat etme ve kabul ettirme fırsatını elde

¹⁴⁰ Tanıl Bora ve Kemal Can, “Devlet, Ocak, Dergâh: 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket (7. Baskı)”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 51-52.

¹⁴¹ Emre Arslan, *Faşizmin Siyaseti: MHP'nin İktidar Bloğu Karşısında Değişen Strateji ve Konumları, Praksis*, Sayı: 5, 2002, ss. 307-308.

etmiştir.¹⁴² Bu süre zarfı içerisinde MHP, giderek artan bir ivme ile kendisini milliyetçi olarak tanımlayan kesimin odak noktası haline gelmiş ve bu kesimin gözünde sığınacak bir yuva halini almıştır. Bu durum MHP'nin genel hedefi olarak değerlendirilse de asıl beklenti MHP'nin bu destek ile hızlı bir şekilde iktidara yürümesidir. Ancak bu mümkün olamamıştır.

1970'li yıllar ise MHP için söylemler, halk desteği ve sokaklara sığrayan siyasal çatışma ortamında önemli bir aktör haline gelmesini kolaylaştırmıştır. Taşradaki gençlerin çoğunluğu oluşturduğu ve ülkücü bakış açısı ile yetiştirilen bu kesim, parti propagandasının yapılması adına çaba sarf etmiş ve gerektiğinde sokaklarda partinin ideolojisi için çarpışmıştır.¹⁴³ Bu açıdan MHP Türkiye'deki milliyetçilik algısı adına son derece kritik bir adım atmış ve bir ilki gerçekleştirmiştir. Uzun yıllar önce kendi ideolojisini topluma ve siyasal alana kabul ettirmek adına gençleri sahada sıklıkla kullanmak isteyen, ancak bunda tam olarak başarılı olamayan İttihat ve Terakki'nin aksine MHP bu konuda daha başarılı olmuştur.¹⁴⁴ Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en zorlu yılları olan 1970'ler, solcu kesimin devlet yönetimine karşı bir duruş sergilediği süreçte, belki de Türkiye Cumhuriyeti tarihinde milliyetçilik ideolojisi hem zihinsel hem de fiziksel anlamda bir yükseliş yaşamış, anti-komünist duruşunu sağlamlaştırma çabası göstermiştir. Bu süreçte, yıllar sonra o dönemin siyasal figürlerinin ve partinin birçok üyesinin belirttiği üzere MHP, görünmez bir şekilde "komünizm ile mücadele konusunda devletin yanında yer alan bir örgütlenme" olarak değerlendirilmiştir.¹⁴⁵

Aslında bu değerlendirme MHP'nin ve ülkücü hareketin pek de kabul etmek istemediği bir durumdur. Bunun temel nedeni, MHP'nin milliyetçi görüşü ile birlikte ülkü tabanının da güçlü desteği ile iktidara gelmek ve ülke içerisindeki sol görüşlü kesimleri sürecin dışına itmek istemesidir. Fakat her ne kadar kendileri açısından anti-komünist mücadelede önemli bir etkinliği söz konusu olsa da MHP bir türlü beklediği, arzuladığı ve kendi görüşüne göre sonuna kadar hak ettiği iktidar içerisinde kendisine yer bulamamıştır. 1980 askeri darbesi öncesi süreçte yaşanan kanlı olaylar neticesinde de milliyetçiliğin aşırılıkçı bir çizgiye kayması ve

¹⁴² Tanıl Bora, *Milliyetçiliğin Kara Baharı (2. Baskı)*, Birikim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 16.

¹⁴³ Bora ve Can, 2004, ss. 65-66.

¹⁴⁴ İrfan Ülkü, *12 Eylül'de Ülkücüler*, Kamer Yayınları, İstanbul, 1995, s. 24.

¹⁴⁵ Bora ve Can, 2004, s. 58.

ülkücülüğün beklenmedik bir şekilde şiddet ile ilişkilendirilmesi MHP'nin bu konudaki umutlarını biraz daha geriletmiştir.

1980 yılında gerçekleşen askeri darbe, dönemin iç savaş boyutuna gelen ortamında yaşanan çatışmaları durdurmak adına bir önlem olsa dahi aslında geciken ve soruna tam olarak çözüm bulamayan bir girişim olarak değerlendirilmiştir. Bu süreçte aktif rol alan MHP'nin milliyetçi ideolojisi ile ülkücü hareket olgusu askeri darbe sırasında, devletin yanında yer alan bir taraf olmaktan ziyade suçlu taraflardan biri olarak değerlendirilmesine sebebiyet vermiştir. Hatta bunun ötesinde Alparslan Türkeş'in tutuklanarak yargılanması ve hapse girmesi sonucu hem MHP'nin varlığı hem de milliyetçi duruşu sorgulanmıştır. Yer yer MHP'ye tepkilerin de olduğu süreçte partinin kapatılması ile birlikte MHP'nin suçlu olarak nitelendirildiği gözlemlenmiştir.¹⁴⁶ Türkeş'in yargılanması, aynı zamanda MHP'nin ve sahip olduğu milliyetçiliğin, dolayısı ile de ülkücülüğün sorgulanmasına sebebiyet vermiştir. 1980 askeri darbesi sonrasında MHP'nin gözle görülür bir destek kaybetmesi ve kendi içerisinde çözülme tehdidi yaşaması partinin geleceğini tehdit etmiştir.

Nitekim bu tehlide dair 1983 yılında MÇP'nin kurulması için ilk sinyal verilmiştir. MHP'nin çizgisinden devam ettiği söylenen MÇP aslında MHP'nin bıraktığı milliyetçilik ve ülkücülük mirasını kendi düşüncesi ile yorumlama yoluna gitmiştir. Bunun yanı sıra MHP'den muhalefet ederek ayrılan kesim geçmişte Türkeş'in düşüncelerini, milliyetçiliği ve ülkücülüğü sorgulamazken, 1980'lerin ortası itibari ile faaliyetleri durdurulan ve eli kolu bağlanan partiye bir bakıma hem ideolojik hem de ruhsal olarak sırt çevirmiştir.¹⁴⁷

Belki de MHP'nin kurulduğu günden bu yana hızla yükselen milliyetçiliğe verilen destek ilk kez 1980 askeri darbesi sonrası kesintiye uğramıştır. Büyük halk kitlelerinin desteğini kazanan MHP'nin milliyetçilik konusundaki Türkçü, yer yer İslamcı ve Türk ırkının gücüne ve üstünlüğüne dayanan bakış açısı her ne kadar güçlü bir şekilde desteklense de askeri darbe sonrasında bu destek bir anda hızlı bir düşüş yaşamıştır.¹⁴⁸ Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez milliyetçiliğin ideolojik anlamda bu denli geniş kitlelere hitap ettiği bir süreçten ideolojisi sorgulanan bir

¹⁴⁶ Arslan, 2002, s. 312.

¹⁴⁷ Bora ve Can, 2004, ss. 98-100.

¹⁴⁸ Rıdvan Turan, *Kurt Kapanı: Türkiye'de Faşizm, Ütopya Yayınları*, Ankara, 2001, s. 87.

parti olmaya doğru ilerleyen MHP hem oy potansiyelini hem destekçilerini başka partilere kaptırmıştır.

1993 yılına dek aktif olmanın uzağında kalan, tabanını kaybeden ve bu nedenle de güçsüzleşen MHP, MÇP'nin yerini tekrardan kendisine bırakması ile yeniden yapılanma yoluna gitmiştir. MHP'nin yokluğunda, milliyetçi ve ülkücü söylemlerine İslami söylemleri katarak ortaya çıkan “Türk-İslam sentezi” yaklaşımı, MHP'nin etki alanının dini kesimlere kaymasına yol açmıştır.¹⁴⁹ Bu yaklaşım, siyasi hayatına yeniden başlamanın arifesindeki MHP için İslami kesimden eleştiri aldığı kadar destek almasına da imkan tanımıştır. Bundan sonra MHP'nin ülkücü görüşü ve milliyetçilik konusundaki düşünceleri İslami disiplin dahilinde ele alınmıştır. Bu değişimin yanı sıra MHP milliyetçi çizgisi ile geçmişte çatıştığı gruplarla arasındaki sorunları ortadan kaldırmak adına daha ılımlı bir dil tercih etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki milliyetçilik akımları ile MHP'nin ilk yıllarındaki ateşli ideolojik savununu 1990'ların ortasında yerini planlı, programlı ve düzenli, sistematik bir milliyetçilik anlayışına bırakmıştır.¹⁵⁰ Ancak komünizm karşıtı tutum ve sol görüş temelli oluşumlarla olan ideolojik mücadele devam etmiştir.

MHP için dönüşüm açısından en önemli olay ise 1997 yılında kurucu lider Alparslan Türkeş'in vefatı olmuştur. Türkeş'in ardından parti içerisindeki bayrağı devralan Devlet Bahçeli, Türkeş'in mirasını parti çevreleri açısından değerlendirildiğinde doğru bir şekilde sürdürmüş, hatta milliyetçi ve ülkü hareketi gerçek bir düzen içerisine yerleştirmiştir. Bu sayede sempati toplayan MHP bu olumlu durumun karşılığını 1999 yılındaki genel seçimlerde almıştır. Seçimlerden ikinci parti olarak TBMM'ye girme hakkı elde eden MHP koalisyon hükümetinde kendisine yer bulmuştur.¹⁵¹ Her ne kadar koalisyon hükümetinin bir parçası olsa da MHP, bu başarısı ile kendi milliyetçi ideolojisini daha düzgün biçimde anlatma şansı elde ettiği gibi geçmişte kaybettiği tabanına ait kesimleri de geri kazanmıştır.

1999 genel seçimlerinde elde edilen başarıdan 2011 yılındaki genel seçimlere dek geçen sürede MHP'nin meclise girme başarısı süreklilik arz ederek sürmüştür (2002 genel seçimleri hariç). Fakat MHP'nin oy oranlarının sürekli olarak aynı

¹⁴⁹ Bora ve Can, 2004, ss. 169-171.

¹⁵⁰ Bora, 2013, s. 74.

¹⁵¹ Arslan, 2002, s. 315.

seviyede devam etmesi sorgulanan bir durum haline gelmiştir. Ancak bu durum siyasi bir konu olmak ile birlikte ideolojik açıdan MHP'nin milliyetçi söylemlerinin topluma başarılı bir şekilde izah edilebildiğini göstermektedir. İlk kurulduğu yıllardan bu yana ilk MHP gerçek anlamda milliyetçiliği ve ülkücülüğü insanların zihnindeki şiddet algısından uzaklaştırabilmiş, ülkesi için davaya inanmış bireylerin partisi olarak kendisini lanse etmeye çalışmıştır.¹⁵² Ne denli başarılı olunabildiği ise hem parti içerisinde hem de kamuoyunda sürekli olarak tartışılmaktadır. Fakat geçmiş yıllardaki MHP'ye yönelik suçlama tavrı modern süreçte gözlemlenmemektedir.

MHP'nin bugün geldiği noktada geçmişe nazaran daha olumlu bir tutum sergilemesi söz konusu olsa da yeni dönemdeki çatışma sahası Kürt siyasileridir. MHP, bu kesimin söylemlerini ve terör ile ilgili kendisi ile çelişen tutumlarını sıklıkla eleştirmekte, bu nedenle de sürekli olarak karşıt söylemlerini sertleştirmektedir.¹⁵³ Bu nedenle bugünün Türkiye'sinde MHP'nin ve onunla ilintili olan tüm milliyetçi akımların bugün çatıştıkları kesim Kürt siyaseti ve yükselen Kürt milliyetçiliğidir. MHP'nin sert söylemleri ve tutumu Türkiye'deki çözüm sürecini zorlaştırmaktadır. MHP kendi milliyetçi duruşu dahilinde Kürt halkının yanında olduğunu, ancak Kürt halkını temsil etmediğini düşündüğü kesimin karşısında olduğunu dile getirmektedir.¹⁵⁴

MHP'nin geçmişte, giderek güçlenmesi ve büyük bir destek bulmasının perde arkasında kuşkusuz 1960'lı yılların sonunda ortaya çıkan 1970'li yıllar boyunca Türkiye'de büyük destek bulan komünist ve sosyalist düşünce akımlarının büyük bir etkisi bulunmaktadır. Bu görüşlerin tam karşısında, Türkiye'nin sahip olduğu tarihi değerlerin elden gitmemesi ve korunması adına tek yetkin siyasal ve ideolojik oluşum olarak tanıtilen MHP, muhafazakarlık ve milliyetçilik yaklaşımlarını bir araya getirmesi nedeni ile bir bakıma ülkenin kırsal kesiminin umudu olarak görülmüştür. Bu umudun ne tür bir sonuç verdiğini kesin olarak söylemek zor olsa da Türkiye'nin sadece milliyetçilik odaklı belki de tek partisi olması açıdan MHP'nin önemli bir avantaj elde ettiği söylenebilir. Bu avantaj ile birlikte parti 1970'li yıllar

¹⁵² Erdoğan Aydın, *Milliyetçilik: Türkiye'nin Çıkması*, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 260.

¹⁵³ Hüseyin Kocabıyık, "12 Eylül'den 12 Haziran'a Siyasi Partiler: Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)", *SETA Analiz*, Sayı: 39, 2011, ss. 6-7.

¹⁵⁴ Mümtazer Türköne, *Mankurtlar Küçük Türkiye Milliyetçiliği*, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 175.

boyunca süre gelen iç çatışmalarda Türkiye’de yaratılan kampların “sağ tarafında” büyük bir destekçi kitle ile yer almıştır.

MHP nezdinde kendisine yarar sağlayabileceği açıdan değerlendirilebilecek bir başka husus, ülke içerisinde sol görüşlü ve İslami temelli siyasi oluşumların sayısı artarken, gerçek anlamda milliyetçiliği öncelikli propaganda aracı olarak kullanan ve bu propagandayı da güçlü bir şekilde dile getiren tek parti olmasıdır. Bu durum MHP’yi yalnızlaştırmış gibi gözüke de sandığa tam olarak yansımayan sonuçların aksine parti kendi kitlelerini genç yaşlarından itibaren kazanmaya ve eğitmeye çalışmıştır; söylemlerde kullanılan Türk tarihine dayalı temalar İslam’ın bu tarih ile sürekli olarak dile getirilmesi de MHP’nin ruhani anlamda toplum üzerindeki gücünü arttırmıştır.

Kuruluşundan uzun yıllar sonra iktidara gelebilmiş olsa da MHP, Türkiye Cumhuriyeti’nin milliyetçilik ile olan imtihanında değerlendirilmesi gereken önemli aktörlerdendir. Geçmişte, ülkenin neredeyse iç savaşa sürüklendiği yıllardaki sert tutumu ile eleştirilse de partinin söylemlerinin süreklilik arz etmesi MHP’nin çizgisini koruduğuna dair bir işarettir. 1990’ların sonuna doğru tarz değiştirdiğine dair söylemler söz konusu olsa da parti yönetimi ve partinin ileri gelenleri, kurucu lider Alparslan Türkeş’in öğretilerinden uzaklaşmadığını, aksine giderek daha bağlı hareket edildiğini, ancak değişen dünya düzenin de takipte tutulduğunu dile getirmektedirler.

3 2000 SONRASI TÜRKİYE'DE ULUS DEVLET ve ULUSAL KİMLİK TARTIŞMALARI

Ulus devlet ve milliyetçilik gibi olgular, dünya genelinde her dönem gündemi meşgul ettiği gibi, bugünün Türkiye'si açısından da önemli bir gündem maddesidir. Özellikle Türkiye'nin son birkaç yıldır, başkanlık ve yarı-başkanlık sistemi gibi değişik siyasal sistemleri konuştuğu bir süreçte mutlak olarak ulus devlet, Türkiye'deki üniter devlet yapısı ile milliyetçiliğin son 10 yılda uğradığı değişim de masaya yatırılmaktadır. Dünya genelinde ulus devlet güç kaybeden bir olgudur; bunun yanı sıra milliyetçiliğin de gücünün giderek azaldığı ve etkinlik alanının daraldığı görülmüştür. Küreselleşme olgusunun bu sürece doğrudan bir etkisi söz konusu olmak ile birlikte küresel kültürün milliyetçiliği giderek daha fazla erittiği ve karma bir dünya toplumu yarattığı görülmektedir. Zira dünyanın bir ucundan diğerine hızla ulaşan bilgi, bu süre zarfı içerisinde fikirleri, olguları ve kültürleri de değiştirmektedir.

Türkiye de bu değişimin bir parçasıdır. Öyle ki Türkiye'nin 2002 yılında muhafazakâr bir tek parti hükümetinin iktidara gelerek kesintisiz hakimiyet sürdürmesi sonucu milliyetçiliğin şekli ve destekçi kitlesinde değişim yaşanmıştır. Ayrıca son yüksek sesle dile getirildiği üzere yerel yönetimlerin güçlendirilmesi düşüncesi, Türkiye'nin federal bir sisteme doğru yavaş yavaş gidişine ilişkin endişeleri beraberinde getirmiştir. Mevcut zaman dilimi içerisinde bu federal yapıya geçiş yoklamaları konusunda ciddi tepkiler olmak ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti topraklarında bir arada yaşamış tüm kültürlerin haklarını gerektiği ölçüde alması konusunda destek sağlayan kesimin destekçi sayısı da gün geçtikçe artmaktadır.

Dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de ulus devlet, ulusal kimlik ve milliyetçilik konularında bir değişim ve dönüşüm süreci yaşanmaktadır. Türkiye de bu süreç sancılı bir şekilde yaşanacak, ayrıca toplumsal olarak birbirine karşı çıkan kesimler arasında üstünlük kurma mücadelesi devam edecektir. Türkiye köklerine ve İslam dini temelindeki muhafazakâr yapısına bağlı bir ülke olarak yüzyıllardır bu olgular ile birlikte yaşamaktadır. Ancak belki de tarihinde ilk kez, Türkiye kendi sistemini ve kültürel yapısını bu denli etkin ve derinlemesine sorgulamaktadır.

3.1 GELİŞEN DÜNYADA ULUS DEVLET VE MİLLETÇİLİK KAVRAMLARI

1648 tarihli Westphalia sonrasında ulus devlet, yıkılması nasıl zor olan bir tabu haline gelmeye başladıysa 1990'lı yıllar itibari ile de bir o kadar ilgi ve güç kaybeden bir olgu olmuştur. 250 yılı aşkın bir süre boyunca neredeyse tüm dünya etrafında sürekli itibar gösterilen uluslararası ilişkilerin tek ve en önemli aktörü olan ulus devlet, bugünkü konumu itibariyle tehdit oluşturan bir kavram olarak anılmaktan öteye gidememe tehlikesi ile karşı karşıyadır. Geçmiş yıllarda ulus kavramının içerisinde göz ardı edilen ve “azınlık” olarak anılan kesimlerin artık giderek gün yüzüne çıkan etnik kimlik isyanları ile birlikte merkez yönetimleri tehdit etmeleri ulus devletin mevcut konumunu sarsan önemli konulardandır.¹⁵⁵ Bu nedenle bir kavram olarak ulus devlet, içerisindeki ulus algısını giderek toplum algısına bırakmaktadır. Bu toplumun içerisinde farklılıkların gözetilmesi, yer yer azınlığın çoğunluğa olan bir dayatması gibi gözükse de dönemin şartlarının bir getirisidir.

Ulus devletin öngördüğü devlet şekli genel olarak üniter yapıdadır ve merkez yönetim bu açıdan güçlü olmak durumundadır. Ancak ulus devletin merkezîyetçi bakış açısı, özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin içerisinde bölgesel olarak güçlenen ve kendi yönetimlerini kendi ellerinde bulundurmak isteyen kesimlerin baskısı ile giderek daha fazla federal bir yönetim anlayışının benimsenmesi yüzünden değişime uğramaktadır. Yerelde hayatını sürdüren kesimler, merkezin kendilerinden giderek uzaklaştığını düşünerek kendilerini, kendi çabaları ile ifade edebilecekleri sistemi daha uygun görmektedirler.¹⁵⁶ Daha da ötesinde bu durumu kendileri için bir hak olarak görmektedirler ve bu hakkı uzun süre ellerinde tutabilmek adına da demokrasinin gücünün sağlamaştırılması taraftarı olduklarını dile getirmektedirler. Eskiden ulusun koruyucusu olarak görülen ulus devlet artık ulusun tamamını temsil etmemek ve bazı halkların varlığını tehdit etmek ile suçlanmaktadır.¹⁵⁷ Bu suçlama, ulus devletin yakın gelecekteki kaderinin tayini adına önemli bir referans noktası olarak değerlendirilebilir.

¹⁵⁵ Jean Leca, *Uluslar ve Milliyetçilikler*, Metis Yayınları, İstanbul, 1998, s. 27.

¹⁵⁶ Selim Karyelioğlu, “Ulus Devlet ve Milliyetçiliğin Tarihsel Dayanakları ve Küreselleşmenin Ulus Devlet ve Milliyetçilik”, *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, Cilt: 5, Sayı: 1, 2012, s. 155.

¹⁵⁷ Partha Chatterjee, *Ulus ve Parçaları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 81.

Bu denli eleştirilmesine karşılık ulus devlet, 2000’li yılların başında geçirdiği evrim sonrası, kendi toprakları üzerinde yaşayan vatandaşların haklarının eşit şekilde gözetilmesi ve etnik milliyetçilik temelinde bir ayrımcılığın yaşanmasının engellenmesi adına önemli adımlar atmıştır. İngiltere ve Fransa, bu konuda ülkede ciddi tartışmalar hatta isyanlar sonrasında önemli adımlar atmış, mahkemelerde örnek teşkil edecek kararlar almışlardır.¹⁵⁸ Bu değişimin temelinde ulus devletin genel anlamda verilebilecek birkaç taviz sonrası toplumsal bütünlüğü sağlamak adına yürüttüğü politikalar yatıyor. Ancak bu politikalar teori açısından yararlı olarak gözükse de pratikteki uygulamaları büyük ölçüde başarısız olmuştur. Yugoslavya örneğindeki sıkıntıların bir benzeri yer yer AB içerisinde de yaşanmaktadır ve bu durumun kısa süre zarfı içerisinde ulus devlet yapıları içerisinde de sirayet etmesi kuvvetle muhtemeldir.¹⁵⁹

Bu nedenle ulus devletin 21. yüzyıl itibari ile ciddi bir güç kaybı yaşadığını söylemek mümkündür. Halen yerini herhangi bir başka yönetim formatına bırakmamış olsa da eskisi kadar ulusun bağlı olduğu bir yapıdan bahsetmek de mümkün değildir. Federal yapıya daha çok yaklaşan gelişmiş ve gelişmekte olan ülke yönetimleri açısından ulus devlet değişime uğraması muhtemel bir olgu olarak sürekli eleştirilmekte ve bu eleştirilerin destekçi sayısı da giderek artmaktadır. Fransız İhtilali ile monarşiye karşı verilen mücadelenin bir benzeri bugün ulus devlete karşı verilmektedir.

Benzer bir durum milliyetçilik için de geçerlidir. Bir dönem bir toplumun kültürel değerlerinin korunması son derece hayati bir öneme sahip olduğu düşünülen milliyetçilik, savunucularının varlığına rağmen eski gücünde değildir ve aldığı tepkilerin eskisine nazaran daha demokratik olması ve bu eleştirilere geçmişteki gibi sert ve çatışma yanlısı cevap verilememesi milliyetçi kesimin en büyük sıkıntısıdır.¹⁶⁰ Ulus devletin yaşadığı sorun gibi milliyetçilik de ulus devlet sınırları içerisinde birbirinden farklı kültürlerin yaşama hakkı istemeleri ve tarihte birlikte yaşamış olunmasına yaptıkları atıfla milliyetçi kesimin hareket alanını kısıtlamaktadır. Bu nedenle modern zamanın milliyetçilik algısı sadece toplumsal ve

¹⁵⁸ Gülten Kazgan, *Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2009, s. 24.

¹⁵⁹ Karyelioğlu, 2012, s. 156.

¹⁶⁰ Leca, 1998, s. 105.

kültürel değerleri korumak ile sınırlı kalmakta ve bunun ötesine geçememektedir. Bir başka deyişle geçmişte milliyetçi zihniyetin açtığı yaraları hatırlayan devlet yönetimleri ve halk milliyetçiliğin rahatça hareket etmesine ve eskisi gibi güçlenmesine izin vermemektedir.

Dünyanın çeşitli bölgelerinde halen kendi kültürünü koruma çabası ile yabancı kültürlerle ve yer yer azınlıklara karşı sert bir tutum sergileyen kesimlerin oldukları bir gerçektir. Hatta tarihin her döneminde olduğu gibi Almanya başta olmak üzere Avrupa'nın birçok gelişmiş ülkesinde aşırı sağcı toplulukların ortaya çıktıkları da görülmektedir. Mevcut süreçte bu gerilimli durum herhangi bir şekilde toplumsal infial yaratacak duruma gelmemiştir. Ancak otoritelerin ve bilhassa sosyologların genel kanısı, milliyetçilik konusunda nesil eğitiminin sağlanmaması ve ulus devlet formunun da zayıflaması ile bir sonraki süreçte ciddi toplumsal sorunların yaşanması kuvvetle muhtemeldir.¹⁶¹ Avrupa her ne kadar göz önünde bulunuyor olsa da üçüncü dünya ülkeleri için de aynı durum söz konusudur. Uzun yıllardır baskı altında olan bu topraklar için ani bir milliyetçilik patlaması bütün bir coğrafyayı etkisi altına alabilecek güçtedir.

Yine Avrupa temelinde modern dönemin milliyetçilik konusu değerlendirildiğinde dini öğelerin hali hazırdaki milliyetçilik akımlarını doğrudan etkilediği ve yönlendirdiği görülmektedir. Bu durum hem İslami kesimler hem de Hristiyan camiası için ortak bir tehdide işaret etmektedir. Yüzyıllar önce Avrupa'nın merkezinde yaşanan mezhep savaşlarının bir benzeri, bugün aşırı milliyetçi dini grupların varlığı nedeni ile tekrardan yaşanmaktadır.¹⁶² Bu noktada mevzu bahis olan terör örgütü şeklindeki oluşumlar değildir; tam aksine, hiçbir terör örgütüne bağlı olmadan gerek kendi gerekse de yerel anlamda oluşturdukları gruplarla milliyetçiler bir araya gelmekte ve uluslarını tehdit ettiklerini düşündükleri olguları eleştirmektedirler. Bu eleştiriler zaman zaman büyük eylemlere de dönüşebilmekte ve fiziksel şiddeti de çağırıştırabilmektedir. Mevcut zaman dilimi içerisinde somut ve üzerine düşülmesi gereken bir sorunu işaret etmemek ile birlikte konunun ilerleyen süreçte toplumsal, hatta evrensel sonuçları doğurması ihtimali yüksektir. Geçmişte tarihi kökenlerle ilgili olarak ele alınan milliyetçilik olgusu, 21. yüzyılın ilk 10 yıllık

¹⁶¹ Hüseyin Kalaycı, *Ulus-Devletin Başağrısı: Ayrılıkçılık*, Liberte Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 109.

¹⁶²Hastings Donnan ve Thomas M. Wilson, *Sınırlar / Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları*, Ütopya Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 51.

periyodunda da görüldüğü gibi din eksenine kaymış ve kitleleri daha etkin bir şekilde yönlendirmeye çalışmaktadır. Fakat beklenen etkinin toplum üzerinde uyanmasına aşırı milliyetçilikten yana olan korku nedeni ile ihtimal verilmemektedir.¹⁶³

3.2 KÜRESELLEŞMENİN ULUS DEVLET VE MİLLİYETÇİLİK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Modern dünyanın insanlığa sunmuş olduğu büyük teknolojik, bilimsel ve kültürel fırsatların ve hizmetlerin neredeyse tamamı küreselleşme sayesinde olmuştur. Dünyanın bir ucundan diğerine bilgi iletimi, bireylerin kendilerini daha güçlü ve hızlı şekilde ifade edebilmesi ile birlikte dünya üzerindeki tüm zihinsel sınırların kaldırılması, küreselleşmenin etkisi ile söz konusu olmuştur. Her ne kadar bu görüntü sosyal alan için önemli getiriler sağlamış gibi gözükse de siyasal alanda küreselleşme ciddi değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Belki de bunların en başında gelen bireylerin devlet ile olan iletişimlerinin doğrudan bir hale gelmesi ve bireyin bir siyasal aktör halini almasıdır. Bireylerin yanında uluslararası hizmet veren şirketler, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası örgütler artık birer önemli ve etkin siyasal aktördürler; bu durum ulus devletin varlığı için bir bakıma bir krizi ve tehdidi işaret etmektedir.¹⁶⁴ Bu faktörlerin varlığı ile devletin elindeki etkin güç giderek kaybolmaktadır. Bu süreçte güç kaybeden sadece devlet değildir; ulus algısı da giderek zayıflamakta ve ülkelerin giderek karmaşıklaşan ulus yapısı, çok kültürlülüğün etkisi ile tam bir ulus tanımı yapmayı engellemektedir. ABD ve Kanada bunun en belirgin örnekleri olduğu gibi Avrupa'da Almanya ve İngiltere de giderek daha fazla karma bir ulusal yapıya bürünmektedir.¹⁶⁵ Bir bakıma uluslararası dolaşım, insanları ve dolayısı ile kültürleri iç içe geçmeye zorlamıştır; bu süreçte de en fazla aşınmayı yaşayan olgu yerel kültürler değil, ulus devlettir. Modern düşünürlerin çoğunluğu için küreselleşme değişen dünya düzeninin zorunlu bir sonucudur; bu nedenle ondan kaçmak değil, onun sunduğu faydalardan, ulus devlet

¹⁶³ H. Kalaycı, 2010, s. 121.

¹⁶⁴ Gökalp, 2007, s. 280.

¹⁶⁵ Zeki Duman, *Küreselleşme, Kimlik ve Çokkültürlülük*, Uluslararası Eğitim Felsefesi Kongresi Yayını, Ankara, 1999, s. 599.

anlayışını zayıflatırsa dahi yararlanmak gerekir.¹⁶⁶ Bu anlayış 2000’li yıllar öncesinde büyük tepki çekmesine karşın ilerleyen zaman zarfı içerisinde ulus devlet sisteminin korunması ve daha da güçlenmesi gerektiğine dair görüşü olan tarafları dahi olumsuz yönde etkilemiştir. Onların da yaşadıkları dönüşüm ile birlikte ulus devletin konumu uzun bir süre için belirsiz kalmış ve çok kültürlü bir yapıyı savunan federal yönetim anlayışının destekçilerinin sayıları artmıştır.

Küreselleşmenin ulus devlet üzerindeki politik baskısına dönülecek olursa belki de önemli tehditlerden öncül olanı bu alanda göze çarpmaktadır. Bölgesel anlamda milliyetçi, kendi haklarının devlet tarafından sağlanmasını bekleyen ve bu sebeple de konuyu siyasi platforma güçlü bir şekilde taşıyan yerel siyasetin güçlenmesi ile ulus devletin merkezdeki konumu gözle görülür şekilde sarsılmıştır.¹⁶⁷ Artık merkezin çevresindeki aktörler merkezi yönlendirmektedir. Bu durum ve bu görüş birçok araştırmacı tarafından uzun yıllar kabul görmemiş olmak ile birlikte değişen şartlar neticesinde artık daha fazla kişi tarafından desteklenmektedir.

Ulus devletin küreselleşme açısından yaşamış olduğu en büyük tehdit belki de ekonomi alanı ile ilgilidir. Küresel sermayenin giderek güçlenmesi sonucu bazı uluslararası hizmet veren çok uluslu şirketlerin tek başlarına üçüncü dünya ülkelerinin bütçelerini geçmiş olması, bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerin iç ve dış politikalarını doğrudan ve dolaylı olarak yönlendirme şansını elde etmeleri ulus devletin manevra yeteneğini son derece kısıtlamıştır¹⁶⁸. Özellikle enerji sektöründeki şirketler açısından ulus devletin sahip olduğu gücü elinden almak ve bulunduğu konumu sarsmak son derece kolay olmuştur.

Finansal alandan kültürel alana bakıldığında ise görüntü itibari ile ulusların var olduğu bir toplum yapısından dünya toplumu algısına geçiş ile birlikte ulus devlet içerisinde “ulus” faktörünü giderek önemini yitirmeye başlamıştır. Bundan sonraki süreç için öngörülen durum ise bir toprak parçası üzerinde farklı kültürel ve toplumsal örgütlenmelerin oluşacağı, daha sonrasında ise devlet yönetimi konusunda

¹⁶⁶ Bülent Şener, “Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet ve Egemenlik Olguları”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl: 7, Sayı: 18, 2014, ss. 63-64.

¹⁶⁷ Ömer Köse, “Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 49, 2003, s. 23.

¹⁶⁸ Hakan Yalçınkaya, Coşkun Çılbant ve Neslihan Yalçınkaya, “Küreselleşme ile Yeniden Şekillenen Ulus-Devlet Anlayışı”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 8, 2012, ss. 12-13.

bir konsensüse vararak hareket etmelerinin zorunlu hale geleceğidir.¹⁶⁹ Bu durumun bir iç savaş benzeri çatışma ortamı yaratması da muhtemeldir; ancak hukukun etkin bir güç olduğu ülkeler için küreselleşmenin korku yaratması ya da süreci olumsuz etkilemesi mümkün gözükmemektedir.

Küreselleşmenin kültürel konular üzerinden değerlendirilmesi sonucu, ulus devlet ile ilintili olarak ortaya çıkan milliyetçiliğin sahip olduğu konumunun sorgulanması söz konusudur. Tarihsel akış içerisinde bakıldığında, Fransız İhtilali'nden bu yana milliyetçiliğin insanlık adına inişli çıkışlı bir gelişim süreci yaşadığını söylemek mümkündür. Buna göre zaman içerisinde toplumsal baskının artması ile birlikte milliyetçilik bir yükseliş trendine girmişse de şartların normale dönmesi ile toplumsal tepkinin düzeyi düşmüş ve milliyetçilik önemini kaybetmiştir. Küreselleşme sürecinde de kendi kültürel yapısına baskı uygulandığını düşünen ulusların milliyetçi tutum sergiledikleri gözlemlenmiştir. 1990'lı yıllarda Balkanlar'da, dağılan Sovyetler Birliği'nin mirasını taşıyan ülkelerde ve Arap Yarımadası'nda bölük pörçük de olsa milliyetçiliğin izlerine rastlanmıştır.¹⁷⁰ Bunun temelinde, küreselleşmenin ulus devletinin merkezdeki gücünü zayıflatması sonrası toprak parçasının asıl sahibi olduğunu düşünen kesimin saldırgan bir tutum ile savunmaya geçmesi ve bu savunması ile birlikte milliyetçi, hatta yer yer ırkçı tutumlar sergilemesi yatmaktadır.¹⁷¹

Küreselleşmenin milliyetçilik konusunda tehdit oluşturmasına dair en temel konulardan biri küreselleşmenin kültür üzerindeki güçlü etkisidir. Küresel dünyanın kabul ettiği bir kültür olgusundan kaçmak mümkün olmamakla birlikte bu olgulara karşı direnen de birçok insan söz konusudur. Kendi kültürlerinin savunucuları olan bu bireyler için küresel kitle kültürü savaşılabilecek bir düşman, ancak dayanılması zor bir baskı unsurudur. Bir başka deyişle ulusu diğerlerinden farklı kılan özelliklerin çürümeye yüz tutması milliyetçiliğin direncini kırmaktadır.¹⁷² Bu direniş 21. yüzyıl itibari ile daha ciddi bir tepkiye dönüşmüş olsa da küresel kültürün karşısında milliyetçiliğin, ne kadar aşırı uçlara çıkarsa çıksın direnmesi mümkün gözükmemektedir. Kendisini sürekli yenileyen küresel kültür, özünü korumak adına

¹⁶⁹ Mehmet Yunus Çelik, "Boyutları ve Farklı Algıları ile Küreselleşme", *DPUJSS*, Cilt: 2, Sayı: 32, 2012, s. 61.

¹⁷⁰ Selçuk, 2012, s. 123.

¹⁷¹ Gökalp, 2007, ss. 280-281.

¹⁷² Şahin, 2009, s. 220.

aynı kalmayı tercih eden ulusal unsurların üzerindeki baskısını giderek arttırdıkça bu baskın kültüre dayanan birey sayısı azalmaktadır. Ancak her ne kadar küreselleşmenin kültürel baskısı milliyetçi kesimlerin direnişini zorlasa da bu iki kavramın birbirine zıt olması sebebi ile birbirlerini beslemeleri de söz konusudur. Küreselleşme farklılıkların bir yapılmasına dair barışçıl bir söylem ile hareket etmesi sebebi ile farklı olup toplumsal açıdan dışlanmış olan kesimin desteğini kazanmaktadır. Milliyetçi kesim ise kendi öz kültürlerinin ve toprakları üzerindeki hakimiyet haklarının ellerinden alınacağına dair söylemleri ve yönlendirmeleri ile kimliğini korumak açısından çevresinde kemikleşmiş bir ekip oluşturabilir.¹⁷³ Küresel kültürün bariz bir gücü olmak ile birlikte milliyetçi kesimin de açık bir direnişinin olduğu ve bu direnişin uzun yıllar süreceğini söylemek mümkündür.

Geçmişte yaşanmış olan iki dünya savaşı, aslında milliyetçiliğin sahip olduğu çekiciliği ve destekçi toplama kapasitesini ciddi şekilde düşürmüştür. İnsanların zihninde kalan savaş sahneleri ve bu sahnelere neden olduğu düşünülen milliyetçi ideoloji dünya genelinde büyük bir kesim tarafından dışlanmaktadır. Öte yandan bu ideolojinin bir zamanlar çok güçlü olduğu ve hatta mevzu bahis olan iki dünya savaşının en şiddetli çatışmalarının yaşandığı Avrupa, milliyetçiliğe ve milliyetçilere olan bakış açısını olumsuzlaştırmış, bu kesimlere kapılarını kapatmıştır.¹⁷⁴ Bir dönem kendisi için en etkin yayılma alanı olan Avrupa'yı kaybetmiş olan milliyetçiliğin ruhen ciddi bir yara almasına da sebebiyet vermiştir. Kendi meşruluğunu Avrupa gibi bir bölgede kaybetmek, milliyetçi kesimler için kendilerine bir referans noktası bulmaları adına önemli bir engel teşkil etmektedir.

Yine Avrupa üzerinden değerlendirilecek olursak, bölgesel bir yapı olan AB'nin oluşumu Avrupa toprakları üzerindeki farklı ülkeleri tek bir çatı altında toplama isteği ile birlikte kendi politikalarını meşrulaştırıp ülkelerin kendi içlerindeki milliyetçilik akımlarını bertaraf ederek bir yeni Avrupalılık kimliği yaratma düşüncesi içerisinde gelişmiştir.¹⁷⁵ Bu durum çeşitli eleştirilere konu olsa da AB'nin bu kararlı tutumu yeni bir ulus anlayışını ve yeni bir yapay milliyetçilik formunu temsil etmektedir. AB'nin amacı bölgesel anlamda birbirleri ile çatışma ihtimali olan

¹⁷³ Özcan Yeniçeri, "Milliyetçilik Üzerine Sorular ve Cevapları!", *21. Yüzyıl*, Sayı: 19, 2008, s. 29.

¹⁷⁴ Ergin Ayan, "Küreselleşme-Ulus Devlet Karşıtlığının Gerçeklikleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 14, 2010, s. 78.

¹⁷⁵ Vahap Coşkun, "Küreselleşme ve Ulus Devletin Geleceği", *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl: 1, Sayı: 1, 2004, ss. 254-255.

ülkelerin ve ulusların bu durumlarının ortadan kaldırılması adına tek bir çatı altına toplanmaları ve aşırı milliyetçilik ile beslenme ihtimali olan kültürel yapılarının ortadan kaldırılmasıdır. Uzun yıllar bu sorunlarla ve savaşlar ile boğuşmuş olan Avrupa'nın bu girişimleri birer rol model olarak yansıtılmaya çalışılmaktadır.

3.3 SİYASİ PARTİLER VE ULUSAL KİMLİK TARTIŞMALARI

Türkiye, çok partili hayata geçiş ile birlikte ideolojik anlamda da büyük bir çeşitlilik yaşamıştır. Bu ideolojik çeşitlilik, her ne kadar demokratik bir ortamın varlığını ifade etse de Türkiye 1960'lar ve 1970'leri sürekli olarak siyasal arenada ve sokaklarda çatışan bireylerin görüntüsünü seyrederek geçirmek durumunda kalmıştır. Ortaya konan ideolojik yaklaşımlar belirli bir grubun beğenisini ve desteğini kazanıyor olsa da aslında Türkiye'de sabit olarak bir ideolojiye bağlı olarak hareket etmek ya da o ideolojiye sadık kalma durumu çok sık gözlemlenen bir olgu değildir. Türkiye siyasal hayatını, her dönem yükselişe geçen bir ideolojik akımın etkisine derinden ya da yüzeysel olarak giren bir siyasal görüş yığınının üzerinde sürdürmüştür. Çok partili bir sistem, Türkiye'ye iktidar ve muhalefet olgularını karşılıklı olarak ve demokrasi çerçevesinde getirmek yerine, toptan bir muhalefet ruhu yüklemiş ve bu ruhu desteklemekten ziyade sınırsızca eleştirmek daha çekici olmuştur. Bu konu Türkiye'nin siyasal hayatının her kademesine tesir etmiştir.

Görüntü itibari ile içerisinde çıkılması zor bir sorunu ifade eden bu konu Türkiye'nin en sancılı ve sürekliliği olan gündem maddelerinden ulusal kimlik için de geçerlidir. Siyasi partiler, her dönem Türkiye'nin ulusal kimlik tartışmalarına yerinden dâhil olmuş ve ne yazık ki dönem dönem konuyu aşırı milliyetçi ya da kendi ideolojilerinin aşırı uçlarında ele almışlardır. Özellikle sağcı ve milliyetçi kesim nezdinde, ulusal kimlik konusunda Türkiye'nin son yıllarda takındığı tavır sürekli olarak eleştiriye maruz kalmış ve bugün Türkiye'nin yeni anayasa inşası sürecinde bu tartışmalar tekrardan gün yüzüne çıkmıştır.

Mevcut süreçte meclis içerisinde yer alan siyasi partilerin ulusal kimlik konusundaki yaklaşımları birbiri ile çatışmakta ve çözümün mümkün olmadığı görülmektedir. Bu nedenle iktidar ve muhalefet partilerinin yaklaşımlarına genel

olarak bakmak, sorunun hali hazırda ne boyutta olduğunu anlamak adına yardımcı olacak ve bir adım sonrasındaki muhtemel yol haritasını da ortaya koyacaktır.

3.3.1 AK Parti ve Ulusal Kimlik

2002 yılındaki seçimler sonucunda tek parti iktidarının başlaması ile göreceli olarak istikrarlı bir süreç geçiren AK Parti hükümeti, iktidarının son beş yıllık süre zarfında ulusal kimlik konusundaki tartışmaların odağı olmuş durumdadır. Buna göre AK Parti'den genel olarak beklenti, yeni bir anayasa inşa edilmesi ile birlikte, yeni bir ulusal kimlik algısının da inşa edilmesi olmuştur. Bilhassa 2011 yılındaki genel seçimler sonrasında Kürt açılımı konusunun daha yüksek sesle tartışılması sonucunda, Kürt halkı özelinde şiddetli bir kimlik tartışması yaşanmaya başlamış ve bu tartışmanın ülke içerisindeki farklı kimlikleri ulusal kimlik sisteminin içerisine dahil etmesi beklenmiştir.¹⁷⁶ AK Parti'nin ise bu konuda çekimser kalmasına karşılık anayasa değişimi ile bu konuya bir çözüm bulmasının muhtemel olduğu görülmüştür. Öte yandan “Türk” kimliğinden ziyade “Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı” ibaresinin kullanılmasına yönelik baskı, yine Kürt siyasi kesimleri tarafından sürekli olarak dile getirilmiştir. Bu durum AK Parti içerisinde güçlü bir şekilde olmasa da gözle görülür bir şekilde bölünmeye neden olmaktadır. Parti içerisinde, bugün Cumhurbaşkanı olan Recep Tayyip Erdoğan'ın önderliğindeki bir kesim “Türk” kimliğinden yanayken, belirli bir kesim partili, “Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı” ibaresinin kullanımının herhangi bir sorun yaratmayacağı görüşünü öne sürmüşlerdir.¹⁷⁷ Ancak AK Parti için muhalefetin hem TBMM içerisindeki hem de kamuoyu nezdindeki milliyetçi yaklaşımlardan yana olan korkusu nedeni ile halen somut bir adım atmadığı da gözlemlenmektedir. AK Parti'nin genel olarak süreçten beklentisi, siyasal ideolojisini üzerine kurguladığı İslamcı ve muhafazakâr düşüncenin ülke genelinde kabul görmesi ve tanınmasıdır; her ne kadar AK parti farklı kültürlerin bir arada yaşamasına dair ciddi bir destek verse de İslamcı kimliğin kabulünü ve “Türk” olma

¹⁷⁶ Yaşar Taşkın Koç, “12 Eylül'den 12 Haziran'a Siyasi Partiler: Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)”, *SETA Analiz*, Sayı: 41, 2011, s. 16.

¹⁷⁷ Büke Akkoyuncu, “Benim Milletim...” *AK Parti İktidarı, Din ve Ulusal Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 211.

ile bütünleşmesini savunmaktadır.¹⁷⁸ Türkiye'nin yeni anayasa tartışmaları yaşadığı bir dönemde AK Parti'nin iktidar partisi olmasına karşılık milli kimlik konusundaki tartışmalar içerisinde yeterli adımı atmaması ve kendi görüşlerini de tam olarak dile getirmemesi, muhalefet kesiminden de ciddi bir tepki almıştır. Bu nedenle AK Parti'nin gelecek süreçteki adımları ve sürece nasıl yön vereceği de merak konusudur.

3.3.2 CHP ve Ulusal Kimlik

CHP'nin 1990'lı yıllarda yaşamış olduğu değişim ile birlikte eriştiği noktada, devlet yönetimi anlayışında ciddi bir değişiklik söz konusu olmamış, Atatürk milliyetçiliğine bağlı bir anlayışın varlığından söz edilmeye devam edilmiştir. 2002 seçimleri sonrası süreklilik kazanan ana muhalefet partisi döneminde de CHP'nin tarzı değişmemiştir.

Ancak ulusal kimlik konusunda uzun zamandır baskın ve sert bir tutum sergileyen, kendisini Türkiye'deki cumhuriyetçi yönetim ve kimlik anlayışının savunucusu olarak tanıtan CHP, siyasal konjonktürün de getirisi nedeni ile bir yumuşama dönemi yaşamaktadır. Yine Kürt halkının beklentilerinin karşılanması konusunda üretilen çözümleri benimsemeyen CHP'nin ulusal kimlik temelinde hem Türkiye siyasetine hem de Kürt siyasetine alternatif olma çabası bulunmaktadır.¹⁷⁹ Bu çizgide CHP'nin ulusal kimlik konusundaki yaklaşımı, Türkiye Cumhuriyeti toprakları içerisinde Türk olmaktan başka bir kimliğin kabul edilemeyeceği, ancak alt kimlik olarak var olan kimliklerin haklarının bir kısmının kendilerine sunulması bu yaklaşıma olan karşıtlıklarının azaltılmasıdır.¹⁸⁰

Her ne kadar CHP açısından Türkiye'nin geçmişinde farklılıkların bir olarak görüldüğü kimlik anlayışı miras bırakılmış olsa da parti yeni düzende kendisinin karşıt olduğu siyasal parti ve kimliklerin karşısında durabilmek adına, kamuoyundaki eleştirilere göre sürekli taraf değiştirmekte ve ulusal kimlik tartışmalarında

¹⁷⁸ Ülkü Doğanay, "AKP'nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakarlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 62, Sayı: 1, 2007, ss. 75-76.

¹⁷⁹ Mahmut Övür, "12 Eylül'den 12 Haziran'a Siyasal Partiler: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)", *SETA Analiz*, Sayı: 40, 2011, ss. 16-17.

¹⁸⁰ Ali Haydar Fırat, *CHP ve AKP Ekseninde Türkiye'nin Siyaseti*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 78.

milliyetçilik ile laiklik gibi ilkeleri sürekli ve tam olarak değerlendirmekten uzaklaşmaktadır. Bu eleştiriler CHP'nin üst kimlik-alt kimlik tartışmalarındaki yerinin de tam olarak anlaşılmasına neden olmaktadır.

3.3.3 MHP ve Ulusal Kimlik

MHP'nin milliyetçilik anlayışında temel olarak büyük bir değişiklik yaşanmamakla birlikte geçmiş yıllara nazaran daha ılımlı bir tutumun sergilendiğini görmek mümkündür. Ancak her hâlükârda, MHP için ulusal kimlik konularındaki bazı kırmızı çizgilerin varlığı söz konusudur ve bunların geçilmesine parti yönetimi tarafından izin verilmemektedir. Özellikle Türk üst kimliğinin asıl kimlik olarak görülmesi ve bu yönde tutum sergilenmesi, MHP'nin tamamı ile kabullendiği ve asla vazgeçmeyi düşünmediği bir konudur. Yine de ulusal kimlik tartışmalarının çıkış noktası olan Kürt kimliği ve ülke içerisindeki diğer toplumsal grupların kimlikleri konusunda MHP'nin tavrı belirsizlik sergilemektedir. Buna göre MHP, hem Mustafa Kemal Atatürk'ün belirlemiş olduğu Türk kimliğini kabul etmekte, hem kendi kesin milliyetçilik temelindeki ulusal kimlik anlayışını savunmakta, hem de Kürt toplumunun ve diğer toplumsal grupların ülke içerisinde doğal birer toplum kesimi olduğu yönündedir.¹⁸¹ Bu görüş her ne kadar barışçıl olarak gözükse de ülke içerisindeki farklı kimliklere saygı duyulması yönündeki toplumsal görüşlerin karşısında olmaktan geri durmamaktadır.

MHP'nin genel olarak ulusal kimlik tartışmalarına çözüm bulma taraftarı olduğu gözlenirken, aynı zamanda yeni anayasa sürecinde Türk kimliğinin asıl kimlik olarak korunmasına dair görüşünü de sürdürmektedir.¹⁸² Bir başka deyişle MHP, ulusal kimlik belirlenmesi konusunda bir yeniliğe gerek olmadığını ve bu nedenle de Türkiye'deki tüm kesimlerin Türk kimliğini kabul etmesi gerektiğini dile getirmektedir. Bununla birlikte MHP açısından azınlık hakları konusunda temel çıkış noktası kendi kimliklerini kabul ettirme çabasıdır ve bunun Türkiye Cumhuriyeti ve de MHP gibi ülkücü-milliyetçi bir yapı nezdinde kabul edilmesi mümkün gözükmemektedir. MHP'den beklenti, bu tutumunu değiştirerek sürece olan katkısını

¹⁸¹ Kocabıyık, 2011, s. 6.

¹⁸² Etyen Mahçupyan, Mehmet Uçum ve Özge Genç, *Yeni Anayasa Sürecini İzleme Raporu: Nasıl Bir Anayasaya Doğru Gidiyoruz?*, Anayasal İzleme, Ankara, 2013, ss. 11-12.

pratiğe dökmesi ve bu şekilde milliyetçi kesimin mümkün olabilecek muhtemel bir tepkisini en başından engellemesi olmuştur. Aksi takdirde, özellikle yeni anayasa tartışmaları sürecinde milliyetçi kesimin tepkilerinin önlenmesi mümkün olmayabilirdi.

3.4 YENİ ANAYASA YAPIMI SÜRECİNDE ULUSAL KİMLİK TARTIŞMALARI

Türkiye'nin 2008 yılı itibari ile en çok konuştuğu ve tartıştığı konuların başında şüphesiz yeni anayasanın inşa süreci gelmektedir. 1982 Anayasası'nın bıraktığı izlerin tüm toplum üzerinden silinmesi gerektiğini düşünen, sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere, neredeyse tüm toplum kesimleri mevcut AK Parti hükümetinden bu konuda kendi çıkarlarını azami ölçüde gözetecek bir anayasanın hazırlanması konusunda istekte bulunmuşlardır. Son yıllarda bu istek baskıya dönüşmüş ve AK Parti hükümeti ile muhalefet kanadının üzerinde sıkça düşünmesi gereken bir konu haline almıştır.

Yeni bir anayasa yapma konusunda Türkiye'nin en çok önem attığı konuların başında ise AB üyelik müzakere süreci gelmiştir. Bu süreçte Türkiye kendisini AB'nin demokrasi normlarına eksiksiz bir şekilde uyumlu hale getirdiğini göstermek adına, mevcut anayasasındaki eksiklikleri gidermesi gerektiğine dair hem ülke içerisinde hem de ülke dışında tenkitlerle karşılaşmıştır. Aslında bu tenkitler 1990'lı yılların başından itibaren Türkiye'nin sürekli olarak karşısına çıkmış ve politikalarının yönlendirilmesi adına güçlü bir etkiye sahip olmuştur. Ancak gereken adımlar bir türlü atılamamıştır.

Türkiye'nin bu yeni anayasa yapımı sürecinde ise belki de en çok tartışılan konuların başında ulusal kimlik ve yeni anayasanın bu ulusal kimlik konusuna yaklaşımı gelmektedir. Sürecin çok yavaş işlediğine dair eleştiriler bir hayli yoğun olarak dile getirilmekle birlikte, 2013 ve 2014 yıllarında geniş kapsamlı değerlendirmeler sonucunda Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın nasıl bir şekilde vücut bulması gerektiğine dair fikirler yürütülmeye çalışılmıştır. Her ne kadar hükümetin süreci yönetim şekliyle rahatsız olan geniş bir kitle söz konusu olsa da anayasanın tartışmaya açılmış olması Türkiye'deki değişime dair önemli bir mesaj

olarak algılanmıştır. Genel beklenti, toplumun tüm kesimlerinin yeterince dinlendiği takdirde, büyük ölçüde toplumun beklentilerini uzun yıllar boyunca, demokratik bir çerçevede karşılayacak bir anayasanın ortaya çıkacağı yönünde olmuştur.

Yeni anayasadan beklentilerin temelinde farklı kimlik ve farklı kültürlerin hak ve özgürlüklerinin korunması hususunda, toplumun tüm kesimlerini kapsayıcı, geniş içerikli bir kanunlar dizininin ortaya çıkarılması olmuştur.¹⁸³ Bu noktada göze çarpan “farklı kimlik” ifadesidir. Bu ifade Türkiye’nin son yıllarda sürekli tartıştığı ve geçmişe dönerek kendisi ile hesaplaşma noktasına gelinen bir durumu ifade etmektedir. Türk kimliği ile birlikte “Türkiyelilik” ibaresi, ülkenin en çok üzerinde, hassasiyet ile durduğu konulardan biri olarak alt kimlik-üst kimlik konularını içerisine almaktadır. Şüphesiz olarak Türkiye’de farklı toplumsal grupların beklentisi kendilerinin de ön plana çıkarılabildiği bir anayasa sürecinin yaşanması olmuştur. Bu beklentiler anayasanın sadece bir bölümü olarak değerlendirilirken bazı kesimler için ulusal kimlik konusu Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni anayasasının üzerinde tek olarak odaklanmasını gerektirmiştir. Buna göre öncelikli olarak devletin, yeni anayasayı inşa ederken Kürt kimliği gibi birbirinden farklı ve Türkiye’de üretime ve gelişime katkısı olan; bununla birlikte Türkiye’de yaşama hakkı olan tüm halk kesimlerini kapsayacak, birbirleri arasındaki sorunları çözmeye yönelik olması gerekmektedir.¹⁸⁴ Türkiye’de, devletin her alandaki; doğrudan ya da dolaylı, müdahalesi bu yeni anayasa ile kısıtlanmalı ve eğer bir müdahale söz konusu olacaksa da bu ulusal kimlik konusunda farklılıklar bir araya getirilirken bu farklılıkların her birinin haklarının ve çıkarlarının korunması adına olması gerektiği konusunda görüş bildiriminde bulunmaktadır.¹⁸⁵

Türkiye’de bazı kesimlerce devletin, belki de en çok, eleştirildiği konuların başında gelen, kendi toplumunu yaratmaya çalıştığı ve Türkler dışında kalan toplum kesimlerini dışladığı yönündeki tutumlarıdır. Bu anayasa ile bu durumun değişmesi adına ciddi bir irade ortaya konmakta ve sivil toplum örgütleri ile farklı toplumsal kimliklerin temsilcileri kendilerinin de anayasa sürecinin içerisine dahil edilerek tavsiyelerini dinlenmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

¹⁸³ Mehmet Turhan, “Türkiye’nin Yeni Anayasası için Temel İlkeler”, *Liberal Düşünce*, Sayı: 66, 2012, s. 6.

¹⁸⁴ Fazıl Hüsnü Erdem, “Anayasal Vatandaşlık ve Yeni Anayasa”, *Liberal Düşünce*, Sayı: 66, 2012, ss 49-50.

¹⁸⁵ Turhan, 2012, s. 7.

Türkiye'nin yeni anayasasının gerekliliği ve içeriği konusunda ön plana çıkan konuların başında gelen Kürt halkının, özellikle kendi kimliklerini toplum içerisinde kabul ettirme ve bu durumun kanunlar nezdinde de koruma altına alınmasına dair beklentisi anayasa konusunda ciddi adımlar atılması konusunda tetikleyici bir etkiye sahip olmuştur. Terör örgütü PKK ile fiziksel çatışmadan ziyade siyasal zeminde Kürt siyasetçilerle iletişim kurularak çözüm arayışlarının söz konusu olması, bu konuda ana dilde eğitim hususu başta olmak üzere olumlu gelişmeler yaşanmasına yardımcı olabileceği¹⁸⁶ iddia edilmiştir.

Ulusal kimlik tartışmalarında devletin bugüne kadar ki tutumunu eleştiren kesimler açısından toplumsal eşitliğin sağlanması adına farklı kimlik ve kültürlerin devlet tarafından tüm Türk halkına uygulandığı gibi korunması ve kollanması, belki de yeni anayasa içerisinde devletin samimiyetinin konusunda somut olarak ortaya konması adına önemli bir adımdır.¹⁸⁷ Bu samimiyetin kendisi açısından görsel hale gelmesi açısından AK Parti hükümetinin attığı en önemli adım ise ulusal kimlik tartışmalarının bir nebze hafifletilmesi adına birçok sivil toplum örgütü yetkilileri ve toplumun çeşitli kesimlerinden temsilcilerle görüşmesi ve fikirlerini alması olmuştur.¹⁸⁸ Geçmiş yıllarda çok sık rastlanmayan bu durum, özellikle Kürt siyaseti ile yakın ilişkiler kurulması ile birlikte, bugün daha aktif bir hal almıştır. Aynı zamanda ilişkilerin güçlendirilmeye çalışıldığı kesimlerden diğeri de; Alevi toplumunun temsilcileridir. Zira yeni anayasanın inşası sürecinde dini grupların fikirlerinin alınması da büyük önem arz etmektedir ve Aleviler son yıllarda hükümet ile olan ilişkilerinde ciddi bir gerilim yaşamaktadır. Bunun temel nedeni Aleviliğin bir din olarak resmi anlamda tanınmaması ve bununla ilintili olarak din eğitimi verilmemesidir. Aleviler bu konudaki zorunlulukların ortadan kaldırılması gerektiğini ve dini kimliklerinin resmileştirilmesini beklemektedirler.¹⁸⁹

Alevilerin de dahil olduğu ulusal ve kültürel kimlik gibi tartışmaların üzerinde yoğunlaştığı ve sürekli olarak eksiklikleri yönünden şiddetle eleştirilen 1982 Anayasası büyük ölçüde baskıcı ve tekleştirilmiş bir ulusal kimlik yaratmışken

¹⁸⁶ Vahap Coşkun, "Anayasa ve Kürt Meselesi", *Liberal Düşünce*, Sayı: 66, 2012, ss 83-84.

¹⁸⁷ Yılmaz Ensaroğlu, "İnsan Hakları ve Demokratikleşme Bağlamında Yeni Anayasa Paketi", *SETA Analiz*, Sayı: 27, 2010, s. 8.

¹⁸⁸ Edel Hughes, *Anayasal Reform ve Yurttaşlık: Bağlam ve Zorluklar*, Demokratik Gelişim Enstitüsü Yayını, Londra, 2012, s. 42.

¹⁸⁹ Ergun Özbudun, *Türkiye'nin Anayasa Krizi*, Liberte Yayınları, İstanbul, 2009, s. 48.

bugün, yeni anayasa ile ülke içerisindeki tüm farklılıkları aynı seviyede değerlendiren ve haklarını koruma altına “anayasal vatandaşlık” olgusunun kabulüne çalışılmaktadır.¹⁹⁰ Anayasal vatandaşlık belki de Türkiye’nin içerisinde bulunduğu durum açısından çözüme en fazla yaklaşma şansını ülkeye sunabilecek olgulardan biri olarak görülmektedir. Bu kavram ile birlikte, eğer gereken şartlar sağlanabilirse, Kürt ve Alevi toplumları, diğer “azınlık” olarak da nitelendirilen kesimlerin haklarının korunması sonucunda yönetim sürecine daha aktif katılımlarının sağlanması mümkün olabilecektir. Görüntü itibari ile Türkiye’deki demokrasi anlayışının güçlendirilmesine çalışıldığı bir süreçte, yönetime bu şekilde toplu katılımı, tüm farklı kimliklerin yönetim anlamında da bir olarak nitelendirilmesini kolaylaştıracaktır.

Genel olarak ülke yönetimine katılımın güçlendirilmesi düşünülürken, yine Kürt siyasetçilerin önderliğinde değerlendirilen ve kimlik olarak kendi nüfuslarının yoğun olarak yaşadıkları bölgede, yerel yönetimlerde bölge nüfusunun söz sahipliğinin sağlanması ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi başlıca beklentilerdendir.¹⁹¹ Aslında bu konu büyük ölçüde siyasal yönetimin yetki alanında değerlendirilmesine karşın, yerel olarak farklı kimliklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde yerel yönetimin merkeze bağlı olarak bölge halkına devri ve anayasal zeminde korunması farklı kimliklerin siyasal anlamda da önemsenmesi adına önem atfedilen hususlardandır. Yeni anayasanın ulusal kimlik konusunda atacağı somut adımlarla birlikte bu konunun da barışçıl ve etkin bir şekilde çözümü söz konusu olabilecektir. Ancak burada öncelikli sorumluluk devlet yönetimine aittir ve bugün alınacak sorumluluğun şekli ve seviyesi Türkiye’nin siyasal ve kültürel geleceğine de tesir edebilecektir.

3.5 BİR ULUS DEVLET OLARAK TÜRKİYE’NİN DEVLET MODELİ VE ULUSAL KİMLİK SÜRECİNİN İSTİKBALİ

Geçmiş her ne kadar karmaşa ve çatışma içeriyor olsa da bugünün Türkiye’si için sorunların üstesinden gelmek ve yeni bir sistem kurmak adına birçok şans ve fırsat mevcuttur. Ancak bu şans ve fırsatların kullanımını açısından en önemli faktör

¹⁹⁰ Erdem, 2012, s. 53.

¹⁹¹ Turhan, 2012, s. 7

yönetim iradesini elinde bulunduran siyasilerin tümü ile halk arasındaki iletişimin boyutları ve kalitesidir. Eğer ki bu konuda gerektiği şekilde bir iletişim sürekliliği ve kalitesi kurulamaz ise Türkiye'nin yeniden yapılanma sürecinin eskisinden daha başarısız hale geleceğini söylemek mümkündür.

Türkiye'nin bugününe gelen ve ulusal kimlik yapısının ilk temelleri Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarında yapılmış, son hali ise 1982 Anayasası ile belirlenmiştir. Fakat ülke genelindeki kanı, 1982 Anayasası'nın Türkiye'ye yeni bir çehre kazandırma konusunda yetersiz kaldığı, özellikle de 1970'ler boyunca neredeyse bir iç savaş tehdidinin yaşandığı dönemden sonra atılması gereken adımların hiçbirini atmadığı yönündedir. Bu görüşler ölçüsünde Türkiye'nin kendisine yeni bir anayasa içeriği ve yeni bir ulusal kimlik belirlerken mutlaka yeni yönetim anlayışı belirlemesi gerektiği açıktır. Ancak bu yönetim şeklinin nasıl olması gerektiği konusunda, anayasa ve ulusal kimlik konularındakine benzer tartışmalar yaşanmakta ve Türkiye'nin üniter bir ulus devlet olma konumundan sapması ya da mevcut durumunu koruması hususunda fikir ayrılıkları giderek derinleşmektedir. Bu derinlik o denli fazladır ki bir toplumsal çatışma yaşanmasından ziyade yönetsel anlamda bir ayrımın yaşanması, gerçekçi olmamak ile birlikte geçmiş yıllardan daha ciddi bir şekilde Türkiye'nin karşısında bulunmaktadır.

2014 yılı sonu ile Türkiye eskisinden daha ciddi bir şekilde ülke yönetimi ve ulusal kimlik konularını tartışmaya açmıştır; bu noktada denetim devlet yönetiminin elindedir ve tartışmalar dikkat ile takip edildiği gibi, tartışmalardan elde edilecek sonuçların pratikteki uygulamalar içerisinde kendisine yer bulmasına gayret edilmektedir. Yine de Türkiye'nin öncelikli olarak mevcut durumunu net bir şekilde gözden geçirerek siyasal ve toplumsal durumunu gözden geçirmesi gerekmektedir. Buradaki gerçekçi tespitler Türkiye'nin geleceğine olumlu şekilde tesir edebilecektir.

1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu her ne kadar dönemin şartları güçlü bir ulus devlet sistemi kurulmasını öngörse de zaman içerisinde dünya konjonktüründeki şartların da değişmesi ile birlikte Türkiye'deki ulus devlet algısında da ciddi çelişkiler ortaya çıkmıştır. 1980'lerin ortalarına kadar kendi içerisine kapalı ve dışarı ile ilişkileri son derece kısıtlı olan Türkiye, liberal ekonomiye geçişi ile birlikte küreselleşmeye uygun bir yapıya kavuşmuştur. Bu

liberalleşme; beraberinde Türkiye'deki ulus devlet yapısının tıpkı dünyadaki gibi küreselleşmenin yarattığı diğer aktörlerin baskısı altına girmesine ve gücünü yavaş yavaş kaybetmesine yol açmıştır.¹⁹² Bu durum aslında dönemin şartları sonucunda doğal olarak ortaya çıkmıştır. Ne var ki Türkiye dönemin mevcut şartları neticesinde sosyal anlamda küreselleşirken siyasal anlamda kapalı kalması mümkün olamamış ve ulus devlet yapısı da bu değişime boyun eğmiştir.

Türkiye'nin geçmişine bakıldığında aslında ulus devlet bilincinin sadece Türkiye Cumhuriyeti ile ülkeye giriş yaptığını görmek mümkündür. Osmanlı İmparatorluğu ulus devlet mantığından son derece uzak bir sisteme tabiiydi. Bunun nedeni Osmanlı'nın çok çeşitli bir etnik yapıya sahip olmasıydı. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ile birlikte bir ulus devlet mantığına doğru adım atılmıştır.¹⁹³ Nasıl geçmişte Osmanlı için dönemin şartları çok kültürlü bir yapıyı korumak adına farklı hareket etmeyi gerektirmişse Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sırasında da dönemin şartları ön plana çıkmış ve bir ulus devlet inşası zorunlu hale gelmiştir. Bugün de dönemin şartları değişmiş ve tüm dünyada olduğu gibi Türkiye için de ulus devlet yapısı bir sorun olarak değerlendirilmekte ve sistemin şartlarının ya iyileştirilerek sorunların çözümü ya da sistemin kökten değişimi öngörülmektedir. Bu nedenle Türkiye'de ulus devlet sistematiği, Batılı ülkelerin daha önceki süreçte tecrübe ettiği gibi bir krizin içerisinde ve özellikle etnik temelli olarak ulus devletin Türkiye'deki uygulamalarının beklentileri karşılamadığına dair sözlü ve hatta, ne yazık ki çatışmaya dayalı bir tepki söz konusudur. Bu durumun ortadan kaldırılabilmesi adına uzlaşma temelli bir çalışma yürütülmesi zorunludur.

Türkiye'nin yeni siyasal ve ulusal kimliği konusunda iç politika kadar dış politikanın da etkin bir faktör olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre Türkiye, AK Parti hükümetinin son yıllarda artan bir ivme ile sürdürdüğü Ortadoğu politikaları ekseninde, Türk cumhuriyetleri ile ilişki kurmaktan ziyade Müslüman Arap camiası ile bütünleşen bir siyasal yayılmacı politika izlemekte ve bu vesile ile de tüm Müslümanların liderliğini üstlenme çabası sergilemektedir.¹⁹⁴ Bu da giderek ülkedeki yönetim anlayışının daha fazla muhafazakâr bir yapıya bürünmesine neden

¹⁹²Meliha Ener ve Esra Demircan, "Küreselleşme Sürecinde Yeni Devlet Anlayışı ve Türkiye", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2006, s. 218.

¹⁹³Güldiken, 2006, s. 160.

¹⁹⁴H. Ezber Bodur, "Küreselleşmenin Dini Alandaki Etkisi Ve Ulus-Devlet", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 4, 2004, s. 19.

olmaktadır. Böylelikle Türkiye’de mevcut süreç için bir dönüşümden bahsetmek mümkündür. Bu dönüşümün laik kesimden aldığı tepkiler göz önünde bulundurulduğunda, aslında Türkiye’nin bir adım sonrasındaki alevlenecek tartışmalarının da zeminin oluşturulmaya başlandığı gözlemlenmektedir.

Muhafazakâr-laik çekişmesine paralel olarak Türkiye’nin siyasal ve ulusal kimlik konusunda çelişkiler yaşamasına sebebiyet veren tartışmalardan biri de ulusalcılar ile küreselciler arasında yaşanmaktadır. Laik kesimin içerisinde yaşanan bu tartışmanın, üniter devlet yapısının korunması aşamasında Türkiye’nin kendi başına var olma mücadelesi vermesi mi yoksa küresel şartların kabul edilmesi mi, daha doğrusu Batı eksenli politikaların uygulanması yönünde karar verilmesine ilişkin kararsızlıkların yaşandığı gözlemlenmektedir.¹⁹⁵

Ulusalcı kanadın kesin ve köklerine bağlı olarak tek kimlik olan Türk kimliği ve üniter bir ulus devlet algısı söz konusu iken, küreselciler açısından Türkiye’nin Batı benzeri bir karma yapıyı ivedilikle kabul etmesi, çok kültürlü yapıya uygun bir federal sistem belirlemesi ve böylelikle de ABD modeli benimsemesi öngörülmektedir. Buna benzer bir ayrım muhafazakâr kesimin aydın grupları arasında da yaşanmakla birlikte muhafazakâr kesim üst düşünce beyanı anlamında ortak hareket edebilmektedir.

Bu genel görünümünden anlaşılacağı üzere Türkiye’nin gelecekteki siyasal ve ulusal kimlik tartışmaları açısından ülke içerisindeki kamplaşmaların büyük etkisi olacağı gibi her bir tarafın kendi fikirlerini aşırılıkçı tutum ile dile getirmeye çalışması da uzlaşşı sağlanması adına belki de en büyük engeli teşkil etmektedir.

Tekrardan konu ulusal kimlik açısından ele alınacak olursa, Türkiye’nin geleceğinin ilk kez bu denli keskin bir viraja girildiği görülmektedir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte gelen dönemlerde Türkiye’de bir ulus inşası sürecinde, bireylerin kendilerini Türkiye Cumhuriyeti’ne ait hissetmelerine yardımcı olacak bir “uluslaşma” hareketinden ziyade, bireylerin kendilerini Türkiye Cumhuriyeti’nin bir parçası olarak hissetmelerini zorunlu kılan bir “uluslaştırma” hareketinden bahsedilmektedir.¹⁹⁶ Tam olarak baskıcı bir rejimden bahsetmek mümkün olmamakla birlikte dönemin şartları gereği, ülke içerisinde herhangi bir ayrışmanın ve etnik çatışmanın engellenmesi adına, devletin kontrolünde böyle bir uygulamaya

¹⁹⁵ Anıl Çeçen, *Ulus Devlet Türkiye Cumhuriyeti* (2. Baskı), Kilit Yayınları, İstanbul, 2009, s. 427.

¹⁹⁶ Güldiken, 2006, s. 161.

gidilmesi öngörülmiştir. İlk başlarda tepki çekse de bu durum zaman içerisinde herkesin kabullendiği bir hal almıştır. Ancak 1980’li yıllar itibari ile bu durumun değiştiği gözlemlenmektedir.

Buna göre 1980’lerde tüm dünya genelinde etnik ve dinsel farklılıkların tarafları merkez yönetimlere, bir başka deyişle ulus devletlere karşı bir kültürel mücadeleye ve direnişe girişmişler ve bu mücadele daha sonraki zaman zarfında yer yer silahlı çatışmaya dönüşmüştür. Böylelikle ulus devletin tek olma rolü tehlikeye düşerken Türkiye de Kürt milliyetçiliği bağlamında bu sorundan etkilenmiştir.¹⁹⁷

Bugüne bakıldığında da Türkiye’de etnik kimlik tartışmalarının ve ulus devlet yapısının aksaklıklarının masaya yatırılması konusundaki temel engel etnik milliyetçiliğin aşırılışmasıdır ve tüm karşıt etnik görüşler birbirlerinin aşırılıklarından doğrudan etkilenmekte ve beslenmektedirler.¹⁹⁸ Bu nedenle Türkiye’nin siyasal anlamdaki sisteme dair bağlılık ve huzur arayışlarında etnik kimlik konusundaki uzlaşma ve ortak karar alabilme kabiliyetinin gelişebilmesi son derece hayati bir öneme sahiptir. Bu nedenle de yeni anayasa konusundaki uzlaşma arayışları konusunda etnik temelli konular üzerinde ciddi bir mesai harcanmıştır. Zira Türkiye’nin geleceği 1980 askeri darbesi öncesinde yaşanan olayların ve ayrımın bir kez daha yaşanmaması adına alınacak sorumluluklar ile bu sorumlulukları alabilecek kişilerin belirlenmesi sayesinde olumlu bir şekilde dizayn edilebilecektir.

Türkiye’deki yönetim sisteminin değişimi konusunda özellikle 2002 genel seçimleri sonucunda AK Parti hükümetinin iktidara gelmesi sonucu başkanlık (cumhurbaşkanlığı) sistemine dair tartışmalar da ortaya çıkmıştır. Tartışmanın tarafları birbirlerine taban tabana zıt görüşlere sahip olmakta ve çatışma boyutuna varacak şekilde birbirlerini eleştirmişlerdir. Sistemin savunucuları söz konusu olmakla birlikte sisteme dair eleştiriler daha fazla ön plana çıkmıştır. Bu eleştirilerin belki de en dikkat çekici olanı ise başkanlık sisteminin Türkiye’de bir diktatörlük rejimini doğuracağı yönünde olmuştur.¹⁹⁹ Bu endişe neticesinde siyasetin muhalefet kanadı ile AK Parti hükümetine toplumsal anlamda muhalif olan kesim başkanlık sistemi tartışmalarında mevcut siyasal sistemin korunmasından yana tavır

¹⁹⁷ a.g.e., s. 166.

¹⁹⁸ Erol Kurubaş, “Etnik Grup-Devlet İlişkilerinin Sorunsallaşması ve Aktör Tutumlarındaki Açmazlar: Türkiye’deki Kürt Sorunu Örneği”, *Liberal Düşünce*, Sayı: 50, 2008, s. 48.

¹⁹⁹ Hasan Tunç ve Bülent Yavuz, “Avantaj ve Dezavantajlarıyla Başkanlık Sistemi”, *TBB Dergisi*, Sayı: 81, 2009, ss. 1-39.

sergilemiştir. Her ne kadar Türkiye’deki yeni siyasal sistem açısından yarı-başkanlık sistemi de tartışmalar içerisinde yer alırsa da, ABD örneği ele alınarak değerlendirilen başkanlık sistemi daha fazla ön plana çıkmıştır. ABD’de uzun yıllardır herhangi bir sorun, meydan okuma ya da alternatif sistem teklifi ile karşılaşmayan başkanlık sistemi, Türkiye için de yönlendirici bir etkiye sahip olmuştur.²⁰⁰

Aslında Türkiye için sistem değişikliğine dair ilk adımlar 1982 Anayasası ile başlamıştır. Bu dönemde cumhurbaşkanlığı makamının konumu, yetkileri ve hesap sorabilme yetkisinin güçlendirilmesi söz konusu olmuştur.²⁰¹ Ancak o tarihten bugüne dek herhangi bir somut adım atılmamıştır. Bugün ise Türkiye’nin kendisine ilk kez ve ciddi anlamda bir rejim değişikliği arayışı söz konusudur. Başkanlık sistemi teklifi kabul edilse de tartışmalar hep gündemde kalmış ve bundan sonraki süreçlerde de muhtemelen siyasi söylem ve faaliyetlerin odağında yer alacaktır.

²⁰⁰ Mehmet Kahraman, “Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık Ya Da Yarı Başkanlık Sistemlerinin Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 18, 2012, ss. 448-449.

²⁰¹ Ertan Beceren ve Gökhan Kalağan, “Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemi: Türkiye’de Uygulanabilirliği Tartışmaları”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 11, 2007, s. 174.

SONUÇ

Dünya tarihi her dönem kendisi için, siyasal anlamda, bir çıkış yolu bulabilen ülkeler, toplumlar, siyasiler ve düşünürler ile doludur. Bilinen insanlık ve dünya tarihinde, toplu olarak bir arada yaşamının sonucunda ortaya devlet ve siyaset gibi olgular ortaya çıkmış ve her dönem kendisine yeni bir vücut bulmuştur. Belki bu konuya dair sayısız örnek verilebilir, birbirinden farklı onlarca hikâye anlatılabilir. Ancak belki de en dikkat çekicisi ulus devlet kavramı ile birlikte siyasetin, devletin ve halkın, gerçek anlamda bir düzen kurması adına attıkları adımdır. Geçmişte sürekli olarak el değiştiren yönetimler ya da krallar ile imparatorların ellerine bırakılan siyasetin kaderi, ulus devletin ortaya çıkışı ile tamamı ile değişmiştir. Çok uzak geçmişte yönetmek, yönetilmek ve çatışma gibi kavramları içeren tam anlamı ile bir siyasal kavram ortaya konamamışsa da bu alandaki sorunu ulus devlet gidermeyi başarmıştır. Düzenli bir devlet yönetimi, ulusal birlik ve düzenli bir ordu, belki de bugünün siyasal dünyası ile uluslararası ilişkilerini anlamak adına ulus devlet kavramının sunduğu en önemli yapılarıdır.

1648 yılında Westphalia Barış Antlaşması ile başlayan süreçte ilk kez dünya tarihine ismi kazınan ulus devlet hem bir ulus bilinci yaratması hem de gerçek anlamda, bölünmüşlüğü ortadan kaldırılmış olan bir devlet yönetiminin kurulması adına en çarpıcı kavram olmuştur. 1789 Fransız İhtilali ile birlikte özellikle ulus bilincinin oluşması ile daha önemli bir kavram haline gelen ulus devlet, siyasal sisteme etki ederken bir anda toplumun içerisine de tesir etmiştir. Ulus bilincinin oluşması, anlaşılması, kabullenilmesi ve sahiplenilmesi adına ulus devlet tetikleyici bir etkiye sahip olmuştur. Avrupa'nın merkezinde doğan ve burada kendisine yaşam alanı bulan ulus devlet yayılma alanı olarak da Avrupa topraklarına öncelik vermiştir.

Avrupa sadece bir başlangıçtır; ağır işleyen bir süreçten bahsediliyor olsa dahi Avrupa'nın geri kalanı ve Avrupa siyasetinin doğrudan iletişim halinde olduğu tüm topraklarda ulus devlet kavramı kabul görmüş ve özellikle kendilerine ait bir toprak arayışı içerisinde olan toplumlar için ruhani bir kurtuluş reçetesi yaratmıştır.

Bir bakıma kendileri için "vaat edilen toprak" arayan umutsuz halklar, ulus devlet ile sahiplenilecek ve güvenilecek bir meta haline gelmiştir. Ulus devletin ilk ortaya çıkışı ile birlikte bilhassa Avrupa genelinde oluşan devlet yapılarının ve yerleşen ulus bilincinin artışı ve gelişimi gözlemlenebilmiştir; fakat en fazla dikkat çekici olan husus ulus devletin zaman içerisinde, uzun yıllar ayakta kalmış olan monarşik düzenleri yerle bir etmesi, kendisine direnenleri de temelinden çürütmesidir. Bunda hakların ulus devlete olan güven ve inancının büyük etkisinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Ulustan gelen bir kuvvet ve kudret devletin modern halinin vücut bulmasına vesile olmuştur. Bu nedenledir ki ulus devlet halen dünya üzerinde onca eleştiri ve ortadan kaldırılması adına var olan çalışmalara rağmen ayaktadır. Geleceği belirsiz, hatta karanlık olsa da ulus devlet var olan bir gerçektir.

Ulus devletin bu olumlu görüntüsüne karşın, 19. yüzyılda tetiklemiş olduğu milliyetçilik akımları, aşırı boyuta vardığında belki de ulus devletin bugün tehlikeye giren varlığı için ilk adım da atılmıştır. Milliyetçilik isim anlamı ile bir ülkenin bütünlüğüne hizmet ediyor gibi gözükse de o yıllarda başlayıp bugüne değin uzanan bir silsilede ulus devlet bir bakıma milliyetçi militanlarını yetiştirmiş ve bu durum iki dünya savaşına ve zaman içerisinde dünya genelindeki etnik çatışmalara sebep olmuştur. Belki de İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde dünya siyasetinin öncelikli gündem maddelerinin başında milliyetçilik sorunu gelmekteydi. Zira ulus devlet, tek vücut olan yapısını korumak adına mutlak olarak bir koruyucu faktöre ihtiyaç duymuştur ki milliyetçilik bu noktada belki de en büyük desteği sağlayan olgu olarak ortaya çıkmıştır. Fakat ortaya çıkarmış olduğu kötü ve yer yer kanlı tablo hem milliyetçiliği hem de ulus devletin bekasını tehlikeye atmıştır.

Ulus devletin olumsuz bir çerçevede değerlendirilmesine sebep olan sadece aşırılığa erişen milliyetçilik dalgaları değildir; aynı zamanda, 1960'lı yıllarda ivme kazanan ancak 1970'ler ile tüm dünyada zirveye erişen etnik çatışmalar, ulus devletin milliyetçilik sonrasında yüzleşmek zorunda olduğu bir başka sorundur. Bu etnik çatışma sorunu, ulus devletin kendi ulusu dışında toprakları üzerinde yaşayan ve bu dünyanın mevcut gerçeği olan bir faktörü koruma konusunda eksik kaldığının göstergesidir. Bu etnik çatışmalar sonucunda ulus devlet, farklılıkları yönetebilme konusunda başarısız olduğunu göstermiştir.

Siyasal açının dışında değerlendirildiğinde, bugüne dek uzanan bir silsile içerisinde ulus devletin tehdit olarak karşılaştığı sorunların bir başkası da uluslararası aktör sayısının artmasıdır ki bu konunun da etnik çeşitlilik konusu ile doğrudan bir alakası olduğu düşünülebilir. Buna göre uluslararası alanda çok uluslu şirketler, etnik çeşitliliği savunan sivil toplum kuruluşları ve hatta bireysel anlamda kült hale gelen siyasal ya da sosyal figürler ulus devletin siyasal alandaki tek karar merci olma şansını azaltarak siyasal alana finansal ve sosyal alandan müdahale etmişlerdir. Bu durum da ulus devletin giderek daha fazla güç kaybetmesine ve otoritesini yitirmesine sebebiyet vermiştir. 21 yüzyılda ulus devlet artık daha fazla geri planda kalmaya başlayan bir aktör haline gelmiştir ve yakın bir gelecekte mevcut gücünü de kaybetmesi kuvvetle muhtemeldir.

Asıl olarak ulus devletin bu denli etkin bir güç kaybı yaşaması, görüntü itibarı ile onun farklılıkları yönetmekte başarısız olarak kendisine yakın ya da kendisine ait olanı ön plana çıkarma çabasından kaynaklanmaktadır. Ancak bugünün dünyasında devlet yapıları içerisinde tek bir ulusun insanları yaşamamaktadır, aksine dünya genelinde giderek daha da karmaşık bir toplum yapısı kendisini göstermektedir. Bu karmaşık gibi gözükken durum aslında dünyanın bir gerçeğidir. Küresel dünyada, kültürler ve insanlar birbirlerine karışıkça, saf bir ulusun kalması söz konusu değildir. Bu durum herhangi bir anormallik teşkil etmese de ulus devletin tetiklediği milliyetçilik büyük ölçüde bu karışımı kabullenmekte zorlanmaktadır. O yüzden bugün özellikle Avrupa merkezli bir ırkçılığın tekrardan ortaya çıktığına dair belirgin emareler söz konusudur ve bu ırkçı yaklaşımın dünyanın geri kalanını geçmişteki gibi etkisi altına almasından endişe edilmektedir. Bu noktada ulus devletin zihniyet olarak yıkımının da gerekli olduğuna dair bir görüntü ortaya çıkmaktadır ki bu durumu henüz tam olarak yaşamış ya da yaşamaya hazır bir ülke söz konusu değildir. ABD ve Kanada gibi çok kültürlülüğü kabul etmiş sisteme sahip ülkeler için dahi ulus devlet mantığından tam olarak sıyrılmış olduklarını söylemek mümkün değildir. Bu kimileri için ülke bütünlüğünün korunması adına son derece önemli olarak değerlendirilse de gelecekte daha fazla kültürün bir arada yaşaması söz konusu olan bir ülkenin sosyal ve toplumsal bekası adına bir risk teşkil etmesi de mümkündür. ABD ve Kanada bu konuda başarılı politikalar izliyor olsalar dahi bu ülkelerin her yıl aldıkları göç, henüz ortaya çıkmamış olan birçok sorunu yavaş yavaş bünyesinde

toplamaktadır. Gelecekte ise bu sorunların ne tür infiallere neden olacağı konusunda kesin bir öngörü söz konusu değildir. Bu iki ülke için gelecekte muhtemel olarak ortaya çıkabilecek sorunların, onlara benzer bir kültür yapısına sahip olan ve ırkçılığın şiddet boyutun hissedildiği Almanya'da da ortaya çıkacağı da tahmin edilmektedir.

Şu an için Avrupa temelli bir ırkçı akımın yayıldığını görmek mümkündür; bu ırkçı yaklaşımın temelinde çoğunlukla dini öğeler ve tarihten gelen düşmanlıklar yatmaktadır. Doğu'ya doğru gidildikçe Arap coğrafyasında yine din temelli olarak İslam dünyasının iki tarafı olan Sünni ve Şii grupların çatışmaları söz konusudur. Uzak Doğu'da ise bölgesel olarak, yer yer dini öğelerin de rastlandığı üzere, etnik çatışmaların ve Çin gibi ülkelerin etnik gruplarının bir kısmını topraklarından uzaklaştırma, hatta yok etme, böylelikle kendi etnik topluluğuna yaşam alanı açma çabası içerisinde olduğu görülmektedir.

Avrupa sadece tarihsel olarak ulusal kimlik tartışmalarının acı sonuçlar doğurduğu bir bölge olarak dikkat çekmektedir; bugün ise Avrupa yalnız değildir ve dünyanın dört bir yanında ulus devletin yıkımına çabalayanlar ile ulus devletin merkezi otoritesinin güçlendirilmesi adına hiçbir şekilde şiddet eylemlerinden kaçınmayan tarafların olduğu gözlemlenmektedir. Ancak her ne olursa olsun, tüm göstergeler, ulus devletin bu etnik karşıtlık tutumunun gelecekte kendi varlığını korumasına engel teşkil edeceğinin bariz bir göstergesidir. Farklılıkların gücü arttıkça tekleştirme politikaları daha fazla başarısızlıkla sonuçlanmakta ve tepki çekmektedir.

Türkiye ulus devlet ve etnik kimlik konularında çok uzun yıllardan bu yana sorunlarla boğuşan bir ülkedir. Her ne kadar ülke genelinde ırkçılık herhangi bir şekilde kabul görmese de geçmiş yıllarda birbirinden farklı kültürel ve dini gruba mensup bireyler arasında yaşanan ve ilerleyen dönemde toplumsal boyuta erişen çatışmalar özellikle 1970-1980 yılları arasında Türkiye'nin neredeyse bir iç savaş tehdidi ile karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. O yıllardaki sorunların temelinde ideolojik ayrımların yattığı düşünülse de etnik anlamda birbirinden farklı olan bireylerin birbirlerine olan düşmanca tavırları da olayların tetikleyicisi konumundadır.

Ülkenin geçmişine bakılacak olursa, Türkiye Cumhuriyeti'nin selefi olan Osmanlı İmparatorluğu, 600 yıllık bir süre zarfının üzerindeki zaman diliminde, bünyesinde birbirinden farklı kültürleri ve dini grupları barındırmış, en önemlisi bu çok kültürlü yapıyı doğru şekilde yönetmeyi başarmıştır. Ancak Osmanlı için sorunun temel çıkış noktası, değişen küresel siyasal ortamın içerisindeki gelişmeleri doğru şekilde takip edememesi sonucunda, üç kıtada bulunan imparatorluk toprakları içerisindeki farklı kültüre mensup birey ve grupların yönetiminin düşman ülkelerin ellerine geçmiş olmasıdır. 19. yüzyılın hemen başında ilk emareleri görülen bu süreç ilerleyen zaman zarfı içerisinde geri döndürülemez bir hal almıştır. İmparatorluğun yıkılması öncesinde ise Osmanlı'nın var olan şartlarını iyileştirmek ve ülkeyi eski günlerine döndürmek adına mücadele eden siyasal ve toplumsal oluşumların da ülke içerisindeki azınlık gruplarını (özellikle gayrimüslimleri) dışlayan tarzdaki ideolojileri sonucunda, devlet, bir bakıma kendi sonunu kendisi hazırlayacak şekilde yalnızlaşmıştır. Altı yüzyılı aşkın süre zarfında herkesi büyük ölçüde eşit gören bir ülke, son yüzyılında dostu düşmanı ayırt etme konusunda ciddi sorunlar yaşamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu, görüntü itibari ile İstanbul merkezli üniter bir yönetim anlayışına sahip olsa da ülkenin bugünkü federal birçok kültürlü yönetim anlayışına daha yakın olduğunu görmek mümkündür. Özellikle ülkenin son yüzyılı, bölgesel anlamda verilen tavizlerle birlikte ABD modeline daha yakın gözükmektedir. Ancak sistem federalizme kaydıkça Osmanlı'nın otorite gücü kaybolmuş ve ulus devlet yapısı içerisinde aşırı disipline gözüken bir sistem, ulus devlet bilincinden uzaklaştıkça kontrol edilemez bir yönetim anlayışına dönüşmüştür.

Türkçülük, Turancılık, İslamcılık vb. görüşler Osmanlı'nın son yıllarında ülkenin yeniden eski şanlı günlerine dönmesi konusunda ortaya atılmış olmalarına karşın, yönetimi zayıflatmış ve çok çeşitli kültürler arasında çatışma doğurmuştur. Bu yüzden söz konusu görüşlerin hiçbiri beklenen etkiyi yaratmıştır. Her birinin kendisine özgü mantıklı çözüm önerileri söz konusu iken bunların hiçbiri tam olarak kurtuluş reçetesi halinde uygulanamamıştır. Osmanlı'nın son dönemine damgasını vuran İttihat ve Terakki'nin sürekli olarak değişen ideolojik yaklaşımları da Osmanlı'nın refaha çıkmasını sağlamamıştır. Böylelikle yeni bir devletin kurulması şart olmuştur.

29 Ekim 1923 tarihinde kuruluşu ilan edilen Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı'nın son döneminden dersler çıkararak inşa edilmiş bir yapı olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki kurucu liderler ekibi yeni Türkiye'yi yaratmak adına öncelikle ulus devlet olgusuna sarılmışlardır. Zira Millî Mücadele döneminde birleşmiş olmasına karşılık ülke topraklarından işgal kuvvetleri çekildiğinde tekrardan kendi içerisinde çatışma kapasitesine sahip kesimlerin engellenmesi ve ülke nüfusunun bir arada yaşamasının sağlanması adına bu tip bir merkezîyetçilik şarttır.

Yeni Türk devletinin diğer bir önceliği ise ulusal kimlik konusunda yaşanmıştır. Ülke toprakları içerisinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda emeği geçen herkesin Türk olarak görülmesine dair fikir beyanı ve bu fikrin 1924 Anayasası'nda yer alması sonucunda bir bakıma Türkiye kendi içerisinde ulusal kimlik sorununu çözmüştür. Ancak bunun kalıcı bir çözüm olduğunu söylemek son derece zordur. Bunun en önemli göstergesi, gerek Osmanlı İmparatorluğu gerekse Türkiye Cumhuriyeti devleti döneminde Anadolu toprakları üzerindeki çok kültürlü yapı asla bozulmamıştır. Bu yapının bozulmamış olması, herkesi tek bir kimlik içerisinde değerlendirmenin zorluklarını işaret etmektedir.

Her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti kuruluşu itibari ile modern bir Türk milliyetçiliği ideolojisi ile güçlendirilmeye çalışılsa da Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında olduğu Türkiye'de de 1950'ler itibari ile laik sistemi eleştiren muhafazakâr ve İslamcı bir anlayışın ortaya çıktığı görülmektedir. Belki de Türkiye Cumhuriyeti açısından 1950'li yıllar ideolojik anlamda bir iltir. Zira çok partili rejim içerisinde neredeyse tüm ideolojilere uygun siyasi partilerin kurulmasına dair ilk adımlar bu dönemde atılmıştır. Ancak atılan adımların, her görüşe duyulan saygıyı içerisinde barındırdığını söylemek zordur. Belki de bugünün Türkiye'si, o yıllardan etkilen kin ve nefret tohumlarının ortaya çıkardığı acı meyvelerin tadına bakmak durumunda kalarak bir siyasal yapı inşa etmek durumunda kalmıştır. Bu siyasal yapının da mevcut olan hali ile modern olduğunu söylemek zordur. 1970'lerin milliyetçi, komünist ve İslamcı yaklaşımlarının yaşadığı çatışmalar bugünün Türkiye'si için birer kilometre taşı olmuş ve bugünün siyasal sistemini ve ulusal kimliğini şekillendirmiştir.

Türkiye'nin, "ulus devlet sınavı" başlığı altında birçok çözmesi gereken problem bulunmaktadır ve bu problemlerin hiçbiri bugün ya da kısa bir süre önce ortaya çıkmamıştır; bu problemlerin neredeyse tamamına yakını Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinden miras kalan ve mutlak olarak çözüm gerektiren, ama Türkiye'nin sürekli olarak ertelediği konulardır. Belki de Ortadoğu'da bu denli sorunun yaşandığı ve Avrupa coğrafyasının AB ile başarısızlık yaşadığı düşünülen bir dönemde Türkiye'nin bu sorunlara dair bulacağı her kalıcı çözüm, Türkiye'nin konjonktürel etkinliğini sağlamlaştıracaktır.

Türkiye'deki mevcut eleştiri konusu olan olaylardan biri de mevzu bahis olan bu sorunların sürekli olarak seçim süreçlerinin sonuna ertelenmesidir ki Türkiye'nin yaklaşık son 50 yıllık siyasi tarihi bu şekilde geçmiştir. Ancak sivil toplum kuruluşları ile birlikte aydın kesimin ortaya net bir şekilde koymuş olduğu görüşe göre Türkiye'nin artık kaybedecek zamanı bulunmamaktadır. Ülke içerisinde yaşanacak bir ayrılığın, geçmiş yıllardaki gibi çatışma ile çözümlenemeyeceğini belirten kesim için Türkiye'nin en fazla önem vermesi gereken konu genel ya da yerel seçimler değil, mutlak olarak Türkiye'nin yeni anayasa yapımı sürecidir. Bu anayasa, sadece Türkiye'nin bugünü değil, belki de bundan çok uzun yıllar sonrasındaki siyasal ve toplumsal ilişkilerini de düzene sokabilecektir. Sürekli olarak eleştirilere maruz kalan 1982 Anayasası'nın üzerinden geçen 36 yıllık süre zarfında halen konuşulduğu düşünüldüğünde anayasa yapımı sürecinde atılacak olumlu gelişmeler sayesinde anayasanın uzun yıllar uygulamada kalması ve kabul görmesi mümkündür.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, S. (2004), *Arkadaşım Menderes- İpin Gölgesindeki Günler*, İstanbul: Alkim Yayınevi.
- Ağaoğulları, M.A. (1989), Fransız Devrimi'nde Birey-Devlet İlişkisi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, (3-4), 195-228.
- Akça, G. (2005), "Postmodernite ve Ulus Devlet", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 232-257.
- Akıncı, A. (2012), "Modern Ulus Devletlerin Doğuşu", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (34), 61-70.
- Akkoyuncu, B. (2014), "Benim Milletim..." *AK Parti İktidarı, Din ve Ulusal Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Aksoy, N.D. ve Arslantaş, H.A. (2010), "Ulus, Ulusçuluk ve Ulus-Devlet", *TÜBAR*, (28), 31-39
- Aktürk, Ş. (2006), "Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnili, Çok-Etnili ve Gayri-Etnik Rejimler", *Doğu-Batı Dergisi*, (38), 23-53.
- Anderson, B. (2001), "Milliyetçiliği Anlamaya Giriş", *Tartışılan Sınırlar Değişen Milliyetçilik*, (Armağan, Mustafa (ed.)), İstanbul: Şehir Yayınları, 11-31
- Arı, T. (2001), *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Bursa: Alfa Yayınları.
- Arslan, E. (2002), "Faşizmin Siyaseti: MHP'nin İktidar Bloğu Karşısında Değişen Strateji ve Konumları", *Praksis*, (5), 299-322.
- Ayan, E. (2010), "Küreselleşme-Ulus Devlet Karşıtlığının Gerçeklikleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(14), 75-87.
- Aydın, E. (2014), *Milliyetçilik: Türkiye'nin Çıkmazı*, İstanbul: Literatür Yayıncılık
- Aydınlı, H.İ. ve Ayhan, V. (2004), "Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınırlandırılması Tartışması", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(1), 67-84.
- Balcı, A. (2011), "Dış Politika: Yeni Bir Kavramsallaştırma Bağlamında Egemenlik Mitinin Analizi", *Uluslararası İlişkiler*, 7(28), 3-29.

- Baytal, Y. (2007), “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, (40), 545-567.
- Beceren, E. ve Kalağan, G. (2007), “Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemi: Türkiye’de Uygulanabilirliği Tartışmaları”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 163-181
- Beriş, H.E. (2009), *Tek Parti Döneminde Devletçilik; Türkiye’de Otoritarizmin Siyasal ve Ekonomik Temelleri*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Berkes, N. (2004), *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Bodur, Ezber, H. (2004), “Küreselleşmenin Dini Alandaki Etkisi Ve Ulus-Devlet”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (4), 9-26.
- Bora, T. (2013), *Milliyetçiliğin Kara Baharı* (2. Baskı), İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bora, T. ve Can, K. (2004), *Devlet, Ocak, Dergâh: 12 Eylül’den 1990’lara Ülkücü Hareket*, (7. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bulut, F. (2011), *İttihat ve Terakki’de Milliyetçilik, Din ve Kadın Tartışmaları* (1. Cilt), Ankara: Su Yayınları.
- Cebeci, K. (Ekim-Aralık, 2008), “Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü”, *Sayıştay Dergisi*, (71), 23-39.
- Chatterjee, P. (2002), *Ulus ve Parçaları*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Coşkun, V. (2012), “Anayasa ve Kürt Meselesi”, *Liberal Düşünce*, (66), 83-92.
- Çancı, H. (2008), “Değişmeyen Boyutları Bağlamında Milliyetçiliğe Teorik ve Kavramsal Bir Bakış”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 105-116.
- Çeçen, A. (2009), *Ulus Devlet Türkiye Cumhuriyeti*, (2. Baskı), İstanbul: Kilit Yayınları.
- Çelik, C. (2006), “Gökalp’in Bir Değişim Dinamiği Olarak Kültür-Medeniyet Teorisi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 43-63.
- Çelik, M.Y. (2012), “Boyutları ve Farklı Algıları ile Küreselleşme”, *DPUJSS*, 2(32), 57-74.
- Çetin, H. (2002), “Egemenlik ve Hukuk İlişkisi Üzerine”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 1-16.
- Çilingir, S. (2007), “Avrupa Kimliği ve Ulus Devlet Modeli”, *Akademik Fener Dergisi*, (7), 44-51.

- Çuhadar, C. (2007), “Bazı Filozofların Düşüncesinde Devlet Anlayışı”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 111-129.
- Dağ, A.E. (2004), *Uluslararası İlişkiler & Diplomasi Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları.
- Demir, Y. ve Şen, K. (2011), “Doğuş Dönemi İtibariyle Türk-Arap Milliyetçiliği: İşbirliğinden Çatışmaya”, *Akademik Orta Doğu*, 5(2), 109-128.
- Demirel, T. (2011), *Türkiye'nin Uzun On Yılı: Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Doğanay, Ü. (2007), “AKP'nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakarlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(1), 65-88.
- Donnan, H. ve Wilson, T.M. (2003), *Sınırlar / Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları*, İstanbul: Ütopya Yayınevi
- Duman, M.Z. (1999), “Küreselleşme, Kimlik ve Çokkültürlülük”, Ankara: Uluslararası Eğitim Felsefesi Kongresi Yayını.
- Duman, M.Z. (2008), “Fransız Devrimi'nin Politik Sonuçları ve Tocqueville'in Devrime İlişkin Görüşleri”, *Sosyoloji Dergisi*, (19), 103-119.
- Ener, M. ve Demircan, E. (2006), “Küreselleşme Sürecinde Yeni Devlet Anlayışı ve Türkiye”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 197-218.
- Ensaroğlu, Y. (2010), “İnsan Hakları ve Demokratikleşme Bağlamında Yeni Anayasa Paketi”, *SETA Analiz*, (27), 1-57.
- Eraydın, Ö. (1998), “Dilin Milliyetçilik Hareketlerindeki Rolü: Quebec Milliyetçilik Hareketi”, *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar*, (Sönmezoğlu, Faruk (ed.)), İstanbul: Der Yayınları, 259-265.
- Erdem, F.H. (2012), Anayasal Vatandaşlık ve Yeni Anayasa, Liberal Düşünce, (66), 49-56.
- Eroğul, C. (2014), *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İstanbul: Yordam Kitap.
- Ersal, A. (2012), *Türkiye'de Ulus Devlet*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Fırat, A.H. (2014), *CHP ve AKP Ekseninde Türkiye'nin Siyaseti*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Gökalp, E. (2007), “Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 279-298.
- Göze, A. (2000), *Siyasi Düşünceler ve Yönetimler*, (9. Baskı), İstanbul: Beta Yayınları.

- Gözler, K. (2001), “Devletin Bir Unsuru Olarak Millet Kavramı”, *Türkiye Günlüğü*, (64), 108-123
- Güldiken, N. (2006), “Ulus, Ulus-Devlet, Uluslaşma Kavramlarına İlişkin Tartışmalar ve Türkiye”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2), 157-168.
- Gültekingil, M. (ed.) ve Bora, T. (ed.) (2003), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, Cilt:4, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gürsoy, Ş. ve Çapcıoğlu, İ. (2006), “Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı”, *AÜİFD*, 47(2), 89-98.
- Güzel, H.C. (ed.), Çiçek, K. (ed.) ve Koca, S. (ed.) (2002), *Türkler*, Cilt 5, Yeni Türkiye Yayınları.
- Haşlak, İ. (2000), “Milliyetçilik ve Modernleşme: XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Örneği”, *Bilgi*, 3(2), 49-61.
- Heywood, A. (2007), *Siyaset*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Hughes, E. (2012), *Anayasal Reform ve Yurttaşlık: Bağlam ve Zorluklar*, Londra: Demokratik Gelişim Enstitüsü Yayını.
- Hurç, R. (1997), “Osmanlılarda Son Devir Fikir Hareketleri”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, 263-275
- İlter, T. (2006), “Modernizm, Postmodernizm, Postkolonyalizm: Ben-Öteki İlişkileri ve Etnosantrizm”, *Küresel İletişim Dergisi*, (1), 1-14.
- İpek, A. (2008), “Ulus Egemenliği ve Halk Egemenliği Karşılaştırması ve Yeni Anayasa İçin Halk Egemenliği Önerisi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (20), 211-236.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2012), *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, Ankara: Doğu Kitapevi.
- Kahraman, M. (2012), “Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık Ya Da Yarı Başkanlık Sistemlerinin Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 431-457
- Kalaycı, H. (2010), *Ulus-Devletin Başağrısı: Ayrılıkçılık*, Ankara: Liberte Yayıncılık
- Kanlıdere, A. (2009), “Yusuf Akçura ve Kuzey Türkleri”, *Sosyoloji Dergisi*, (18), 235-258.
- Kara, İ. (1997), *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Karpat, K.H. (1996), *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul: Afa Yayınları

- Karpat, K.H. (2013), *Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, İstanbul: Timaş Yayınları
- Karyelioğlu, S. (2012), "Ulus Devlet ve Milliyetçiliğin Tarihsel Dayanakları ve Küreselleşmenin Ulus Devlet ve Milliyetçilik", *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 5(1), 137-169.
- Kazgan, G. (2009), *Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Keskin, M. (2003), "Ziya Gökalp'in Din Anlayışı", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (8), 101-118.
- Kılıç, M. (2007), "Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 113-140.
- Kışlalı, A.T. (2007), *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi*, Ankara: İmge Yayınları.
- Kocabıyık, H. (2011), "12 Eylül'den 12 Haziran'a Siyasi Partiler: Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)", *SETA Analiz*, (39), 1-13.
- Kocaoğlu, B. (2013), "Balkan Savaşlarının İttihat ve Terakki Politikalarına Etkisi", *Uluslararası Tarih Dergisi*, 5(1), 251-266.
- Koç, Y. (2013), "II. Abdülhamit, İttihat ve Terakki ve Osmanlı İşçi Sınıfı", *Bilim ve Ütopya Dergisi*, (233), 1-5.
- Koç, Y.T. (2011), "12 Eylül'den 12 Haziran'a Siyasi Partiler: Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)", *SETA Analiz*, (41), 1-23.
- Koloğlu, O. (2000), *Üç İttihatçı; Arap, Kürt, Arnavut Milliyetçilikleri ve İttihat-Terakki*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları
- Koray, S. (2009), *İttihat Terakki ve Jöntürkler*, İstanbul: Kaynak Yayınları
- Köse, Ö. (2003), "Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü", *Sayıştay Dergisi*, (49), 3-46.
- Kösoğlu, N. (2001), "Milli kimlik, etnik grup ve mozaik kültür", *Türkiye ve Siyaset Dergisi*, (3), 41-50.
- Kösoğlu, N. (2013), *Türk Milliyetçiliği ve Osmanlı*, İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Kurubaş, E. (2008), "Etnik Grup-Devlet İlişkilerinin Sorunsallaşması ve Aktör Tutumlarındaki Açmazlar: Türkiye'deki Kürt Sorunu Örneği", *Liberal Düşünce*, (50), 19-53.
- Leca, J. (1998), *Uluslar ve Milliyetçilikler*, İstanbul: Metis Yayınları

- Livanelioğlu, Ö.A. (1998), “Millet ve Milliyetçilik Kavramları Üzerine”, *Ankara Barosu Dergisi*, (3), 41-60.
- Mahçupyan, E. (2013), “Uçum, Mehmet ve Genç, Özge, Yeni Anayasa Sürecini İzleme Raporu: Nasıl Bir Anayasaya Doğru Gidiyoruz?”, *Anayasal İzleme*, Ankara
- Odabaşı, A. (2011), *Osmanlı’da Sosyalizm, Türkçülük ve İttihatçılık: Rasim Haşmet Bey*, İstanbul: Kaynak Yayınları
- Öğün, S.S. (2000), *Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye*, İstanbul: Bağlam Yayınları
- Örs, H. Birsen (ed.) (2007), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Övür, M. (2011), “12 Eylül’den 12 Haziran’a Siyasi Partiler: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)”, *SETA Analiz*, (40), 1-22.
- Özbudun, E. (2009), *Türkiye’nin Anayasa Krizi*, İstanbul: Liberte Yayınları
- Özdemir, H. (2012), “Ulus Devlet ve Ulusçuluğun Küreselleşme ile Etkileşimi: Vazgeçilemeyen Ulus Devlet, Yükselen Ulusçuluk”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 39-59.
- Özek, Ç. (1982), *Devlet ve Din*, İstanbul: Ada Yayınları
- Özyurt, Gökalp, C. (2004). *Ulusçuluğunda Kurucu Unsur Olarak Din, Muhafazakar Düşünce*, 1(1), 217-238.
- Parla, T. (2003), *Türkiye’de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları*, Cilt III, İstanbul: İletişim Yayınları
- Saklı, A.R. (2012), “Osmanlı Döneminde Türk Milliyetçiliği”, *Akademik Bakış Dergisi*, (33), 1-16.
- Sander, O. (1998), *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918’e* (5. Baskı), İstanbul: İmge Yayınevi
- Sayar, Y. (2000), “Türkiye’de Modernleşme ve Milliyetçilik: Milli Kimlik Sorunu ve Mimari İfadesi”, *Mimarlık Dergisi*, (291), 48-52.
- Selçuk, Sönmez S. (2012), “Dünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünyada Yükselen Sesler”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(3), 117-136.
- Semiz, Y. (2014), “İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (35), 217-244.

- Soy, H.B. (2004), “Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918’e Kadar”, *Kırıkkale Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 47(30), 173-202
- Şahin, K. (2009), *Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlet*, İstanbul: Yeni yüzyıl Yayınları
- Şen, B. (2008), “Küreselleşme: Anlamlar ve Söylemler”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (18), 147-162.
- Şener, B. (2014), “Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet ve Egemenlik Olguları”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl: 7, (18), 51-77.
- Şenoğlu, K. ve Akçura, Y. (2009), *Kemalizmin İdeloğu*, İstanbul: Kaynak Yayınları
- Şimşek, H. (2014), “İttihat ve Terakki Yönetimi ve Gayrimüslim Cemaatler”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Yıl: 12, (16), 181-192.
- Timur, T. (2000), *Osmanlı Kimliği*, Ankara: İmge Kitabevi
- Tokluoğlu, C. (2013), “Ziya Gökalp ve Türkçülük”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68(3), 113-119.
- Törel, T. (2012), *İttihat Terakki’in Gizli Propaganda Faaliyetleri ve Abdülhamid*. İstanbul: Kripto Basım Yayın
- Tuncer, H. (2003), *Doğu Sorunu ve Büyük Güçler (1853-1878)*, Ankara: Ümit Yayıncılık
- Tunç, H. ve Yavuz, B. (2009), “Avantaj ve Dezavantajlarıyla Başkanlık Sistemi”, *TBB Dergisi*, (81), 1-39
- Tunçay, M. (ed.) (2010), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Turan, R. (2001), *Kurt Kapanı: Türkiye’de Faşizm*, Ankara: Ütopya Yayınları
- Turhan, M. (2003), “Değişen Egemenlik Anlayışının Hak ve Özgürlüklerin Korunmasına Etkileri ve Türk Anayasa Mahkemesi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 20, 215-248.
- Turhan, M. (2012), “Türkiye’nin Yeni Anayasası için Temel İlkeler”, *Liberal Düşünce*, (66), 5-8.
- Türkdoğan, O. (1998), *Ziya Gökalp Sosyolojisinin Temel İlkeleri* (2. Baskı), İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları
- Türkdoğan, O. (2005), *Ulus-Devlet Düşünürü Ziya Gökalp*, İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık

- Türküne, M. (2011), *Mankurtlar Küçük Türkiye Milliyetçiliği*, İstanbul: Etkileşim Yayınları
- Uçak, S. (2006), “Milli Devletler, Küreselleşme ve Avrupa Birliği”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (6), 59-70.
- Uçar, F. (2008), *Üç Tarz-ı Siyaset, Türkçülüğün Manifestosu: Osmanlılık-İslamcılık-Türkçülük*, Ankara: Fark Yayınları
- Uygun, O. (2003), *Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayını.
- Uzun, T. (2010), “Osmanlı Döneminde Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Kaynakları”, *Dumlupınar Üniversitesi SBE Dergisi*, (28), 253-268.
- Ülken, H. (2001), *Ziya, Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken Yayınları
- Ülkü, İ. (1995), *12 Eylül’de Ülkücüler*, İstanbul: Kamer Yayınları
- Vakkasoğlu, V. (2012), *Tarih Aynasında Ziya Gökalp*, İstanbul: Nesil Yayınları
- Yalçınır, R. (2014), “Etnisite ve Milliyetçilik: Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69, 189-215.
- Yalçınkaya, M.H., Çılbant, C. ve Yalçınkaya, N. (2012), “Küreselleşme ile Yeniden Şekillenen Ulus-Devlet Anlayışı”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Yıl: 4, (8), 1-26.
- Yanık, C. (2013), “Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi”, *Kaygı Dergisi*, (20), 225-236.
- Yetim, F. (Aralık 2008), “II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülüğe Geçişte Kapsayıcı Formül: “Millet-i Hâkime” Düşüncesi ve Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (18), 71-84.
- Yıldırım, E. (2014), “Türkiye’de Milliyetçiliğin Arka Planı: Osmanlı’da Modernlik ve Milliyetçilik”, *HistoryStudies*, 6(6), 231-252.
- Yıldırım, M. (2009), Modernizm, Postmodernizm ve Kamu yönetimi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 380-397.
- Yıldız, A. (2004), *Ne Mutlu Türküm Diyebilene*, İstanbul: İletişim Yayınları

ÖZGEÇMİŞ

Hasan Devrim Hacıyakupoğlu 23.01.1980 tarihinde Hopa'da doğdu. Artvin Anadolu Lisesi'ni bitirdikten sonra Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden 2002 yılında mezun oldu. İş hayatına İlaç sektöründe satış temsilcisi olarak başlayan, halen İpragaz AŞ de Saha Müdürü olarak görev yapmakta olan Hacıyakupoğlu, iyi derecede İngilizce bilmektedir. Temel ilgi alanları, Türkiye'nin yönetim yapısı ve siyasi tarihtir.